

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ARNE KARSTEN

VENEDİK TARİHİ

Runik Bilgi
043

Çeviren HÜLYA KAYA

RUNIK KITAP
No: 83 | Runik Bilgi Serisi: 43 |

VENEDİK TARİHİ
Arne Karsten

ÖZGÜN ADI
Geschichte Venedigs

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

ÇEVİREN
Hülya Kaya

EDİTÖR
Muhammed Mustafa Albayrak

SON OKUMA
Zeynep Arpacı

KAPAK GÖRSELİ
Canaletto (1697-1768), *Büyük Kanal Girişi, Venedik.*

KAPAK TASARIM
Şevket Dönmezoglu

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Mayıs 2021 - 1. Basım

ISBN
978-625-7757-62-1

SERTİFİKA NO
40675

© Verlag C.H.Beck oHG, München 2012

Bu kitabın Türkçe yayım hakları, Verlag C.H.Beck oHG ile yapılan anlaşmayla alınmıştır.

Runik Yayınları, Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mınar Sınan Mah.
Selami Ali Efendi Cad. No. 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0 (212) 522 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında
metin ya da görseller yayınevinin izni
olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

VENEDİK TARİHİ

Arne Karsten

Çeviren: Hülya Kaya

**RUNİK
KİTAP**

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	7
I. YÜKSELİŞ DÖNEMİ	
(GEÇ ANTİKİTE'DEN 1204 YILINA KADAR)	11
Bataklıktaiki Yerleşim	11
Bir Kent ve Azizi	17
Bağımsızlığa Giden Yolda	20
İmparatorla Papa Arasında	24
Dördüncü Haçlı Seferi.....	28
II. ALTIN ÇAĞI (1204-1509)	33
Muazzam Bir Servet	33
<i>Stato da mar ve terra ferma'</i> nın Fethi	39
Toplumun ve Devletin Anayasası.....	44
"Hoşgörü" ve "Liberallik"	51
Bayramlar ve Sanat.....	58
III. ÇÖKÜŞ DÖNEMİ (1509-1797).....	65
Agnadello ve Sonuçları.....	65
Ticaret ve Üretim	71
Kültürel Zirve Dönemi.....	76
Doğu'da Savaş.....	83
Cumhuriyetin Çöküşü	88
IV. SANAT VE TİCARET (1797'DEN GÜNÜMÜZE)	93
Fransa'nın Hâkimiyeti Altında	93
Çift Başlı Kartalın Hâkimiyetinde	97
İtalya Krallığı'nda	102
Faşizm Çağı	107
Disneyland'e Giderken	110
TEŞEKKÜR.....	115
KAYNAKÇA.....	117
RESİM KAYNAKÇASI	121
DİZİN.....	123

GİRİŞ

Bir zamanlar Şu resim dünyayı dolaştı: 4 Kasım 1966 tarihinde Venedik'te San Marco Meydanı neredeyse iki metre sular altında kalmıştı (Görsel 1). Her ne kadar bir lagün kenti olarak Venedik, ezelden beri su baskınlarına alışkın olsa da ayakta kalmasını sağlayan bu madde, kentin geçmişinde hiçbir zaman bu kadar tehditkâr ve yıkıcı olmamıştı. Bu doğal afet, uluslararası çapta bir dayanışma hareketi başlattı. Bu hareket, afetin yol açtığı görünür etkileri çoktan ortadan kalktıktan sonra bile devam etmiştir; hatta günümüzde de sürmektedir. Lagün kenti Venedik, çoktan “dünya kültür mirası” ilan edilmiş, çok sayıda İtalyan ve uluslararası kuruluş, kendini bu eşsiz mirasın korunmasına adanmıştır.

Bunun nedeni, Venedik'in sadece büyüleyici bir kent olması değil, her zamankinden daha büyük bir tehlike altında olmasıdır. Bu tehlikeyi anlamak isteyenler, Venedik'i tarih içerisinde gelişen bir oluşum olarak düşünmeli ve bu nedenle tarihini öğrenmelidir. Üstelik kentin tarihi, aynı zamanda Venedik'in 1797 yılına kadar başkenti olduğu devletin de tarihidir. Ayrıca geçmişe bakıp, insanların lagün gibi zor bir yaşam alanına yerleşmek için hangi nedenleri olabileceğini, bu yerleşimi başarıya götüren koşulları, Venedik'in altın çağında koruduğu ve birçok yabancı nezdinde dışa vurduğu imajını, Venedik Cumhuriyeti'nin çöküş nedenlerini ve nihayetinde bir deniz devletinin öz güvenli başkentinden turistik bir metropole dönüşen kentin 19. ve 20. yüzyıllardaki kaderini sorgulamak gerekmektedir.

Aşağıda siyasi ve dini, ekonomik ve toplumsal, sanatsal ve kültürel gelişmelerin arasındaki bağlantıları inceleyen kısa bir üstbakışta tüm bu sorulara yer verilecektir. Bu üstbakışın hedefi, Venedik tarihinin en önemli hatlarını çizmek, aynı zamanda geçmişe bakarak bu lagün kentinin günümüzde de devam eden büyüleyici etkisini açıklamaktır. Venedik, günümüzde hayaller kenti olduğu kadar ölüm

kenti olarak da tanınmaktadır. Venedik, her hâlükârda “normal dışı”, bilinmedik, akıl karıştırıcı, büyüleyici ve tehditkârdır.

Bu bağlamda Venedik, verimliliğin azami düzeyde artırılması prensibine ve modernleşmeye karşı hiç küçümsemeyecek bir tasarım olarak anlaşılmaktadır. Venedik’i çağdaş bir kent haline getirmek isteyenlerin onu önce yıkması gerekir; üstelik eski Avrupa’nın tüm diğer kentlerinden farklı olarak çok daha temelden. Çünkü bunun için önce suyun çekilip tahliye edilmesi, yani Venedik’in can damarının yok edilmesi gerekecektir. Bir kara canlısı olarak insana yabancı bir madde olan suyun kentin her yerindeki varlığı, atalarımızın Orta Çağ’da ve Erken Yeni Çağ’da yaşadıkları deneyimleri, dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar günümüzde Venedik’te yaşatmaya devam etmektedir. Bunlar örneğin, insanın ulaşım için teknik imkânları olmadığı zamanlarda yaşadığı yavaşlığın, binbir çabayla sudan kazanmak zorunda kaldıkları kamu alanının ne kadar sınırlı ve kıymetli olduğunun, birçok farklı dönemden kalma binaların plansız bir biçimde iç içe geçmesinin, ayrılmaz bir örüntü gibi yapılaşmanın yarattığı sıkış tepiş birlikteliğin ve en nihayetinde hayatın, güvenlik için her tür insani çabaya rağmen sadece çok dar sınırlar dâhilinde planlanabilir ve kontrol edilebilir olduğunun deneyimlenmesi şeklinde sıralanabilir. Venediklilerin kenti kanun ve vatan bilinciyle ortak menfaatler yönünde şekillendirmek için gösterdiği tüm çabaların sınırı, öngörülemez doğal bir güç olan su tarafından çizilmektedir. Bunu, turistik karayollarından çıktıktan sadece birkaç dakika sonra Venedik’in bol kıvrımlı dar sokaklarının kargaşasında kaybolan her ziyaretçi yaşamaktadır. Venedik’in irrasyonelliği, belki de Venedik gerçekliğinin tam da bu özelliği, günümüzde en yoğun hissedilen yönüdür. Bu yönüyle bir yandan akıl karıştırırken diğer yandan sakinleştirici bir etkiye sahiptir.

Görsel 1: 1966 yılında yaşanan selde sular altında kalan San Marco Meydanı.

Venedik'i irrasyonel bir kent olarak tanımlarken, aynı zamanda kentin geçmişine bakıp, acaba eski zamanlarda yaşayan Venedikliler kendi devletleri hakkındaki bu görüşe ne derlerdi, diye merak etmemek elde değildir. Çünkü günümüz bakış açısından modernite öncesi zamanlardan kalma eşsiz bir kalıntı, teknolojiپرест bir ilerleme inancının her şeye kadir bir güç hayaline karşı taş ve su karışımından oluşan bir başkaldırı olarak görünen bu kent, Venedik'in en parlak dönemlerinde -üstelik sadece Venediklilerin değil, tüm Avrupa'nın gözündeki- akılcı tasarımlarda bulunan parlak insan zekâsının adeta üstün bir örneğini teşkil ediyordu. Ticaret sayesinde kent zenginleşmiş ve önem kazanmıştı. Yüksek Orta Çağ döneminde Doğu ile Batı arasındaki mal trafiğinin büyük bölümünü yöneten Venedikli tacirlerse, icraatları pek de inanç ve şeref gibi erdemlerden kaynaklanmayan, özellikle de beklenen kârın büyük bir zorlukla hesabını yapan, tümüyle hesap işlerine odaklı gaddar tüccar tipinin vücut bulmuş haliydi.

Görünüşe göre, bunu planlayan insan aklı, devlet siyasetinin temelinde de yatıyordu ve Yüksek Orta Çağ'dan cumhuriyetin sona erdiği 1797 yılına kadar uzanan zaman diliminde aynı zamanda bir devlet olan Venedik'in de bir özelliği idi. 15. yüzyılın ikinci yarısında gelişiminin zirvesine ulaşan bu devlet, Yukarı İtalya'nın büyük bölümlerini kapsıyordu: Günümüz Veneto bölgesi, Lombardiya'nın bazı bölümleri, Friuli, Dalmaçya sahilinin büyük kesimleri, ayrıca Adriyatik Denizi'nde ve Ege Denizi'nde bazı ufak tefek adalarla birlikte Kıbrıs ve Girit gibi büyük Ege adaları. Bu devlet, toplamda üç milyon nüfuslu Venedik'ten yönetiliyor ve yönlendiriliyordu. İşte bu devlette yüzyıllar boyunca oluşan anayasa, kente ve yönettiği devlete akıl almaz bir istikrar sağlıyor ve Avrupa genelinde hayranlık uyandırıyor. Venedik halkı, kendi anayasasının insan aklının mükemmel bir ürünü olarak takdire şayan olduğuna ve insanların ortak yaşamını bu anayasa haricinde hiçbir şeyin bu kadar verimli kılamayacağına inanıyordu.

Hayır, Erken Yeni Çağ'da yaşayan bir insanın -ister Venedikli olsun ister olmasın- "Venedik" in ona neyi çağrıştırdığı sorulsaydı, aklına gelecek en son kavram şüphesiz "irrasjonalite" [akıldışılık] olurdu. Günümüz insanının bu kavramı tam tersine çok uygun bulmasından doğan irrite edici aykırılık, her tür tarihsel sürecin değiştirici özelliğine işaret etmek için bir fırsat sunmaktadır. Hayaller ve ölüm kenti Venedik, 500 yıl önce de bugünkünden tamamen farklı nedenlerle de olsa oldukça ünlüydü. O zamanlar bu lagün kentinde, çetin hesaplar peşinde koşan tüccar ve bankacıların acımasız zenginlik ve güç hayalleri varlığını sürdürüyordu. Ayrıca Venedik'te ölüm, Lido kumsalındaki güzellik sarhoşu yazarları değil, Serenissima'nın¹ gücüne karşı geldiği için Venedik devlet kurumlarının emriyle gece vakti sessizce lagünde boğulan hain ve suçluları buluyordu. Ziyaretçilerin gözünü kamaştıran kentin ışıltısı, Adriyatik Denizi'nin kuzey kenarında bulunan önemsiz bir balıkçı kasabasını büyük bir Avrupa gücüne çeviren, hedef odaklı, çoğunlukla acımasız bir güç politikasıyla satın alınmıştı. Öte yandan bu hayret verici yükselişin gerçekleşmesi yüzyıllarca sürmüştü.

1 Venedik Devleti'nin tam adı "La Serenissima Repubblica di San Marco" dur. Serenissima sözcüğü Venedik Devleti'ni kastetmek amacıyla tek başına da kullanılan adlarından biridir. (ç.n)

I. YÜKSELİŞ DÖNEMİ (GEÇ ANTİKİTE'DEN 1204 YILINA KADAR)

Bataklıktaiki Yerleşim

Venedik'in başlangıç dönemi biraz karanlıkta kalmıştır. Karanlık sözcüğü burada çifte anlamda kullanılmaktadır. Her ne kadar çelişkili gibi görünse de uzak geçmişe dayanan bu karanlığın daha da öncesi olsaydı, şehir hakkında muhtemelen daha fazla bilgi sahibi olabilirdik. Çünkü sular içindeki bu nevi şahsına münhasır kent, İtalya'nın çoğu kentinde olduğu gibi Antikite'de değil, tarihçilerin "karanlık yüzyıllar" olarak adlandırdığı, Batı Roma İmparatorluğu ile Antik Çağ medeniyetinin çöküşünden sonraki bir zamanda kurulmuştur. Milattan sonra ilk bin yılının ikinci yarısı ile başlangıç dönemleri hakkında da fazla bilgimiz yoktur; ancak biraz daha fazla bilgimiz olan konu, Venedik'in tarih öncesine ait geçmiştir. Çünkü kara sakinleri, Venedik'in bugün kurulu olduğu yeri değil, MS 6. yüzyılın ikinci yarısında keşfetmeye başladıkları lagün gibi sığ suların çevresini yaşam alanı olarak kullanmışlardır.

Bu insanlar oraya isteyerek gelmemiş, kuzeyde Germen istilasından kaçmışlardı. 568 yılında Lombardların Kuzey İtalya'yı istilası sonucunda İtalya Yarımadası'nın Doğu Romalı İmparator Jüstinyen'in hâkimiyeti altında (527-565) kaldığı kısa dönem sona ermiştir. Ayrıca eski imparatorluğun Konstantinopolis'ten yola çıkarak Doğu ve Batı'da Venedik'in yeniden canlandırılmasına ilişkin planları da daha sonra görüleceği gibi, nihai olarak sonlanmıştır. Çünkü bu Kuzeyli, taşralı istilacılar, buraya yerleşmiş, 200 yıl kadar ayakta kalacak Lombard Krallığı'nı kurmuşlardır. Lombardlar denizci değildi ve hiçbir zaman da denizcilikle uğraşmadılar. Böylece İtalya'da az çok kabul edilebilir, yan yana sürdürülen bir yaşam tarzı gelişmişti. Kuzeyde ülke-

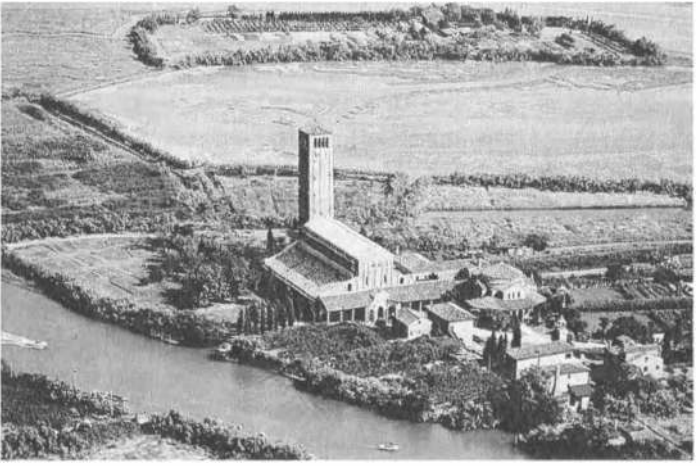
nin iç bölgesinde ve ortasında Lombardlar hüküm sürerken, güneyde ve doğunun sahil bölgelerinde Adriyatik'in kuzey kenarına kadar olan kısmı, hâlâ Doğu Roma İmparatorluğu'na aitti. İmparator ise Venedik'e uzakta kalan Bizans'taydı ve imparatorun Batı'daki eyaletler üzerindeki hâkimiyeti, donanması sayesinde korunuyordu.

İmparatorun Yukarı İtalya'da en yüksek makam sahibi siyasi temsilcisiyse o dönemde Avrupa'nın en önemli kentlerinden biri sayılan Ravenna'nın ekzarhıydı. Ravenna, 5. yüzyılda son Batı Roma imparatorlarının yönetim merkezi olmuştu. Her ne kadar daha o dönemde bile güçlerini tamamen kaybetmek üzere olsalar da Ravenna'ya şan ve şöhret bırakmışlardı. Kent, ekonomik açıdan da önemli bir rol oynuyordu çünkü o zamanlar tıpkı Venedik gibi doğrudan bir lagün kenarındaydı. Zaten Adriyatik'in kuzeybatısında bir lagünler sistemi uzanıyordu. Bu bölgeler, son derece hassas ve dengesiz yaşam alanlarıydı ve adeta amfibik olarak nitelendirilebilecek bir doğaya sahiptiler. Bu yerleşim yerleri kara tarafından sedimantasyon, deniz tarafından da erozyon tehlikesi altındaydılar. Öte yandan bu tür lagünlerin mükemmel derecede korunaklı limanları, ticaret gemilerine muazzam imkânlar sunuyordu ve bu nedenle de bu bölgede bulunan, Venedik'in de sonradan aralarına katıldığı birçok kent ortaya çıkmıştı. Venedik'in biraz kuzeyinde, yine büyük ve önemli bir ticaret ve lagün kenti olan Aquileia bulunuyordu. Geç Antikite'de bu kent, imparatorluğun en büyük kentlerinden biri, Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlaşması sürecinde de bir patriğin makamının bulunduğu merkez haline bile gelmişti. Günümüze kadar ayakta kalan ancak bugüne kıyasla daha küçük sayılan kentte, garip bir biçimde oldukça büyük görünen muazzam bir katedralin bulunması da bunu kanıtlamaktadır. Aquileia, lagünün siltlenmesi nedeniyle kapanmış ve ticaretin gerilemesiyle birlikte nüfusu da azalmıştır.

Dolayısıyla Adriyatik Denizi'nin lagünleri, buralarda yaşayan nüfusu Germen istilacılara karşı koruyup deniz ticareti için mükemmel koşullar sağlıyordu. Üstelik çok uzak mesafeli ticaretin neredeyse tamamının sadece deniz yoluyla yapıldığı bir dönemde böyle bir şey elbette büyük bir avantajdı. Diğer taraftan bu yaşam alanı son derece gü-

vensizdi. Orta Çağ'da Avrupa'nın her yerinde insanlar doğal afetlerin tehdidi altında yaşıyor, bunlara karşı verilen mücadele, günümüzde hayal bile edemeyeceğimiz ölçüde günlük hayatı etkiliyordu. Öte yandan doğal afetlerle girilen bu mücadele, çok az bölgede lagünlerde olduğu kadar dramatikti. İnsanın bu mücadeledeki başarısızlığının getirdiği sonuçlar, yine çok az bölgede bu kadar ölümcüldü. Bu ölümcül duruma sadece Ravenna ve Aquileia gibi kentler değil, aynı zamanda Venedik lagününde bulunan bazı yerleşimlerin kaderi de birer örnektir.

Venedik, uzun bir zaman boyunca bu yerleşimler arasında en önemlisi değildi. 7. yüzyılın ortasından itibaren Bizans yönetiminin merkezi, Doğu Roma imparatorlarından biri olan Herakleios'tan (610-641) adını alan ve ileride çökecek Eraclea'da bulunuyordu. 8. yüzyılın ortalarındaysa bu idari merkez, günümüzde Lido sahili üzerinde sadece küçük bir köy olan Malamocco'ya taşınmıştır. Günümüz Venedik'inin biraz kuzeyinde ise özellikle Torcello, 11. yüzyılda hâlâ bir ticaret merkezi ve canlılığını sürdüren bir kent olarak gelişmiş, Aquileia'da olduğu gibi çok etkileyici bir kilise yapısı, o zamanı yansıtan bir unsur olarak günümüze kalmıştır. Bu kilise, Orta Çağ'ın Bizans-Venedik tarzı kutsal yapı mimarisinin günümüze kalmış nadir örneklerindendir (Görsel 2). Torcello'nun çöküş nedeni, sadece limanın siltlenmesi değil, kara üzerinden buraya akan tatlı suların artışıyla birlikte, sıtma hastalığını [Malaria] taşıyan sineklerin tercih ettiği bir üreme yeri oluşturan kamışlığın yetiştirme koşullarını iyileştirmiş olmasıdır. Bu sineklerin bulaştırdığı hastalık, yüzlerce yıl boyunca tüm lagünler bölgesine yayılmıştır. Ancak Torcello'da o kadar çok etkili olmuştu ki sonunda yerleşimin sonunu getirmişti.

Görsel 2: Torcello’da 1000 yılı civarından kalma katedral.

Venedik’in tarihini anlamak açısından tüm bu öncü ve rakip kentlerin kaderini hatırlamak önemlidir. Lagündeki yaşam alanı, içinde çok sayıda tehlike barındırıyordu. Bu tehlikeleri büyük bir titizlikle gözlemlemek, bunlara karşı mümkün olduğunca erkenden ve kararlı bir biçimde müdahalede bulunmak şarttı zira ancak ortak hareket edilerek başarı sağlanabilirdi. Sadece Venedik kenti değil lagündeki yaşamın tamamı, eşsiz bir sanat eseri oluşturmaktadır. Lagün adalarında yaşayan yoksul balıkçıların nasıl masallardaki gibi zengin birer tüccara dönüştüğü, bataklık içinde derme çatma bir yerleşimin nasıl Avrupa çapında büyük bir güç olarak yükseldiğini sorduğumuz takdirde, Venediklilerin içinde bulundukları yaşam alanının birlikte getirdiği tehditlere karşı mücadele etmek için Serenissima’nın en parlak dönemlerinde Avrupa’nın her yerinde aynı anda hem şöhret kazandıkları hem de korku saldıkları bazı özellikler geliştirmek zorunda kaldıklarını dikkate almak gerekmektedir. Lagünde yaşayan insanlar, kendilerini kayıtsız şartsız devletleriyle özdeşleştirerek bu devletin çıkarlarını savunan acımasız ve katı bir tutuma sahipti.

Venedik’in erken dönemlerindeki siyasi olay ve gelişmelere bakıldığında, 10. yüzyıla kadarki dönemlerin özellikle

karanlıkta kaldığına tekrar dikkat çekmek gerekir. Kentin başlangıç dönemleri hakkındaki bilgilerimiz, çok daha sonraki dönemlerde hazırlanmış yazılardan edinilmiştir. Venedik'in tarihini ele alan bildiğimiz en eski kaynak, *Istoria Veneticorum* yani "Venediklilerin Tarihi"dir ve 1000 yılı civarında Johannes adında bir diyakoz tarafından kaleme alınmıştır. Daha eski tarihli kaynakların bazılarında da lağün sakinlerine ilişkin birkaç kısa bilgi geçmektedir. Ayrıca yapılan kazılar ve arkeolojik bulgulardan yola çıkarak yukarıda adı geçen Eraclea adındaki yerleşimin yapısı ve önemi gibi bazı bilgileri de çıkarmak mümkündür. Venedik'in erken tarihini anlamak istediğimizde her hâlükârda sallantılı bir temel üzerinde hareket ederiz. Ancak en azından kentin gelişimi ve nüfusunun dünya görüşü üzerinde uzun vadede etkili olan temel hatları yeterli bir netlikte çıkarsamak mümkündür.

Öncelikle Venedik'in bir kent olarak tarihi, bir Bizans vilayeti olduğu dönemle birlikte başlamıştır. Nitekim kent, bu şekilde yüzlerce yıl varlığını sürdürmüş ve bunun birçok sonucu olmuştur. Eğer Venedik, bir İtalyan kenti olarak bize, günümüzde Batı Avrupa kültürünün bir nevi ata toprakları olarak görünüyorsa, ardında yatan şey, bir geleneğin "devredilmesi"dir. Sonradan cereyan eden gelişmelerin, bu geleneğin asıl halini örtmüş ve karartmış olması mümkündür. Fakat bu durum, hiçbir zaman bu geleneklerin tamamen unutulmasına yol açmamıştır.

Venedik ancak 15. yüzyıldan itibaren Batılı bir kent haline gelmiştir. Bu gelişme çok yavaş, peyderpey ve günümüze kadar da zaman zaman duraksayarak seyretmiştir. Kentin günümüzde bile ziyaretçileri etkisi altına alan büyü, Doğulu geleneğin yer yer hâlâ aradan sızıp ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bunun örneklerini özellikle San Marco'da olmak üzere bazı binalarda görmek mümkündür. Venedik lehçesinde de Yunancadan ödünç alınan çok sayıda kelime bulunmaktadır. Geç Orta Çağ'a kadar Venedikliler ekonomi, siyaset ve kültür alanlarında Batı'yı, yani İtalyan ana karayı değil, Doğu'yu, yani Konstantinopolis ve Doğu Akdeniz ülkelerini esas almıştır; her ne kadar bu ülkelerle olan siyasi bağları zaman içerisinde zayıflamış olsa da.

Bunun nedeni, uçsuz bucaksız Doğu Roma İmparatorluğu'nun İtalya'daki bölgelerini zaman içinde kaybetmesidir. Zaten Doğu Roma İmparatorluğu, uzun vadede bir erozyon sürecine girmiş, bu süreç 1453'te Konstantinopolis'in fethedilmesiyle gelen nihai çöküşle noktalanmıştır. Fakat çöküş süreci aralıksız gelişmemiş, aralarda istikrarlı, karşı saldırıya geçildiği ya da gelecek umudunun yeşerdiği dönemler de yaşanmıştır. Bu nedenle de lagün sakinlerinin vergi ödemek zorunda kaldığı ve atanan memurları tarafından yönetildikleri Doğu Roma imparatorlarına doğrudan bağımlılıklarından tamamen kurtulmaları yüzyıllar sürmüştür. Yaklaşık MS 700 yılından itibaren memurların amiri [Latince adıyla] *dux* daha sonra doçe olarak adlandırılmıştır.

Bu yavaş seyreden bağımsızlaşma süreci çerçevesinde önemli bir olay da Kuzey İtalya'nın 774 yılında Şarlman tarafından ele geçirilmesi sonucunda Lombard Krallığı'nın sona ermesidir. İtalya Yarımadası'nda artık fazla yayılımı olmayan Lombard Krallığı'nın yerine gelen bu Frank Krallığı, sahil bölgelerine hâkimiyet konusunda Bizans'ın önemli bir rakibi haline gelmiştir. Ayrıca Şarlman 800 yılında imparator tacını giyerek Doğu Roma imparatorları gibi Antikite imparatorlarının halefi olma onurunu kendine pay biçmiştir. Bu rekabetin sonuçlarından biri de kısa süre sonra lagün yerleşimlerinde yaşayan nüfusun Frank taraftarı ve Bizans taraftarı olarak ayrılıp karşı karşıya gelmeleri olmuştur. Önce Frank Krallığı'nın taraftarları üstün gelecek gibi görünürken, 810 yılında Bizans donanması eski tebaasının sadakatini zor kullanarak sağlamıştır. Ancak donanmanın bu gövde gösterisi, Konstantinopolis'in Kuzey Adriyatik'te askeri yoldan aktif siyaset yapma gayretlerinin sonuncusu olacaktı. Şarlman'ın oğlu Pepin'in lagün bölgesini zor kullanarak ele geçirme denemesi ise başarısızlıkla sonuçlanmış ancak doçenin yönetim makamının Malamocco'dan lagünün daha iyi savunulabilir iç bölgesine taşınmasına neden olmuştur. Lagünün iç bölgesiyle kastedilen ise "rivus altus" [yüksek kıyı] adıyla anılan küçük bir ada grubudur ve zamanla adı "Rialto"ya dönüşmüştür. Burada ilk doçe makamı oluşmuş, bu yerleşim çekirdeğinden de sonunda günümüz Venedik'i meydana gelmiştir. 9. yüzyıl başlarındaki çalkantılardan sonra bu yerleşim her ne kadar resmi olarak

Doğu Roma'nın hâkimiyeti altında olsa da büyük ölçüde bağımsızdı.

Ancak bu bağımsızlığın hatta Rialto'da bulunan bu yerleşimin, Erken Orta Çağ'daki önemini abartmamak gerekir. Çünkü geleceğin bu zengin ticaret merkezinin ihtişamından Şarلمان döneminde eser yoktu. Lagün sakinleri, hayatlarını, tuz ve balık tüccarı olarak idame ettiriyorlardı çünkü bunlar genel olarak pek yaşam dostu olmayan çevrelerinin bonkörce sunduğu yegâne ürünlerdi. Daha sonraki dönemlerde Venedik'in gücünü ve refahını sağlayan lüks malların uzun mesafeli ticareti, o günlerde hemen hemen hiçbir rol oynamıyordu. Çünkü Erken Orta Çağ Avrupa'sının arkaik tarım toplumunda bu tür lüks mallara ihtiyaç duyulmuyordu. Ayrıca bunun için gerekli üretim fazlası da mevcut değildi. Avrupa'nın moderniteye doğru yol alması ancak 1000 yılı civarında gerçekleşmiştir. Bu süreçte Venedikliler hem tarımda verimlilik artışından hem de büyüyen bir nüfus ve artan hareketlilikten faydalanmışlardır.

Bir Kent ve Azizi

Doçe makamının *rivus altus*'a [yüksek kıyıya] taşındıktan sonra yerleşimde yaşanan yükselişi hazırlayan ve nihayet yerleşimi lagün bölgesindeki tüm diğer rakiplerine üstün kılan koşullardan biri, günümüz açısından bakıldığında garip gelse de Orta Çağ'da muazzam bir öneme sahip olduğu için, daha yakından tanıtılması gereken bir koşuldur. Bu koşulla kastedilen, bu tür sansasyonel olayların sıkça rastlandığı Orta Çağ'ın belki de en tanınmış ve en büyük etkiye yol açmış kutsal kalıntı soygunu, yani Aziz Mark'ın kemiklerinin çalınmasıdır.

Aziz Mark'ın Mısır'ın İskenderiye kentinde muhafaza edilen kemikleri, burada uzun zamandır tapılan kutsal bir nesneydi. Kuzey Afrika'nın 7. yüzyıl içerisinde Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra, Hristiyanların bu kemiklere erişimi büyük bir tehdit altındaydı. İşte bu noktada da kutsal kalıntıların taşınmasına ilişkin efsane başlıyor. Buna göre İskenderiye halifesi yeni bir saray yapılmasına karar verdiğinde, kutsal kemikler tehlikeye girmişti çünkü

halife bunun için Hristiyanların kiliselerinin yıkılmasını emretmişti. Böylelikle halife, mermer sütunlar elde edecekti. Bu olay, Giustiniano Partecipazio (827-829) Venedik doçesi-yken gerçekleşmişti. Doçe Andrea Dandolo'nun (1343-1354) hazırladığı yazıya göre uzun zaman öncesinde kalmış bu olayın anlatımı, adeta klasik olarak adlandırabileceğimiz şeklini almıştır:

Tam da bu dönemde iki soylu Venedikli tüccar İskenderiye'de bulunuyordu: (...) Malamocco'dan gelen Bonus ve Torcello'dan gelen Rusticus (...). İkisi, girdikleri kilisede (Aziz Mark Kilisesi) endişe içinde iki Yunan din adamıyla -biri Keşiş Stauracis diğeri de Papaz Theodor'du- karşılaşmış. Onlara ne olduğunu sorduklarında ise halifenin buyruğundan haberdar olmuşlar. Bunun üzerine Venedikli tüccarlar şöyle demiş: "Kilisenizde bulunan paha biçilmez hazine, Sarazenlerin² eline geçip kut-sallığına saygısızlık edilerek yok edilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Onu bize verirsiniz, gereken ihtimamı göstereceğiz (...)" Venediklilerin öne sürdüğü görüşlerle ikna olan iki din adamı, sonunda tekliflerini kabul etmiş ancak önce hem İskenderiye'de yaşayan Hristiyanların dikkatini çekmemek hem de Sarazen gümrük memurlarını aşmak gerekiyormuş. Venedikli tüccarlarla iki Yunan din adamı, Hristiyanları başka bir azizin kemiklerini mezara yerleştirerek kandırmış. Bonus ve Rusticus, gümrük memurlarınıysa kemikleri koydukları sandığın üst bölmesine domuz eti ve domuz etinden pastırma istifleyerek alt etmiş çünkü bilindiği üzere domuz eti hem Sarazenlerin hem Yahudilerin iğrendiği bir şeydi. Sandık gümrükte açıldığında gümrük memurları "kanzir, kanzir" [domuz, domuz], diye bağır-mış -muhtemelen bu bir çeşit iğrenme ifadesidir- ve yükü incelemeyen geçiş izni vermişler. Bonus ve Rusticus, büyük bir mutlulukla hazineyi Venedik'e getirmiş. (*Venedig im Spätmittelalter*, s. 15)

Yüzyıllar boyunca gitgide daha çok süslenip püslenen ve anlam yüklü ayrıntılarla bezenen bu efsanenin gerçeklik payını bir kenara bırakırsak ana hatları bu şekildedir. Artık her kimin kemikleri 9. yüzyılda Venedik'e ulaşmış olursa olsun, önemli olan, Venediklilerin bu kemiklerin Evangelist Mark'a ait olduğuna ilişkin sarsılmaz inançlarıdır. Böylelikle Venedikliler, Aziz Mark'a ithafen bir kilise yapımına başlamışlar, bu kilise, bitişindeki doçe makam yeriyle birlikte kısa sürede kentin siyasi-dini merkezi haline gelmiş-

2 Hristiyan olmayanlar anlamına gelir. (ç.n.)

tir. Geç 10. yüzyılda ve 11. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen yangınlardan sonra kilise, yeniden muazzam bir yapı olarak inşa edilmiştir. Aziz Mark'ın kemiklerinin bulunduğu bu kilisenin önemli bir özelliği de ruhban sınıfından bir görevlinin değil, hükümet sarayının bir parçası olarak doğenin sorumluluğunda olması, hatta "doçenin şapeli" olarak görülmesidir. Roma'da papaların makam ve hâkimiyet haklarını dayandırdıkları Aziz Petrus'a ithaf edilen bazilika, azizin kült yeri idi ve amacı, bu makama mimari açıdan görünür bir meşruiyet kazandırmaktı. Benzer bir şekilde Venedik'te bulunan San Marco Bazilikası'nı doçe makamının ve dolayısıyla Venedikli devlet bilincinin dinden aldığı meşruiyetinin taştan temeli olarak yorumlamak gerekir. Nasıl İsa'nın son akşam yemeğinde Petrus'a söylediği ve papaların da gücünü aldığı sözleri Aziz Petrus Bazilikası'nın kubbesinde devasa harflerle yazılıysa ("Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam" [Sen Petrus'sun ve bu kayalığın üzerine kilisemi inşa edeceğim]), San Marco'da da bu kutsal kalıntı soygununun her aşaması, kolay anlaşılır bir resimli hikâye olarak görkemli mozaikler üzerinde anlatılmaktadır (Görsel 3).

Zamanla Venedik ve en önemli azizi, tüm yaşam alanlarını kapsayacak bir biçimde kaynaşarak bir birlik oluşturmuştur. San Marco (Aziz Mark) adına anlaşmalar imzalanır, Venedik'in galip geldiği kent ve devletler, ona teslim olurdu. Önünde açık duran kitapta "Pax tibi Marce, evangelista meus", yani "Huzur içinde ol, Evangelistim Mark" yazan kanatlı arslan sembolü ise Venedik sikkeleri üzerinde tüm Akdeniz havzasına yayılan bir motif haline gelmişti. Daha sonraki dönemlerde hümanistlerin "evangelista meus" bölümündeki Latince hatayla alay etmesi, bunu değiştirememiştir. Aslında kitapta "mi evangelist" yazmalıydı ancak bu Venedikli tüccarları rahatsız etmiyordu. Devlete hizmet, Venedik'te aynı zamanda Aziz Mark'a da hizmet anlamına geliyordu. Bu nedenle de bu bir anlamda Tanrı'ya hizmetti ve kentin en önemli aziziyle özdeşleştirilmesi, Avrupa genelinde Venedik Cumhuriyeti'nden bahsederken doğrudan San Marco denmesi gibi bir alışkanlığın yer etmesine kadar varmıştır.

Görsel 3: Bonus ve Rusticus adındaki tribünlerin (Latince tribunus) İskenderiye’de Mark’ın kemiklerini çıkardıkları sahne, Venedik’teki San Marco Bazilikası’ndan bir mozaik, 12. yüzyıl.

Bu pek alışlagelmiş bir şey değildi. Başka bir örnek vermek gerekirse, Floransalılar da koruyucu azizleri olan Vaftizci Yahya’ya [Yahya Peygamber] taparlar ancak Arno kentinden bahsedecekleri zaman kentin adı yerine “San Giovanni” [Aziz Yahya] demek kimsenin aklına gelmemiştir. Buna karşılık Venedik söz konusu olduğunda durum bambaşkaydı. Bu aynı zamanda Venedik vatandaşlarının kendilerini yaşadıkları kent ve kentin sembolleriyle ne kadar olağandışı bir şekilde özdeşlendiklerini de göstermektedir.

Bağımsızlığa Giden Yolda

9. yüzyıldan itibaren *rius altus*’ta bulunan bu halkın gittikçe daha fazla özerklik kazandığını açıkça gösteren emareler mevcuttur. Doğu Roma imparatorlarının hâkimiyeti sadece biçimsel bir niteliğe bürünmüştü; oysa Konstantinopolis, 10. yüzyılın ikinci yarısında Makedon Hanedanı’nın hâkimiyeti altında, özellikle II. Basileios’un uzun hükümdarlık döneminde (976-1025) düşmanlarını savmak konusunda çok başarılı olmuştu. Buna rağmen Boğaz’daki hükümdarların sürekli mücadele etmek zorunda kaldığı temel sorun, yü-

rütülen politika ve en nihayetinde II. Basileios'un lakabına bakıldığında -"Bulgaroktonos", "Bulgarlarkıran"- anlaşılmaktadır. Yani toprakların, yayılma heveslisi komşuların arasında kalmasından kaynaklanan jeostratejik bir konum sorunu vardı. Bu komşular Doğu'da Selçuklular, Batı'da Bulgarlar ve Güney İtalya'da da Sarazenlerdir. Bizans toprakları bu bölgelerde parsel parsel kaybedilmişti. Bu süreç, 11. yüzyılda Norman korsanların Sicilya'ya çıkıp başarıyla kendi krallıklarını kurmaları ve kısa süre sonra da Bizans topraklarına yayılmaya çalışmalarıyla birlikte hızlanmıştır.

Bu koşullar altında Konstantinopolis'te kimse Adriyatik'in kuzeyindeki tebaaya karşı otoriter bir politika gütmeye riskine girmek istemiyordu. Çünkü başka çatışma ortamları kimsenin işine gelmezdi. Böylelikle *dux*'un yani Venedik halkının kısa bir süre sonra doçe olarak adlandırılacağı siyasi liderinin atanmasıyla Venedik, imparatorların elinden çıkıp yerel halkın önde gelen temsilcilerine geçmişti.

Ancak Venedik'in siyasi işlerini kendi eline alan çok güçlü aile birliklerinden bir oligarşinin oluşturulması, kendi aralarında çok şiddetli güç kavgalarını birlikte getirmiştir. Doçe makamındaki kişiler sıkça seçim ilkesini kaldırıp doçeliği ailesinin miras hakkı haline getirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda örneğin doçenin oğullarından birinin ortak hükümdar tayin edilmesi, 1032 yılında kesin olarak yasaklanana kadar makul görünen bir uygulamaydı. Doçelerin oligarşiyi bir mirasla gelen monarşiyeye dönüştürme hırsı, diğer soylu hanedanlarda amansız ve çoğu zaman da şiddet dolu bir dirençle karşılanmıştır. Bu nedenle, 9. ve 10. yüzyıla ait doçe kayıtlarında görevden alınmış, infaz edilmiş ve cinayete kurban gitmiş bir dizi Venedik hükümdarı yer almaktadır.

Bunlardan biri IV. Pietro Candiano'dur (959-976) ve uzun süre nasıl başarılı bir politika yürüttüğünün göstergelerinden biri de ikinci evliliğini Roma-Germen İmparatoru Büyük Otto'nun yeğeni Toskana Valdrada ile yapmasıdır. Ancak Candiano'nun sonunu hazırlayan şey, özellikle bu başarısı olmuştur çünkü kendi sınıfının üyelerinde kıskançlık ve güvensizlik uyandırmıştır. Sonunda 976 yılında hatta aralarında doçenin kendi akrabalarının da bulunduğu, Di-

yakoz Johannes'in deyimiyle "Venedik'in bazı büyükleri" ayaklanmıştı. Darbeciler, Pietro Candiano'yu o zamanlar daha kale benzeri bir yapı olan makamına yani doçe sarayına kapatmıştı. Sarayı ele geçiremeyince de ateşe vermişlerdir. Süratle büyüyen yangın, doçeyi sonunda yine yanan Aziz Mark Kilisesi'ne kaçmak zorunda bırakmış, burada birkaç sadık hizmetkârı ve henüz bebek yaşındaki oğluyla birlikte acımasızca katledilmiştir.

Arada bir gelişen bu şiddet dolu iç çatışmalar bir yana, Venedik 10. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgelerüstü bir ticaret merkezi ve özellikle de deniz gücü olarak yükselişe geçmiştir. Bu yükselişi açıkça gösteren şeylerden biri de Doçe II. Pietro Orseolo'nun henüz 1000 yılında donanmasını seferber etmesidir. Venediklilerin bu tür bir donanmayı teçhiz edecek güce sahip olmaları bile dikkate alınması gereken önemli bir bilgidir çünkü bu, sıradan bir durum değildir. Bir donanmanın oluşturulması ve mürettebat tahsisi, hem muazzam ticari, mali ve insan kaynaklarını hem de Erken Orta Çağ'da geriye kalan Avrupa'nın arkaik ve durağan toplumlarında pek bulunmayan örgütsel yapıları gerektiriyordu. Büyük deniz muharebeleri Antikite'de yaşanmıştı ve Erken Yeni Çağ'da da yeniden yaşanması kaçınılmazdı. Ancak 500 ila 1500 arasındaki bin yılda böyle bir savaş donanmasının oluşturulmasını ve kullanılmasını sağlayacak koşullar çok nadiren görülüyordu. Burada hâlâ bir donanmanın varlığını sürdürüyor olması, Doğu Roma'nın kültürel üstünlüğünün ve devlet gelişiminde ileri safhada olmasının bir göstergesiydi. Araplar da o dönemde Bizans'a karşı mücadelede bir donanmayı kullanabilecek durumdaydılar. Bunların dışında 1000 yılı civarında Avrupa sahillerinde yasal izinli korsanlık (Kaperschiffahrt) ve yasa dışı korsanlık (Seeräuberei) yapılırsa da gerçek anlamda bir savaş donanması bulunmuyordu.

Bu bağlamda örneğin Pietro Orseolo'nun 1000 yılında sırf bu amaçla teçhiz edilmiş bir donanmanın başına geçip savaş seferine çıktığını duyunca dikkat kesilmekteyiz. Dikkat kesilmemizin nedeni, Pietro Orseolo'nun amacının özellikle tarihte önceden birçok kez yaşandığı gibi, rahatsızlık veren bir rakip olarak algılanan bir komşu yerleşime saldırmak ve onu yerle bir etmek olmamasıdır. Pietro Orseolo'nun ama-

cı, daha çok aralarında Zadar (Zara), Spalato (Split) ve Ragusa'nın (Dubrovnik) da bulunduğu küçük Adriyatik sahil kentlerini Venedik'in hâkimiyeti altına almaktı ve bunu da başardı. Fakat bu başarı, aynı zamanda Adriyatik'te devamlı hüküm sürecek Venedikli bir deniz krallığının kurulmasına vesile olmamış, hâkimiyet altına alınan kentler ilk fırsatta Venedik'in egemenliğinden kurtulmayı başarmıştır. Ancak bu bölgede en azından -Pietro Orseolo'nun bu başarılı sefer sonucunda aldığı- Dalmaçya ve Hırvatistan dükü unvanı aracılığıyla ifade bulan şekilsel bir egemenlik bile yeni bir tür siyasi öz güvenin varlığına işaret etmektedir.

Bu nedenle 1001 yılında Doçe Orseolo'nun döneminde Roma-Germen İmparatoru III. Otto'nun İtalya politikası için bu lagün kentinin desteğini almak amacıyla Venedik'i ziyaret etmesi bir tesadüf değildir. Tarihçi Diyakoz Johannes'in de değinmeden geçmediği üzere, imparator, aynı zamanda Aziz Mark'a saygılarını sunmak için gelen bir hacıydı çünkü Orta Çağ insanı için bu dünya ile öbür dünya birbirinden çok da farklı değildi. Siyasi açıdan bakıldığında da imparatorun Aziz Mark'ın cumhuriyetini ziyaret etmesi ona büyük bir prestij kazandırıyordu çünkü bu ziyaret, bağımsızlıklarının Batı'nın en yetkili otoritesi tarafından da onaylandığı şeklinde algılanıyordu. Venedikliler, Doğu Roma İmparatoru II. Basileios'la da artık bu durumda eşit düzeyde muhataplar olarak pazarlık ediyorlardı. Aralarındaki anlaşmaya göre Venedikli tüccarlara tanınacak ticari ayrıcalıklar karşılığında Venedik donanması, Bizans'ın Güney İtalya'daki savunmasını destekleyecekti. Buna ilk rastladığımız belge, 992 yılına ait bir Chrysobolla'dır. Chrysobolla, adını Bizans imparatorlarının kıymetli altın mühründen almış resmi bir belgedir. Bu belgede, Venediklilerin denizde verdiği desteğin karşılığı olarak Venedikli tüccarların gelecekte Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde ödeyecekleri gümrük vergilerinde yapılacak bir indirim yer almaktadır.

Venediklilere tanınan bu ilk ticari ayrıcalığı kısa sürede daha kapsamlı başka ayrıcalıklar izlemiştir. İmparator I. Aleksios Komnenos (1081-1118) tahta çıkar çıkmaz Bizans'ın Güney İtalya'daki son topraklarını da ele geçirmiş, Doğu Adriyatik'i ele geçirmek için ciddi hazırlıklara girişen Normandiyalıların daha fazla yayılmalarını engellemek için

müttefik aramaya başlamıştır. Venedikliler, bunu takip eden yıl içerisinde denizde elde ettikleri etkileyici zaferin karşılığında ağır bir fatura kesmiştir: I. Aleksios'un 1082 yılı Mayıs ayında buyurduğu üzere, gelecekte her daim geçerli olmak üzere Venedikli tüccarlar, Doğu Roma İmparatorluğu'nun büyük bölümünde tüm vergi ve harçlardan muaf tutulmuştur. O dönem Venedikli tüccarların Konstantinopolis'te yaşadığı semt, aynı belgede önemli ölçüde genişletildiği için de Konstantinopolis'te yaşayan tüccarları çok parlak bir gelecek bekliyordu.

Bir zamanların kırsal yerleşimiyle Boğaz'daki ışıltılı metropol arasındaki güç ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler, I. Aleksios'un oğlu ve halefi İsaakios Komnenos (1118-1143) tahta çıktıktan kısa süre sonra belli olmuştur. İsaakios, Bizans devlet hazinesi açısından çok büyük kayıplara yol açtığı için babasının Venediklilere tanıdığı ayrıcalıkları onaylamak istememiştir. Bunun üzerine Venedik donanmasının askeri eylemleri, imparatoru tekrar vazgeçip 1126 yılında bir zamanlar hâkimiyeti altında bulunan Venediklilere tekrar aynı özgürlükleri tanımak zorunda bırakmıştır.

İmparatorla Papa Arasında

Temelden değişen ilişkiler, sadece Venedik'le eskiden hâkimiyeti altında bulunduğu Konstantinopolis arasındaki ilişkiler değildir. İtalya Yarımadası nezdinde de lagün kenti Venedik, artık üst düzey siyasi bir güç faktörü haline gelmişti. Bunun altında yatan neden, Venediklilerin etkin bir fetih politikası yürütmeleri değildi. Ana karanın üzerindeki hâkimiyetin doğrudan kimde olduğu bu deniz tüccarlarını hiç ilgilendirmiyordu. Uzun vadede de bu konuda bir değişiklik olmadı. Venediklilerin düşünme tarzı, tamamıyla kendi ticari çıkarları tarafından şekillendirilmişti. Bu nedenle denizi odak alan bakış açılarından bakıldığında, ana kara onlara bir sahil, hinterlandı bulunan bir kumsal olarak görünüyordu. Bu sahile hâkim olmaları şarttı ama sahilin ötesindeki topraklar üzerinde hâkimiyete ihtiyaçları yoktu. Bu koşullarda binyıl dönümünü takip eden on yıllarda gelişmeye başlayan yapıysa "stato da mar" olarak adlan-

dırılan “deniz devleti”ydi yani liman ve adalarda bulunan üslerden oluşan bir ağ ve kısmen doğrudan Venediklilerin, kısmen de Venediklilerin ayrıcalık tanıdığı bazı vasalların hâkimiyeti altındaydı.

Venedik tarihini anlamak açısından en azından Geç Orta Çağ’ın ileri dönemlerine kadar Venediklilerin düşünme ve davranış biçimlerinin hatta tüm dünya algılarının kara değil deniz odaklı olması büyük önem taşımaktadır. Buna rağmen elbette ana karada olup bitenlere tamamen kayıtsız kalamazlardı, özellikle Yukarı İtalya’nın hemen burunlarının dibi olduğu dikkate alınırsa, sonuçta burası 12. yüzyılın ikinci yarısında epey olaylı bir yerdi. Staufer Hanedanı’nın soyundan gelen İmparator I. Friedrich Barbarossa (1152-1190), imparatorluğun Yukarı İtalya’daki eski tasarruf haklarını tekrar talep etmeyi hedef haline getirmesi üzerine, Hristiyan Batı’nın en büyük iki otoritesi olan imparator ile papa arasındaki çatışma, daha önce hiç görülmediği bir şiddette yeniden alevlenmişti.

Burada kaydedilen üretkenlik ve nüfus artışı nedeniyle 1000 yılı civarında ticari işlerde de hızlı bir artış meydana gelmişti. Bunun sonucunda küçük şehir merkezleri, zengin ve güçlü ticaret metropollerine dönüşmüştü. Bu şehirlerin en önde geleni de Milano’dur. Bu kentte artan refah düzeyiyle birlikte öz güven de gelişmiş, buna bağlı olarak Alp’lerin kuzeyinde uzak bir yerde yaşayan bir imparatora vergi ödemeye ve izlenecek politikalarda onun hükmü altında olmaya karşı gittikçe büyüyen bir isteksizlik doğmuştur. İmparatorlarsa Yukarı İtalya’daki komünlerin dolu hazine kasalarına büyük ilgi duyuyorlardı çünkü bunlar, kendi hazinelerinin endişe verici durumuyla kıyaslandığında çok göze çarpıyordu. Friedrich Barbarossa tahta çıktıktan kısa bir süre sonra, ordunun başına geçip Kuzey İtalya’ya gitmiş ve oradaki komünlere imparatorluğa karşı sorumluluklarını hatırlatmak istemiştir. Friedrich Barbarossa’nın bu girişiminin karşılığı, Kuzey İtalya yerleşimlerinin Lombard Birliği adı altında bir savunma birliği kurlmaları olmuştur.

Bunu takip eden ve onlarca yıl süren muharebelerde, bazen bir taraf bazen de diğer taraf galip gelirken, Lombardlar Roma’da bulunan papalardan destek istemişlerdir. Papalar

da zaten İtalya Yarımadası'nda Roma-Germen imparatorunun güçlü bir konumda olmasını adeta hayati bir risk olarak görüyordu. Özellikle III. Alexander Bandinelli (1159-1181) imparatorun egemenlik hakkına ilişkin iddiaları karşısında çok sert bir muhalif olmuş, böylelikle Kuzey İtalya kentleri açısından da güvenilir bir birlik üyesi olarak görülmüştür. Ayrıca Venediklilerin kararlı bir biçimde bu kentlerden yana tavır almak istememesi de zaten yukarıda açıklananlardan yola çıkarsak pek şaşırtıcı sayılmaz.

1176 yılında ise Milano yakınlarında bulunan küçük bir Lombard kenti olan Legnano'da Friedrich Barbarossa'nın ordusuyla İtalyan komünlerin birlikleri arasında bir meydan muharebesi yapılmıştır. Bu muharebede imparatorluk ordusu büyük bir yenilgiye uğrayınca, Staufer soyundan gelen imparator, karşılıklı bir barış antlaşmasına ihtiyaç olduğunu kabul etmiştir. Barış görüşmeleri için Venedik oldukça uygundu çünkü Venedik daha önceki çatışmalardan çekilmişti. Bununla beraber, İtalyan kentlerinin temsilcileri ve imparatorluğa seyahat etmesi beklenemeyecek papa için yakın bir yerdi ve imparator açısından da uygun sayılıyordu. Ayrıca Venedik kenti o tarihte -Orta Çağ'a ilişkin her tür mutlak rakamsal veriye karşı duyulan şüphelere rağmen doğru varsayabileceğimiz bir sayı olarak- yaklaşık 70.000 nüfusuyla imparator, papa ve kent temsilcilerinin yapacağı bir toplantı için gerekli lojistik altyapıya da sahipti.

Kayıtlara göre 1177 yılı ilkbaharından itibaren bu güçlü şahsiyetlerin mahiyetinde yaklaşık 10.000 kişi Venedik'te bir araya gelmiştir. Kapsamlı bir barış antlaşması hususunda yürütülen görüşmeler, kısa bir süre sonra 24 Temmuz tarihinde imparatorla papa arasında resmi ve halka açık gerçekleştirilen bir barışma töreniyle sonuçlanmıştır. 1177'de yapılan Venedik Barışı, imparatorluk ile papalık arasındaki askeri eylemleri, aynı zamanda imparatorların Kuzey İtalya'daki komünlerle çatışmalarına birkaç on yıllığına ara verilmesini sağlamıştır.

Bu barış antlaşması, sadece imparatorla papa arasındaki ilişkilerin gelişmelerinde değil, Venedik tarihinde de bir mihenk taşıını oluşturmaktadır. Venediklilerin kültürel belleğinde, yani her insan topluluğunun genel geçer inanç ve

değerleri temin etmek için ihtiyaç duyduğu mit ve efsane hazinesinde Venedik Barışı kısa bir süre sonra Aziz Mark'ın kemiklerinin kaçırılarak kente getirilmesi kadar önemli bir rol oynamaya başlamıştı. Hatta 1177 yılı Barış Antlaşması'nı, Venedik kimliğinin dini temellerini oluşturan Mark efsanesinin siyasi karşılığı olarak tanımlamakla hiç de fazla ileri gitmiş sayılmayız. Her güçlü etkiye sahip mitosta olduğu gibi, bu konuda da zaman içerisinde tarihsel gerçeklik payı anlam yüklü hayal ürünü tasvirlerle birleşmiştir. Bu tasvirler, sıradan gerçekliklerin sıkıcı dünyası karşısında gittikçe büyüyen bir edebi özgürlükle gelişmiştir.

Bu nedenle Venedik'te büyük bir misafirperverlikle karşılanan bu iki hükümdarın barış antlaşmasını imzalamasının üzerine, müteşekkir olduklarını sergilemek için kente çok bonkörce ayrıcalıklar tanımları, doğru ve kesinlikle o çağın olağan bir uygulamasaydı. Ancak Venedikliler, aslında daha çok geleneksel sayılabilecek bu iyi niyet göstergesini alıp zaman içinde en önemli resmi bayramları olan *Sensa*'nın tarihi gerekçesine dönüştürmüşlerdir. *Sensa*, doğenin denizle evlenmesinin törenidir ve her yıl İsa'nın göğe erişi olarak kutlanan bayram gününde gerçekleştirilmektedir. Görevdeki doğe, bu amaçla *bucintoro* adıyla anılan ve kendisinin hizmetine verilmiş görkemli kadirgasıyla kürek çekilerek açık denize çıkarılır ve orada, evliliğin sembolü olarak altın bir yüzüğü sulara atardı. Büyük bir ihtimalle bu adet, çok daha eski zamanlardan kalmaydı. Öte yandan *Sensa*'nın Friedrich Barbarossa'yla Papa III. Alexander arasındaki barış antlaşması sürecinin mitik öğelerle bezenerek başkalaştırılmasıyla birlikte Venedikliler bu resmi bayramı, kaynağına ilişkin tutarlı bir gerekçe de sunarak meşrulaştırabilmiştir.

Ancak 1177 yılı Barış Antlaşması'yla açıklanan ya da başkalaştırılan tek şey bu resmi bayram değildir. Venedik Cumhuriyeti, Hristiyanlığın en önemli iki otoritesi olan imparatorla papa arasında arabulucu, dengeleyici bir güç teşkil eden ve diplomatik açıdan çok başarılı bir doğe olan Sebastiano Ziani'nin (1172-1178) yönetimindeydi. Bu iki otoritenin doğeyi bir arabulucu olarak onaylaması -Venedikli tarihçinin aktardıklarının örtük anlamı doğrultusunda- doğenin en azından o vesileyle kendileri üzerinde bir konumda bulunduğunu kabullenmiş olduklarını göstermektedir.

Aziz Mark efsanesinde olduğu gibi 1177 Barış Antlaşması da sık sık tablolara konu olmuş, Venediklilerin kolektif belleğinde ne kadar merkezi bir role sahip olduğu ise, örneğin 17. yüzyılda yaşanan bir dönemde tekrar açıkça anlaşılmıştır. O dönem kilisenin başındaki Papa VIII. Urbanus (1623-1644), Vatikan sarayında bir yüzyıl önce Venedikli bir kardinalin siparişı üzerine yapılmış ve 1177 yılı Venedik Barışını resmeden bir fresk tabloyu tadil ettirmek istemiştir. VIII. Urbanus, tablonun içeriğini açıklayan yazıtın üstünün boyayla kapatılmasını istemiştir çünkü ona göre bu yazıt, Doçe Sebastiano Ziani'nin papayla imparator arasında yapılan görüşmelerdeki rolünü âdeta gülünç denecek ölçüde abartmaktadır. Urbanus'un baş arşiv görevlisi Felice Conteleri'nin yaptığı son derece titiz, kaynakları eleştirel yaklaşımla ele alan ayrıntılı araştırmaları, Ziani'nin hiçbir surette bu barış antlaşmasının mimarı olmadığını göstermiştir. Conteleri, günümüzde artık pek ehemmiyeti kalmayan bu bilgiyi, 1635 yılında yayımlanan bir kitapta somut kanıtlar sunarak kaydetmiştir. Bu bilgi, Venediklilerde çok sert bir tepkiye neden olmuştur. Hükümet, önce Curia'daki elçisi aracılığıyla yazıtın derhal eski haline getirilmesini talep etmiş, papanın reddetmesi üzerine de elçisini geri çekmiştir. Venedik'te ise Conteleri'nin kitabı sokakta yakılmış, öldürülmesi için başına ödül konmuştur.

Bu kavga, aradan ancak on yıl geçtikten sonra VIII. Urbanus'un vefatı üzerine halefi X. Innocentius (1644-1655) sayesinde çözülebilmiştir çünkü yeni papa, geri adım atarak yazıtın yeniden eski haline getirilmesini sağlamıştır. Venedik Barışı, çoktan tarihi bir olay olmaktan çıkıp mitolojik bir olaya dönüştürülmüş, böylece Venediklilerin özalgılarının önemli bir dayanağı haline gelmiştir. Bu nedenle de bu tabloya karşı yapılan her tür saldırı, Venediklilerin gözünde, cezasının ölüm olduğu bir suçla eş değerdir.

Dördüncü Haçlı Seferi

Her ne kadar 1177 yılı Barış Antlaşması Venedik için siyasi açıdan çok önemli olmayıp yalnızca Venediklilerin özalgısı ve özsunumu açısından büyük önem taşımış olsa da

Venedik tarihinde meydana gelen bir sonraki büyük olay tam aksi bir etki yaratmıştır. Dördüncü Haçlı Seferi, aslında planlandığı gibi kutsal toprakların kurtuluşuna değil, daha çok bazı çirkin olaylardan sonra Hristiyan Konstantinopolis'in fethine ve yağmalanmasına yol açmıştır. Konstantinopolis de yağmalanmanın etkisinden bir daha tam anlamıyla kurtulamamıştır. Genelde şanlı tarihinin büyük bir hevesle propagandasını yapan Venedik Cumhuriyeti, bu Haçlı seferini uzun süre utanç içinde gizlemiştir. Bu Haçlı seferinin tamamen kontrolden çıkmasına yol açan olaylar, en vatan-sever Venedikliye bile çok canice görünmüştür. Özellikle de Haçlı seferinin sonuçlarının aynı zamanda Venedik'in dünya genelindeki ününü yerle bir etmeye başlaması da önemli bir gerçektir.

Venediklilerin, herhangi bir tarihte bu kadar etkin bir biçimde Haçlı seferlerine katılabileceği uzun vadede beklenmiyordu. Venedikliler Şark'ı fethetmenin değil Şark'la ticaret yapmanın peşindeydi. Sonraki dönemlerde de inanç konularındaki ilgisizlikleri meşhur ve ürkütücü olan Venedik Cumhuriyeti, kâfirleri kutsal imparatorluktan defetme çabalarına son derece isteksizce katılmıştır. Venedikliler, örneğin 1099 yılında Kudüs'ün ele geçirildiği Haçlı seferini de hiçbir şekilde coşkuyla karşılamamıştır çünkü Mısır ve Suriye'nin bazı bölgelerini içine alan Fatimi Devleti, Venediklilerin Bizans'tan sonra en önemli ticaret ortağıydı. İlk kez 1100 yılında böyle bir girişimin başarılı olacağı hususunda hiçbir şüphe kalmayınca, zengin ganimetlerden pay alabilmek için alelacele 200 civarı gemiden oluşan bir donanma hazırlanmıştı. Venedikliler daha önce ele geçirilen Hayfa'da bir ticaret kolonisi kurduktan kısa bir süre sonra, memleketlerine döndüler ancak Venedik'e gitmeden önce Demre'de ani bir kararla Aziz Nikolas'ın kemiklerini çalarak kendilerine özgü pragmatizmin gereğini yapmaktan da geri kalmamışlardı. Bu kutsal ganimete de lagünde -Aziz Mark'ın yanı sıra- başta denizciler tarafından olmak üzere tapılmıştır.

Ancak Venediklilerin Haçlı seferleri konusundaki tereddütü Papa III. Innocentius'un (1198-1216) seçildiği yıl, yeni bir Haçlı seferi çağrısında bulunduğu anda değişmiştir. Bu çağrı önce pek yankı getirmemiş, sonra özellikle Fransız soyluların Levant'a savaş nitelikli hac yolculuğuna çıkmalarına

vesile olmuştur. Üçüncü Haçlı Seferi'nde İmparator Friedrich Barbarossa'nın 1190 yılında Küçük Asya'da hayatını kaybettiği karayollarının zorluklarından kaynaklanan kötü deneyimler sonucunda, bu kez deniz yolundan gitmeye karar verilmiştir. Ancak bunun için kısa vadede oluşturulmasına bir tek Venediklilerin kadir olduğu devasa bir donanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle bir Haçlı heyeti, 1201 yılı Şubat başında, Doçe Enrico Dandolo ve konseyleriyle bu plan hakkında görüşmek üzere lagüne gelmiştir.

Kısa süren pazarlıkların sonunda Venedik'in 29 Haziran 1202 tarihine kadar atlarıyla birlikte 4.500 şövalye, 9.000 yaver ve 20.000 piyade alacak gemileri hazır etmesi kararlaştırılmıştır. Bunun karşılığında Haçlılar, 85.000 gümüş sikke ödeyecekti. Diğer bir deyişle, yaklaşık yirmi ton gümüş ya da o zamanlarda Fransa kralının yıllık gelirinin iki katını. Ayrıca doçe "Tanrı aşkına" elli Venedikli kadırgayı bu konvoyu korumak üzere eşlik etmesi için gönderecekti. Tabii ki bunun karşılığında da Haçlıların ele geçirdiği bölgelerin yarısını Venedik alacaktı. Arabulucular 2.000 gümüş sikkeyi peşinat olarak ödedikten sonra memleketlerine dönmüştü.

Ancak bir yıl sonra beklenen 30.000 Haçlı yerine 10.000'den biraz fazla Haçlı lagünün sahillerinde toplanınca, büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştı. Üstelik para da eksik getirilmişti. Kararlaştırılan 85.000 gümüş sikke yerine sadece 51.000 gümüş sikke toplanmıştı. Bu da epey yüklü bir miktardı ama kararlaştırılanın ancak yarısından biraz daha fazlaydı. Doksan yaşın üzerinde olmasına rağmen, güç bilinciyle davranan Doçe Dandolo'nun çözüm önerisi çok basit olmuştu: Dalmaçya'da Zadar [Zara] kenti, bir kez daha Venedik'in hâkimiyetini reddetmişti. Haçlılar, Zadarlılara haddini bildirmeye söz verirlerse, kalan borç ilk etapta ertelenebilecekti. Çok sayıda şövalye Hristiyan bir kente karşı bu tür bir ceza seferine çıkmayı idealleriyle bağdaştıramadığını bildirmiş ve Papa III. Innocentius da Roma'da Haçlı seferini bu şekilde sapkınlaştırmaya karşı kesin bir yasak koymuştu. Ancak Venediklilere borçlu olmanın verdiği zorunlulukla şövalyelerin çoğunluğu bunu kabul etmiştir. Bunun üzerine Enrico Dandolo, Markus Meydanı'nda toplanan Venedik halkının huzurunda gerçekleştirilen sansasyonel bir toplantı çerçevesinde bu koşullarda kendisinin de

ileri yaşına rağmen Haçlı seferine katılacağını ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra, Haçlıların tamamen yağmaladığı Zadar'ın ele geçirilişi, Enrico Dandolo'yu da oldukça memnun etmişti.

Ancak Haçlı şövalyelerin yaptıkları hata bununla sınırlı değildi. Zadar'da şövalyeler Bizans Prensi Alexios ile karşılaşmış ve Haçlılardan yedi yıl önce tahttan indirilen babası II. İsaakios Angelos'un (1185-1195) tekrar imparator tahtına oturması için yardımcı olmalarını istemişti. Prens, şövalyelere yardımları karşılığında dağ kadar altın vadetmiş, içgüdüleri çok kuvvetli olan güç politikacısı Dandolo ise bunda tarihi bir zafer kazanmanın fırsatını sezmişti. Onun ikna çabaları sonucunda Haçlılar, gerçekten de Bizanslı prence askeri destek verme planını kabul etmiş, böylece birçok başka karışıklığın üstüne bir de Hristiyan bir ordu, Hristiyan Konstantinopolis'i işgal edip 13 Nisan 1204 tarihinde kenti ele geçirmiştir.

Bunu takip eden yağmalamalarda paha biçilmez değer- de kültürel varlık yok edilmiş, dindar şövalyelerin ganimeti ise 400.000 gümüş sikke olmuştur. Ancak bu da yetmemiş, Haçlı seferini yönetenler, imparatorluğun tamamını, işgal sürecinde anlaştıkları gibi kendi aralarında ganimet olarak paylaşmıştır. Yunan imparatorların yerine Flandre Hanedanı'ndan gelen imparatorlar almış, kısa ömürlü Latin İmparatorluğu'nu kurmuştur. Bu imparatorluğun varlığıysa ölüm-kalım derecesinde Venedik'in desteğine bağlıydı. Elbette Venedikliler bunun karşılığını geniş çaplı ticari ayrıcalıklarla ödetti. Bunun haricinde Dandolo, Bizans İmparatorluğu'nun iflas mülkünün "bir çeyreğiyle bir yarımı" kadarını yani sekizde üçün altında kalmayacak kadarını doğrudan Venedik'in mülkü olarak talep etmişti. Bu mülkler -deniz odaklı Venediklilere yakışır şekilde- aralarında Girit'in de bulunduğu sahil ve ada mülklerinden oluşan bütün bir ağdı ve bu topraklar, o tarihten itibaren Venedik'in Doğu Akdeniz havzasındaki hâkimiyetini ve Levant'la yapılan ticaretteki baskın rolünü güçlendirmişti. Böylelikle bir zamanlar bataklık içinde inşa edilen yerleşimin, Avrupalı bir süper güç seviyesine yükselişi kesinleşmişti.

II. ALTIN ÇAĞI (1204-1509)

Muazzam Bir Servet

Venedik, kabaca 300 yıl boyunca Avrupa politikasında önemli bir rol oynamıştır. Bir ticaret cumhuriyetinin siyasi bir süper güce dönüşümü, her ne kadar Avrupa'nın merkezinde bulunsa da ilk bakışta biraz alışılmışın dışında görünmektedir. Ancak kıta perspektifinden bakıldığında bu ülkenin görünümü "doğal" olarak değil, kültürel açıdan belirlenmiştir. Tarihe baktığımızda da çıkarılacak bir ders tir bu çünkü geçmişte, 19. yüzyılda Britanya İmparatorluğu gibi, büyük deniz ülkelerinin sık sık hâkim oldukları görülmüştür. "İngiltere hayranlarının 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar beğendiği her şey, daha önce Venedik'in beğenilen özellikleridir," diye yazmıştı devlet hukukçusu Carl Schmitt *Land und Meer* kitabında gözlemlerini aktarırken:

Bu deniz gücünün kara güçleri arasındaki karşıtlığı istismar ederek savaşlarını başkalarına yaptırmak için kullandığı büyük servet ve diplomatik üstünlük, iç siyasetteki düzen sorununu görünüşe göre çözmüş aristokratik anayasa, dini ve felsefi görüşlere karşı hoşgörü, özgürlükçü fikir ve siyasi göçe tanınan sığınma. Bunlara bir de şaşıaali şenlik ve sanatsal güzelliklerin büyüleyici cazibesi eklenmiştir.

Peki, bu büyük servet, nereden gelmiş ve nasıl oluşmuştu? Venediklilerin servetine ilişkin ilk ve en temel koşulu yukarıda zikretmiştik. Bu koşul, önce yavaş yavaş, 13. yüzyıldan itibaren Avrupa dâhilinde ancak aynı zamanda da Avrupa ve Şark ülkeleri arasında gitgide büyüyen bir hızla gelişen ekonomik hareketlilikten oluşuyordu. Nüfus ve toplumun verimliliğine paralel olarak ticarete olan talep de artmıştır. Ancak bu ticaret, o zaman büyük oranda deniz ticaretinden oluşuyordu. Büyük miktarlarda mal, ancak deniz yoluyla taşınabiliyordu. Buna karşın kara yolu, kelimenin tam anla-

mıyla taşıydı: Devletler öncesi bir çağda, büyük mesafeleri birleştirecek yolları inşa ederek bakımını kim sürdürebilir-di? Ayrıca nakliyenin sadece insan ve hayvan gücüyle yapıldığı bir dönemde, uzak mesafeli kara yolu olarak kullanılan henüz pek yapılandırılmamış tarla yollarında ağır yükte mallarla uzak mesafeler nasıl katedilecekti?

Venedik'in Adriyatik'in en uç kuzey sınırında bulunan konumu, kentin Garp ile Levant arasındaki ticaretin en önemli buluşma noktası olarak yükselmesini kolaylaştırmıştı çünkü bu lagünde taşıt değiştirilerek Şark'tan uzanan uzun nakliye hattının büyük bir bölümü deniz üzerinden aşılabilmisti. Buradan sonra mallar Po Ovası'ndan geçip Brenner Geçidi'ni aştıktan sonra kuzeye, yani Almanların Kutsal Roma İmparatorluğu'na, doğudaysa Karst üzerinden Macaristan'a ve Slovenya'daki demir madenlerine ulaşıyordu. Ayrıca Karintiya'ya, oradan da Viyana'ya giden yol da uzak değildi. Ancak Venedik'in coğrafi konumu, kentin gitgide artan önemi açısından her ne kadar gerekli bir koşul olsa da kesinlikle bunun için yeterli değildi. En az bunun kadar önemli bir diğer koşul da ticaretin örgütlenmesiydi. İşte bu da Venediklilerin tamamen özgün ve eşsiz başarılarına imza attığı bir alandı çünkü birer tüccar olarak sadece kendi ticari çıkarlarının sonuna kadar peşinden gitmekle kalmamış, aynı zamanda birer denizci olarak dünyaya bu açıdan bakarak düşünmüşlerdi.

Tuz ve balık gibi ucuz kitlesel mallar, kısa mesafeler arasında, yereldeki dolaşımıyla sınırlı olduğu sürece, ticareti teşvik etmek için çok özel organizasyonel çaba gerektirmemişti ancak binyıl dönümünden sonra mal dolaşımında gözlemlenen nicel ve nitel artışla birlikte bu durum değişmişti. Ticari seyahatlerin artan mesafeleriyle birlikte bu seyahatlerin gerçekleştirilmesi için gereken teferruat da aynı oranda artmıştı. Çünkü Orta Çağ'da seyahat etmek çok zor, pahalı ve tehlikeliydi. Venedikli tüccarlar, faaliyet alanlarını Kuzey Adriyatik'ten ileri taşımaya başladıkları andan itibaren gemilerinin donanımını da iyileştirmek zorunda olduklarını anlamıştı. Açık denizlerdeki hava koşullarına direnmek önem kazandığı için de gemilerini büyütmüşlerdi. Bu olumsuz hava koşulları bağlamında bilhassa Ege Denizi rüzgârları çok tehlikeliydi. Daha büyük gemilerin navigasyonu için personelin de

artırılması gerekmişti. Ayrıca mürettebatı silahlandırmak da bir zorunluluktan çünkü deniz yolculuğunu tehlikeli yapan tek şey hava koşulları değildi. Modern devletin ve sonrasında devletler ve deniz hukukunun geliştirilmesinden önce yaşanan bu dönemde, ticari denizcilikle korsanlık arasındaki sınır belirsizdi. Barışın hâkim olduğu dönemlerde bile tüccarlar açık denizde karşılaştıkları başka gemilerin saldırısına uğrayabiliyordu. Bunun dışında Venedik zenginleşip güç kazandıkça, başka güçlerle sık sık savaş halindeydi. Bu güçler de doğal olarak Venedikli gemilere saldırarak Venedik'in ticari işlerine zarar vermeye çalışıyordu.

Sonuç itibariyle deniz ticaretinin tehlikelerine göğüs germek için girişimci ve risk almaya hazır bir anlayış tarzı şarttı. Bu anlayış tarzının organizasyona yansıdığı ticari seyahatler Yüksek Orta Çağ'da, evvela aile birliğine dayanıyordu. Adı *fraterna* olarak anılan bu birlikler, birlikte ticaret amaçlı bir seyahate çıkan birkaç akrabadan oluşuyordu. Şüphesiz en ünlü *fraterna*, 1271 yılında Levant ülkelerine doğru yola çıkan ve Marco Polo, babası Niccolo ve amcası Matteo'yu bir araya getiren Polo ailesiydi. Daha eski tarihlerde de Polo ailesinin üyeleri 1204 yılından itibaren gittikçe daha çok Venedikli tüccarın yerleştiği Konstantinopolis'ten yola çıkarak Uzak Doğu'ya kadar ticaret yolculuğuna çıkmıştı. Aile üyelerinden Marco Polo -Alexander von Humboldt'a göre "gelmiş geçmiş en büyük seyyahtır"- büyük ün kazanmıştı. Bu ününün nedeni sadece (onu Kubilay Han'ın Çin'de bulunan sarayına kadar götüren) seyahatleri değil, büyük kağanın sarayındaki hayatı ayrıntılı bir biçimde tasvir eden, Orta Çağ'ın kültürel-tarihsel açıdan en değerli evraklarından birini oluşturan seyahatnamesidir. Öte yandan Venedikli aile birliklerinin ticari amaçlarla Uzak Doğu'ya seyahat etmeleri, 13. ve 14. yüzyılda nadiren görünen bir durum değildi: Venedikli tüccarlar gelişerek birer küresel aktör (*global players*) haline gelmişti.

Peki, bu kişiler neyin ticaretini yapıyorlardı? Venedikliler, sadece maceraperest oldukları için değil, daha çok Yakın ve Uzak Doğu'dan Avrupa'ya getirdikleri mallardan elde ettikleri astronomik kâr marjları nedeniyle bu kadar cüretkâr olabiliyordu. Çünkü bu ithal malların çoğu sadece Doğu'dan elde edilebiliyordu. Özellikle karabiber gibi bazı

baharatlar, farmasötik araç ve ilaçlar, bazı boya maddeleri, ipek, sırma, inci ve köleler. 15. yüzyılın ileri dönemlerine kadar bu insani “mallar”ın ticareti, Venedikli tüccarların temel gelir kaynaklarından birini oluşturuyordu. Abartmamak için çok dikkatlice yapılmış tahminlere göre bile Rialto’daki pazarlarda yüzlerce yıl boyunca milyonlarca köle satılmıştı. Ihracattaysa Yukarı İtalyan kumaş üretiminin ürünleri olan pamuk ve keten kumaşlar, ayrıca ahşap -Levant’ta kıt bulunan ancak çok önemli sayılan bir hammaddeydi- ve değerli metaller hâkimdi.

Bu malların ticareti sadece teferruatlı ve tehlikeli değil, aynı zamanda büyük bir sermaye anlamına geldiği için, Venedik toplumunun temel aile yapısı olarak değerini koruyan geleneksel *fraterna*’nın yanı sıra başka ticari örgüt biçimlerinin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. *Colleganza* adı altında kurulan bu örgüt yapısında en ideal durumda iki tüccar bir birlik oluştururdu. Ortaklardan biri, ticari bir iş için gerekli sermayenin büyük bölümünü yani yaklaşık dörtte üçünü sağlar ancak Venedik’te kalırdı. Diğer ortaksa sadece dörtte bir katkı sağlar ancak ortak girişimlerine iş gücünü de kattı. İlk olarak andığımız ortak, diğer adıyla *socius stans* [pasif ortak, sermaye veren], “fiili çalışma”yı, yani zahmetli ve tehlikeli ticaret yolculuğunu, *socius procertans* [aktif ortak, seyahat eden tüccar] sıfatıyla anılan ortağına bırakıyordu. Sonunda ise bu iki ortak kârı paylaşırlardı. Bu çalışma biçimi (birçok farklı şekilde görülüyordu), gitgide ayrımlaşan bir toplumda farklı sosyal grupların ticarete katılımını sağlamak için mükemmel bir araçtı. İşinde yükselmiş büyük bir tüccar, bulunduğu yerden ayrılmadan sermayesini işletebiliyor, genç ve girişimci yeni bir kesim de elindeki nakit eksikliğini kişisel çaba ve cesaretiyle giderebiliyordu.

14. yüzyılın devamında *colleganza*, deniz ticaretinde azalmış ancak Venedik’in kent içi ekonomik hayatında belli bir oranda önemini korumuştur. Bunun yerine *societas* adıyla anılan ve birden çok tüccarın veya sessiz ortağın katıldığı ticaret şirketi gelmiştir. Bu gelişmeye yol açan ön koşullar, bir yandan seyahat ve iletişim koşullarındaki iyileştirmeler, diğer yandan da deniz ticaretinin gittikçe büyüyen sermaye ihtiyacıydı. *Colleganza* sisteminde sorumluluk, seyahate çıkan tüccara aitti. Bu tüccar, nasıl ticaret yapılacağına özgür-

ce karar verme zorunluluğuna ve imkânına sahipti. Bilinmeye doğru yolculuğa çıkıldığı durumlarda bu bir avantajdı. Ancak ticaret güzergâhlarının, ortaklarının ve koşullarının büyük oranda bilindiği durumlarda Venedik'te kalan yatırımcılar, mümkün oldukça kontrolün kendi ellerinde olmasını istiyorlardı. Üstelik artık sadece tüccarlar değil, aynı zamanda halkın büyük bir bölümü, hatta çok küçük sermayesi olanlar bile yatırımcıydı.

Uzak mesafeli ticaretin kent açısından taşıdığı varoluşsal öneme bakıldığında, Venedik'te komünün ticaret trafiğini kamu yararına düzenlemek için çerçeve koşulları belirlemek istemesi şaşılabilecek bir durum değildi. Bu kapsamda merkezi önem taşıyan bir konu, deniz yollarının güvenliğiydi. Venediklilerin Doğu Akdeniz havzasında liman ve ticari üslerden oluşan bir ağın inşası ve korunması için gösterdiği çabanın sonuçlarına daha önce değinmiştik. Bunun yanı sıra Venedikliler, ticari gemilerini korumak için *mude* adıyla anılan bir konvoy sistemi geliştirmişti. Bunların her biri Venedik'te ticari gemilerle birlikte yola çıkan ve savaş gemilerinin eşlik ettiği beş ila on ticaret kadirgasından oluşuyordu. En önemli güzergâhlar, Konstantinopolis'e, oradan da Karadeniz'e, Suriye'ye ve sonunda da Mısır'a giden yollardı. Ancak aynı zamanda Batı istikametinde de Flandre'ye kadar düzenli aralıklarla bir *mude* seyahat ediyordu. 1329 yılından itibaren kadirgalar, her sefer için ayrı olarak en yüksek fiyatı verene açık artırma usulü verilirdi. Artırmada başarı sağlayan taraf (veya onun arkasındaki *societas*), oldukça katı yükümlülükler altında kadirganın komutasını yürütürdü. Yemin altında yükün tabi olduğu harçları ödeyeceğini, ticari malların yüklenmesi esnasında kaçakçılığı engellemek için şahsen huzurda bulunacağını taahhüt ederdi. Kadirga konvoyları, Venedik hükümetinin belirlediği aralıklarda ve aynı şekilde belirli hedeflere doğru yola çıkardı. Demek ki hava koşulları açısından uygun olan durumun dikkate alınmasıyla birlikte *mude*, aslında neredeyse modern denebilecek bir seyahat planı sistemine göre hareket ediyordu.

Ancak Venedik'te hükümetin üst makamlar tarafından oluşturulan çerçeve koşullarının titizlikle uygulanması ve özel girişimler vasıtasıyla teşvik etmeye çalıştığı tek şey uzak mesafeli ticaret değildi. Hükümet, Venedik iç pazarın-

daki ticareti de kendi kârını artırmak amacıyla var gücüyle denetliyordu. Bu kapsamda yabancı tüccarların ticarethaneleri önemli bir rol oynuyordu. Bunların arasında en ünlüsü *fondaco dei tedeschi*'ydi ve kayıtlarda ilk kez 1228 yılında "Fonticum comunis Veneciarum ubi teutonici hospitantur" olarak, yani Alman tüccarların Venedik'te konakladığı yer olarak geçmektedir. Alman tüccarlar, Venedik'e vardıklarında kendilerini buraya gelmek, gelir gelmez silahlarını teslim etmek ve *fondaco*'nun *visdomini* olarak anılan görevlilerine mallarının gümrük vergisini ödemek zorunda hissediyorlardı. Ardından kendilerini *sensal* olarak adlandıran bir kamu görevlisi, çekiliş usulüyle tayin edilir ve bu kişi tüccara orada bulunduğu sürece eşlik eder, çevirmen olarak da destek verirdi. Ayrıca bu görevli, gerçekleştirilen ticari anlaşmaları kaydeder, sonradan *visdomini*'ye bildirir, buna göre ödenecek harç bedelleri hesaplanırdı.

Venedik'in ticaret işleri alanında geliştirdiği, hizmet ve denetimden oluşan bu eşsiz bileşimi hukuk, siyasi eylem ve ekonomik kâr arasındaki bağlantıyı, William Shakespeare *Venedik Taciri* adlı eserinin 3. perdesinde son derece ustaca bir ifadeyle canlandırmıştır:

Dük adaletin işleyişine engel olamaz.

Venedik'te bizimle birlikte yaşayan yabancıların

Sahip oldukları hakları inkâr edersek,

Devletin adalet anlayışına gölge düşer.

Hem şehrin ticareti ve kazancı,

Yabancı ülkelerle yapılan işlere bağlı.³

Bu koşullarda o dönem Venedik'te devletin kontrol olanaklarının sınırlarına bakmakta fayda var. *Fondaco dei tedeschi*'de hizmet veren altmış civarı oda, hareketli bir ticaret trafiğinde ihtiyaç duyulan konaklama için yetersiz kaldığından Alman tüccarların önemli bir bölümü, Venedikli konaklama yerlerinde yer buluyordu. Bunların birçoğu da Alman müşterilere hizmet konusunda adeta uzmanlaşmıştı. Genel olarak Orta Çağ ve Erken Yeni Çağ toplumlarında düzenleme ve denetleme olanaklarının modern devletler-

3 William Shakespeare, *Venedik Taciri*, çev. Bülent Bozkurt, 12. basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 95. (ç.n.)

deki olanaklarla hiçbir surette karşılaştırılamayacağını belirtmek gerekir. Yine de takdir etmek gerekir ki Venedikli yönetici kesimi, ticari işlerin denetimine izin veren yapıların tesis edilmesi için ciddi bir çaba gösteriyordu. Aynı ciddiyetle ticaret güzergâhlarını da kontrol etmeye çalışıyordu. Daha önce gördüğümüz gibi, sadece ticaretin örgütlenmesi değil, aynı zamanda *Serenissima Repubblica*'nın dış politikası da tamamen bu amaca yönelikti. Venedik'in 15. yüzyıldan itibaren kendine verdiği ad buydu ve İtalya'da o zamanlar hükmeden prenslere hitap etmek için kullanılan ve "en neşeli" anlamına gelen "*Serenissimus*" sözcüğüyle belirgin bir biçimde benzerlik gösteriyordu.

Stato da mar ve terra ferma'nın Fethi

Bir deniz gücü olarak Venedik'in "kara güçleri arasındaki karşıtlığı istismar edip, savaşlarını başkalarına yaptırmak için kullandığı (...) diplomatik üstünlük" (Carl Schmitt) Geç Orta Çağ döneminde çağdaşları tarafından büyük bir hayranlıkla izlenmiştir. Bu bağlamda Venedik'in, papalığın yanı sıra modern diplomasinin geliştirilmesinde uzun bir süre başı çektiğini söylemek doğru olacaktır. Uzak mesafeli ticaret gibi devamlı diplomatik iletişim de Orta Çağ'da başlangıçta pek bilinmiyor, durağan bir toplumda yabancı hükümdarlarla temas kurmak gerekmiyordu. Ayrıca durağan bir toplum, devamlı görev yapacak elçileri finanse edecek imkânlarla da sahip değildir. Bu iki hususta da ticari ilişkilerin gittikçe yoğunlaşmasıyla birlikte değişimler yaşanmıştır. Çiftçilerin aksine tüccarların da gelişmelerden haberdar olması, hayati bir önem taşıyordu. Tüccar, düşük riskle uygun fiyata alım yapıp, mümkün olan en yüksek kârla tekrar satış yapabilmek için ticaret yaptığı bölgelerdeki siyasi ve ekonomik gelişmeleri de takip etmek zorundaydı. Tüccarların dışında sadece Roma merkezli papalık, dini işlerde evrensel boyutta geçerli olma iddiasıyla dünyanın her yerinde neler olup bittiğine ilgi duyuyordu. Böylelikle özellikle Roma ve Venedik'in uzun süre neden Avrupa'nın diploması merkezi oldukları da anlaşılmaktadır.

Venedik'in Avrupa'nın en önemli saraylarında kalıcı diplomatik temsilcilerden oluşan güçlü bir ağ kurması, 15.

yüzyılın ileri yıllarına kadar sürmüştür. Venedik, daha önce de belirli görevler için elçi gönderiyordu. Bu elçiler, 1268 yılından bu yana geri döner dönmez, görevleri hakkında yazılı bir rapor yazmakla yükümlüydü. Venedik diplomasisinin hedefleri, doğal olarak ticari çıkarlarının doğrultusunda tanımlanıyordu. Bunu Venedik'in özellikle Yukarı İtalya topraklarında, diğer bir deyişle Serenissima'nın "arka bahçesi"nde izlediği politikada gözlemlemek mümkündü. Bu bölgenin önemi, birincisi devamlı dıştan gelen gıda maddelerine bağımlı bir ada kentinin gıda maddesi alım merkezi olması, ikincisi özellikle balık ve tuz gibi büyük miktarda pazarlanan malların satış pazarı olması, üçüncüsü de devletin Po Ovası ve Etschtal Vadisi üzerinden kuzeye uzanan uzak mesafeli ticaret yollarından kaynaklanıyordu.

Bu üç sorunu çözmek, yani tedarığın, pazarların ve ticaret yollarının (bunların arasında nehirlerin, özellikle lagündeki değişken ekolojik denge nedeniyle yakından izlenmesi gerekiyordu) güvenliğini sağlamak, karayı doğrudan hâkimiyet altına almadan gerçekleştirilmesi çok kolay bir işti. Gerçekten de Venedik buralarda yüzyıllar boyunca sadece dolaylı yoldan hâkimiyetini sürdürmüştü. Zaten Venedikli tüccarların ticari ayrıcalıklarının dikkate alınması ve ticaret yollarının açık olması tamamen yeterliydi. Bunların ikisini de sağlamak için karada büyük güçlerin oluşumunu engellemek de oldukça önemliydi.

Venedikliler, hem siyasette hem kendilerine hizmet eden diplomaside yüzyıllar boyunca bir virtüöz becerikliliğiyle -ya da insafsız bir acımasızlıkla (çünkü hangi taraftan baktığınıza göre değişir)- bu amacı gütmüşlerdir. Venedik'in çıkarları, yani karada bir güç kümesinin oluşmasının engellenmesi tehlikeye girdiğinde, Venedik, kayıtsız şartsız güvenilir bir birlik üyesi olduğunu göstermiştir. 12. yüzyılda Friedrich Barbarossa Yukarı İtalya'da imparatorluğun hâkimiyetini güçlendirmeye çalıştığına, Venedikliler önce Lombard Birliği'ne katılmış, ancak kısa süre sonra imparatorun başarısız olacağı anlaşılınca da imparatorla barış antlaşması yapmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Çünkü hemen komşu bir bölgede üstün güçte bir kent birliği, üç çeyrek yüzyıl sonra Roma'da üstün güçte bir papanın bulunması kadar şüpheli görünmüştür: Venediklilerin bu güç-

l  papaya Friedrich Barbarossa'nın torunu II. Friedrich'e karşı sürdürdüğü mücadelesinde verdiğ  destek, bir denge g zet en imparator karşıtlarının lehine dönmeye başladığı an sona ermiştir.

Venedik Cumhuriyeti, doğru anda saf değ ştirerek karadaki güç dengelerini sağlamaktan oluşan bu prensibe İtal-ya'da imparatorluğın çöküşünden sonra da sadık kalmıştır. İmparatorlarla komünler arasında onlarca yıl süren m ca-deleyi 13. yüzyılın geç dönemlerinden itibaren *Signoria* -diğ er adıyla *signori*- başlığı altında toplanan kent soylularının dönemi takip etmiştir. Bu şekilde  rneğ n della Scala ailesi, aile reisi Cangrande della Scala'nın 1329 yılında ölümüne kadar Vicenza, Belluno, Feltre ve Padova kentlerini ele ge- irmiştir. Cangrande'nin halefi II. Mastino, Brescia ve Par-ma'yı da işgal ettikten sonra, kendini Po  zerindeki deniz trafiğ ni kapatacak kadar güçlü hissettiğ nde, Venedikliler ona artık haddini bildirmenin zamanının geldiğ ni düşün-müştü. Bunun için Venedikliler, Ferrara'da d'Este Hane-danı, Milano'da Visconti Hanedanı, Mantua'da Gonzaga Hanedanı ve Floransa Cumhuriyeti'yle bir birlik kurmuş, bu birlik sayesinde della Scala'nın hâkimiyet sınırlarını k sıtlamış ve ailenin, zamana yayılan yavaş çöküşünü başlat-mıştır. Ancak Venedikliler, hasımın yok edilmesini isteme-miştir. Ailenin   k ş  ufukta göründüğünde, Venedikliler tarihte birçok kez yaptıkları gibi taraf değ ştirip hasımla özel bir barış antlaşması yapmış, bu yüzden de Floransalı tarih i Giovanni Villani tarafından sadakatsiz oldukları için ağır şekilde suçlanmıştır.

Venedikliler  te yandan şark ile yapılan uzak mesafeli ticarette bir deniz cumhuriyeti olarak en tehlikeli rakipleri haline gelen Cenovalılara karşı d şmanlıklarına 13. ve 14. yüzyılda sadık kalmışlardır. İki kent, 1261 ve 1381 yılları arasında toplam dört kez birbirine karşı savaşmıştı. Arada kalan barış yıllarına ise daha sonraki çağlarda "soğuk savaş" dönemleri demek de mümkündür. Cenovalıya karşı sürdürülen, Chioggia Savaşı (1378-1381) adıyla anılan dördüncü savaş, Aziz Mark'ın cumhuriyetini adeta yıkımın eşiğ ne kadar getirmiştir çünkü Ceneviz birlikleri, Chioggia adlı la-gün kentini ele geçirdikten sonra Venedik'i de işgal etmekle tehdit etmişti. Ancak son anda Levant'tan dönen Venedik

donanması sayesinde hasımın etrafı çevrilmiş, şiddetli bir mücadeleden sonra teslim olmaya zorlanmıştır. Doğu Akdeniz havzasında deniz üzerindeki hâkimiyet için mücadele eden hasımlar arasındaki çatışmayı 8 Ağustos 1381 tarihinde Turin’de kararlaştırılan barış antlaşmasıyla Venediklilerin lehine çeviren şey, bu yenilgiden çok, Cenova’nın kendi içinde yaşadığı parçalanmaydı.

Ancak bu dönemde, Venediklilerin karşısına Doğu Akdeniz’de hâkimiyet konusunda yeni ve Cenova’dan çok daha tehlikeli bir rakip çıkmıştı: Osmanlı İmparatorluğu. Kısa ömürlü Latin İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra, Konstantinopolis’te 1261 yılında Grek bir hükümdar hanedanı olan Paleologos yükselmiş ancak hâkim oldukları bölge, Osmanlıların baskısıyla süratle küçülmüştür. Konstantinopolis’in 29 Mayıs 1453 tarihinde Sultan II. Mehmet tarafından fethedilmesiyle birlikte Doğu Roma İmparatorluğu sona ermiştir. Venedik, Boğazların yeni efendisiyle diplomatik bir armoniye ulaşmak için çabalamış ve en kısa sürede kendi tüccarları için ticari ayrıcalıkların onaylanmasını sağlamıştır. Ancak Venedik Cumhuriyeti, uzun vadede Osmanlı Devleti’nin topraklarını genişletme çabaları nedeniyle gittikçe savunma haline geçmiştir.

Osmanlıların ilerlemesi sonucunda uzak mesafeli ticaretin cazibesini yitirmesi, Venediklilerin 14. yüzyılın geç dönemlerinden itibaren yüzünü daha çok batıya çevirmesinin nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Ancak İtalya’nın kara bölgelerinde artan faaliyetlerin altında yatan neden, o güne kadar, o topraklarda icra ettikleri dolaylı hâkimiyetin gittikçe daha çok sınırlarına dayanmasıdır. Münferit *signor*ların küçük kent beyliklerinin birleşmesiyle daha büyük devletler oluşmuş, bunlardan en dinamiği ise Viscontilerin hâkimiyeti altındaki bölgede bulunan Milano olmuştur. Bu nedenle Venedik’in görece daha zayıf sayılan hükümdarları birbirine karşı kullanmaya dayanan, uzun süredir başarı sağlayan politikaları artık arzu edilen başarıyı getirmiyordu. Böylece Venedikliler özellikle Doğu Francesco Foscari (1423-1457, Görsel 4) döneminde olmak üzere önce usulca, sonra kararlılıkla kıtanın büyük bölümlerini, yani *terra ferma*’yı, boyunduruk altına alıp Venedikli kent soylularından gelen seçilmiş devlet memurları aracılığıyla doğrudan yö-

netmeye başlamıştır. Kısa sürede kara üzerindeki iktidarları Padova, Vicenza, Verona, Brescia gibi büyük kentlerle birlikte Bergamo'yu da içine alan İtalyan Veneto ilini, ayrıca kuzey ve kuzeydoğuda Udine'yi merkez alarak Friaul'u da kapsıyordu.

Uzun vadede *terra ferma* üzerinde kurulan doğrudan hâkimiyetin ve buna bağlı olarak yönetim organlarının geliştirilmesi, aynı zamanda *stato da mar'a* odaklanmış uzak mesafeli ticaretin bırakılması, Venedik toplumu ve zihniyeti üzerinde çok büyük önem arz eden değişimlere yol açmıştır. Risk almayı seven tüccarların yerini, tarım işlerinin daha mütevazı ama güvenli kârından gelir elde eden toprak sahipleri almıştır.

Görsel 4: Bartolomeo Bon, Doçe Francesco Foscari'nin büstü, 1440 yılı civarı.

Tabii bu değişim bir anda gerçekleşmemiş, uzun bir zamana yayılmıştır. Buna rağmen toplumsal hayatın her alanında değişikliklere neden olmuştur. Aşağıda bu değişikliklere daha ayrıntılı bir biçimde yer verilecektir.

Toplumsal ve Devletin Anayasası

Venedik'in özelliklerinden biri de "iç siyasetteki düzen sorununa bir çözüm getirmiş gibi görünen aristokratik anayasadır", üstelik bu, kalıcı bir çözümdür. Venedikliler anayasalarıyla özellikle gurur duyuyorlardı. Geç Orta Çağ ile Erken Yeni Çağ'dan kalma sayısız siyasi yazıda da anayasalarını övmüşlerdir. Ancak bu anayasa, sadece kendine âşık bir öz övgünün konusu olmakla kalmıyordu. Büyük skolastik ve teolog Thomas Aquinas daha 13. yüzyılda, aynı şekilde Floransalı hümanist Poggio Bracciolini de 15. yüzyılda Venedik'in örnek teşkil eden anayasasını övmüştür. Venedikli yazarlar arasında özellikle kentli soylular ve sonradan kardinallik yapan Gasparo Contarini (1483-1542), Venedik'in anayasasının tüm Avrupa'da algılanış şeklini belirlemiştir. Venedik anayasasını betimleme, analiz ve stilize etme gibi çeşitli tekniklerin mükemmel bir bileşimiyle ele aldığı *De Magistratibus et Republica Venetorum* [Venediklilerin Kamu Kuruluşları ve Venedik Cumhuriyeti] (1524-1534) başlıklı eserinde bu anayasayı ileri görüşlü bir devlet bilgeliği temsali olarak yüceltmıştır.

Venedik toplumunun ve bu siyasi anayasanın gelişimine bakıldığında, ekonomi ve dış politika alanında olduğu gibi, iki unsurun belirleyici bir etkisi olduğu görülmektedir: Bunlardan biri, ticaretin merkezi önemi, diğeryse deniz odaklılıktır. Bu gelişmenin hem çağa bağlı hem spesifik Venedik'e ait özellikleri, bu iki unsura dayanıyordu.

Yüksek Orta Çağ'da kentlerin tipik bir özelliği de 11. yüzyıl süresince bir tüccar oligarşisinin oluşması, zenginliğin ve kısa süre sonra da siyasi gücün bu oligarşinin eline geçmesidir. Aynı şekilde 14. yüzyılın başına kadar uzanan ekonomik kalkınma döneminde bu grubun yüksek oranda bir sosyal geçirgenliğe sahip olması da tipik bir özellikti. Toplumsal arenada komünlerin elit kesimine kadar yükselmek çok kısa bir sürede, hatta bir insan ömrünün süresi dâhilinde gerçekleşebiliyordu. Öte yandan, aynı şekilde süratli bir sosyal düşüş tehlikesi de mevcuttu. Sonuçta bu zengin yönetici oligarşinin kendi arasında siyasi güç için verdiği mücadele de çok sert yöntemlerle gerçekleşiyordu. Daha

önce 10. ve 11. yüzyılda görevden alınan, körleştirilen veya öldürülen çok sayıda doçeden bahsetmiştik zaten.

Avrupa'nın zengin ticaret merkezlerinin tümünde küçük ama ekonomik alanda baskın tüccar aristokrasisinin gücü dengesizdi, üstelik iki cepheden gelen bir tehdit altındaydı: Bir yandan münferit hanedanların gücü ele geçirme tehdidi her daim mevcut ve sık sık da başarılı olarak sürüyordu ki bu hanedanlar kalıcı bir şekilde komündeki iktidarın zirvesinde kalmaya ve cumhuriyetçi anayasanın yerine otokratik bir anayasa getirmeye çalışmıştır. Bu aileler örneğin Milano'da Visconti Hanedanı ya da 15. yüzyıl başında Floransa'da Medici Hanedanı'dır. Diğer yandan toplumsal yapılar, 13. yüzyılda sağlamlaşmaya başladıktan sonra, soylular zenginleşerek kendilerinin yerine geçmeye başlayan sıradan vatandaşlarla karşı karşıya kalmıştır. Orta Çağ'da yazılmış çok sayıda Alman kent tarihçelerinde, soylu ailelerle bu loncaların arasında sıkça yaşanan kanlı siyasi güç kavgaları yer almaktadır.

Venedik'in özelliklerinden biri de 14. yüzyıl başına kadar oluşan sosyal tabakaların uzun zaman dilimleri boyunca inanılmaz bir kararlılık göstermesidir. Elbette Venedikli tüccar aristokrasisi, soylular sınıfı ya da kendi deyimleriyle *nobili*, uzun süre sanıldığı kadar hermetik bir biçimde kapalı oluşumlar değildi. Fakat 28 Şubat 1297 tarihinde Büyük Konsey (*maggior consiglio*), yani 25 yaşına gelmiş tüm erkek soyluların toplandığı konsey, yeni üye katılımına kapanmıştı: O dönem, gelecekte hangi ailelerin siyasi güce erişimi tekeline alabileceği belirlenmişti. Ancak bu yine de akabinde otuzun üzerinde ailenin Büyük Konsey'e katılmasına engel olamamıştı. 1381 yılında Cenova'ya karşı sürdürülen ve cumhuriyetin varlığını tehdit eden Chiaggia Savaşı'nın ardından da tekrar otuz yeni aile konseye kabul edilmişti. Bunun ardından siyasi düzlemde etkili makamlara erişim, neredeyse üç yüzyıl süreyle sadece küçük bir grup soyluya mahsus kalmıştır. Bu grup, 15. yüzyılda toplam nüfusun yüzde dördünden biraz fazlasıydı.

Venedik aristokrasisinin ayrıca çok dikkat çekici iki özelliği daha vardı: Bir yandan statüsünü Avrupa'nın geri kalanında alışlagelmiş olduğu gibi toprak mülkiyetine değil

tüccarlık faaliyetlerine dayandırılıyordu. Avrupa'nın diğer büyük ticaret merkezlerinde de doğal olarak ticaret yaparak zengin olmuş bir tüccar kesimi mevcuttu. Almanya'da bu bağlamda çok ünlü bir örnek olarak Augsburglu Fugger ailesini anmak mümkündür. Onların durumunda, sayısız birçok başkasında olduğu gibi, kazanılan sermayenin bir soylu unvanını da birlikte getiren bir toprak mülkiyeti edinerek güvence altına alınması ve sınıf atlamayı gerektiriyordu. Bu durum Mark Cumhuriyeti'nde çok farklıydı. Venedikli soylular sınıfı (*nobili*), gerçekten de eşi benzeri bulunmayan bir istisnaydı. Bu durum, uzak mesafeli ticaret faaliyetlerini bırakıp kara üzerindeki (*terra ferma*) topraklarını işletmeye yönelmelerinden sonra bile değişmemişti. Örnek vermek gerekirse, Contarini, Cornaro, Dandolo, Mocenigo veya Morosini gibi ailelerin üyeleri, Venedikli soylular sınıfı (*nobili*) olmaktan son derece memnundular; o dönem İtalya'nın geriye kalanında ve Avrupa'da soylu kesimin yaptığı gibi git-tikçe artan bir hırsıyla, "kont" veya "dük" gibi feodal unvan peşinde değildiler.

Venedik aristokrasisinin ikinci özelliği de bir ailenin ya da aileye mensup soyun bu sınıfa aidiyetinin ekonomik durumundan bağımsız bir biçimde kalıcı olmasıydı. Diğer bir deyişle, yetişkin bir erkek, en azından babanın soylular sınıfına mensup olması (ancak halktan biriyle evlenen soylu bir kadının çocukları ayrıcalıklı statülerini kaybediyorlardı) ve ebeveynleri tarafından *avogadori di comun* adıyla anılan komün avukatlarının tuttuğu Altın Kitap'a yasal evlilikten doğmuş bir çocuk olarak kaydettirilmiş olması koşuluyla Büyük Konsey'de bir koltuk ve oy sahibi olurdu. Ancak soylu ailelerin ekonomik gelişmeleri birbirinden çok farklı bir şekilde gerçekleştiği için, zaman içerisinde kısmen ileri düzeyde yoksulluk koşulları altında yaşayan bir çeşit soylu proletarya oluşmuştu. Dorsoduro semtinde, Aziz Barnaba Kilisesi yakınlarında, bu kesime özel "sosyal konutlar" inşa edildikten sonra, bu fakirleşmiş soylulara (*nobili*) "barnabotti" adı verilmişti. Zamanla bu grup, Venedik devleti için büyüyen bir sorun haline gelmişti.

Doğal olarak aşırı yoksul ama aynı zamanda siyasi düzlemde ayrıcalıklı bu soylularla Büyük Konsey'e alınmayan, dolayısıyla cumhuriyetin önemli siyasi makamlarına gele-

meyen *cittadini* -yani vatandaşlar- arasında sık sık gerilim yaşıyordu. Bu tür gerilimler bazen ölümle de sonuçlanabiliyordu; örneğin Tarihçi Marin Sanudo'nun günlüğündeki kayda göre "soyluları hor gören, çok gururlu bir adam" olarak nitelendirilen Lunardo Masser adlı vatandaşın (*cittadino*) 1531'de ölümüyle sonuçlanan olayda olduğu gibi. Öte yandan bu tür kaba kuvvetin uygulandığı gerilimli durumlardan daha da ilginç olanı, bunların sadece münferit olay olarak kalmasıydı. Çünkü Avrupa'nın birçok kentinde görülenin aksine engellenen ikinci sınıf elitin organize bir biçimde ayaklandığı görülmemiştir. Bunun nedeni de en azından kısmen bu *cittadini* denilen vatandaş kesiminin basit halkı teşkil eden *popolaniye* göre daha ayrıcalıklı olmasıydı; özellikle de Venedik'te doğmuş *cittadini originari* [aslen Venedikli] iseler.

İşte Venedik'te bu halktan elit grubun üyeleri arasından memurlar çıkardı ve en tepedeki makam, cumhuriyetin büyük şansölyesiydi yani halktan birinin yükselebileceği en prestijli makamdı; ayrıca müşavir ve noter kadrolarında da bu kesimden insanlar yer alırdı. Ancak vatandaşlar (*cittadini*) kesimi Venedik'te yerli halkın hakkı olan tüm ticari ayrıcalıklara sahipti. Çoğu, uzak mesafeli ticaretle uğraşıyordu. Ekonomik refahları bu ticarete dayanıyordu ve bu nedenle zengin vatandaşlar (*cittadini*) büyük soylu ailelerin üyelerinden farklı bir yaşam sürmüyordu. Ancak daha önce de belirtildiği üzere bu kişiler, siyasi güçten uzak tutuluyorlardı.

Bu iki sosyal grubun toplamı, sadece küçük bir azınlığı teşkil ediyordu. Örneğin; 1540 yılında Venedik'in toplam nüfusu 129.971 iken, bunun 4457'si yani yaklaşık yüzde 3,5 kadarını kentte yaşayan soylular ve muhtemelen bunun biraz fazlasını da vatandaşlar (*cittadini*), ancak yaklaşık yüzde 90 civarındaki kalan kısmınıysa *popolani* oluşturuyordu. Bu kesim, zanaatkâr ve işçiler, ayaktakımı ve Erken Yeni Çağ'a kadar da her tür haktan mahrum köleler ve son olarak da Yahudilerdi. Halkın büyük çoğunluğunu oluşturan bu kesim, 1516 yılından itibaren Canareggio semtinin kuzey kenarında bulunan duvarlarla çevrili kendi mahallelerinde yaşıyorlardı. Canareggio bir "getto"ydü ve getto da adını eskiden burada bulunan bir top dökümhanesinden almıştır.

Venedik halkının bu katı sınıf ayrımını dikkate aldığımız takdirde, Venedik anayasasının istikrarı daha büyük önem kazanmaktadır. Neredeyse yarım bin yıllık uzun bir zaman boyunca yani 1355'te Doçe Marino Falier'in gücü ele geçirmeye çalışmakla suçlanıp idam edilmesinden 1797 yılında cumhuriyetin çöküşüne kadar geçen sürede Serenissima, darbe girişimlerinden, halk ayaklanmalarından ve isyanlardan korunmuştur. Bu istikrarın nedenlerinden biri de doçelerin siyasi hırslarını dizginlemede elde edilen başarıdır. Daha Yüksek Orta Çağ'da fazla otokratik bulunan doçelere karşı girişilen ayaklanmalar halkı sarsmış ve şiddetli karşı önlemlere davetiye çıkarmıştır. Bunlar, Venedik devletinin başında bulunanların gücünün daha katı sınırlandırmalara tabi tutulmasıyla sonuçlanmıştır. 1143 yılında ilk kez altı Venedik ilçesinden altı temsilcinin bulunduğu bir konseyden (*consiglio*) bahsedilmektedir (ilçelerin üçü, Büyük Kanal'ın batısındaki Santa Croce, San Polo ve Dorsoduro ve doğusundaki Canareggio, San Marco ve Castello ilçeleriydi). Bu kurulun amacı, doçeye danışmanlık yapmak ve böylece denetlemektir. Bu şekilde bir çeşit kabine oluşmuş, doçe de otonom bir hükümdar olmak yerine, daha çok bir çeşit hükümet başkanına dönüşmüştür. Bunun sonucunda da birkaç yılın ardından doçeler seçildikten hemen sonra yasalara uyacaklarına ve keyfi kararlar vermeyeceklerine törenle yemin etmeye başlamıştır. Bu yemin sözlerinin kapsamı zaman içerisinde o kadar çok genişlemişti ki sonunda küçük birer kitap halinde yayımlanmışlardı.

Bunun yanı sıra çıkarılan çok sayıda karar sayesinde doçenin görev süresince şahsen veya aile olarak fazla güç kazanması engellenmiştir. Bu bağlamda doçe, seçildikten sonra ailesinin evinden doçe sarayına taşınmak zorundaydı ve burada devletin sağladığı imkânlar dâhilinde yaşayıp temsil görevini yerine getirmekle görevliydi. Özel iş yapması yasaktı. Ailesi de katı kısıtlamalara tabiydi. Örneğin oğulları, Venedik dâhilinde hiçbir devlet makamına gelemez, hiçbir hediye kabul edemezdi; yabancı bir kadınla evlenmek istediklerinde de onay almak zorundaydılar çünkü Venedikliler, ezelden beri yabancıların cumhuriyetleri üzerinde belirleyici etkilere sahip olabileceğinden endişe ediyorlardı. Bunların dışında doçenin konsey üyelerinin (*consiglio*) gıya-

bında danışmanlık yapması veya karar alması hatta gelen postayı bile açması yasaktı.

Devletin en tepedeki yöneticisinin gücüne ilişkin tüm bu artan sert kısıtlamalar dikkate alındığında, genelde oldukça ileri yaşlarda göreve seçilen doçelerin Venedik'in siyasi hayatında pek de etkili olamayacaklarını düşünmek mümkündür. Ancak bu kişiler etkili de olabilmişlerdir çünkü iki stratejik avantajdan faydalanmışlardır. Bunlardan biri, tüm diğer makamlardaki görevlilerin aksine ömür boyu görevlendirilmiş olmalarıydı. Diğeri de doçenin Serenissima'nın önemli tüm siyasi kurullarında bulunması ve böylelikle sadece onların bu kurullardaki mevcut bileşimlere ilişkin bir üst bakışa sahip olmasıydı. Böylece siyasi yeterlik ve güç bilincine de sahip olmaları koşuluyla farklı tarafların temsilcilerini birbirine karşı kullanabiliyorlardı.

Doçeler çok karmaşık bir yöntemle Büyük Konsey'den seçmenler tarafından seçilirdi. Bu konsey, siyasi katılım hakkına sahip soyluların toplu temsilcisi olarak bir nevi Venedik parlamentosunu oluşturuyordu. Gerçekten de Venedik anayasasını öven sayısız kişinin gözünde bu konsey, anayasanın demokratik bir ögesi idi. Ancak daha yakından bakıldığında, burada kent halkının yüzde beşinin bile temsil edilmediği, bu temsilin de seçimle değil miras yoluyla geçen bir ayrıcalık olduğu dikkate alınmalıdır. Ayrıca Büyük Konsey zamanla karar mekanizmasından çok bir seçim kuruluna dönüşmüş, sadece doçeyi değil, aynı zamanda büyüyen Venedik bürokrasisinin diğer makamlarını da doldurur olmuştur.

Buna karşın önemli siyasi kararlar daha küçük, daha yeterlikli kurullarda alınıyordu. Büyük Konsey'in başta 60 üyeden oluşan ve zamanla 300 üyeye kadar genişleyen bir komitesini teşkil eden senato, 13. yüzyıldan itibaren ticaretin ve dış politikanın can damarı haline gelmişti. Ayrıca Avrupa saraylarındaki Venedikli elçiler de görevlerini tamamladıktan sonra, senato huzurunda ayrıntılı bir sonuç raporu vermek zorundaydı; bu raporlar, büyük bir titizlikle arşivlenirdi ve günümüze dek sadece Venedik'in değil, tüm Avrupa'nın Erken Yeni Çağ'daki politikalarının en ilginç dokümanlarından sayılmaktadırlar.

Büyük Konsey'in içinden yeni bir komite olarak kurulan bir diğer anayasal organ da Kırklar Meclisi'dir (*Quarantia*). Bu meclis de en yüksek temyiz kurulu olarak gelişerek merkezi bir hukuk kurumu haline gelmiştir. 1310 yılında soylu Baiamonte Tiepolo'nun önderliğinde girilip başarısızlıkla sonuçlanan bir komplonun ardından Onlar Konseyi (*Consiglio dei Dieci*) adında bir kurum da oluşturulmuştur. Bu kurum "iç güvenlik"ten sorumlu resmi bir müessese olarak zaman içerisinde daha fazla yetki kazanmıştır. 16. yüzyılda bu kurumdan başka, son derece karanlık bir itibara sahip bir müessese oluşturulmuştur: Devlet engizisyonu (*Inquisitori di Stato*). Onlar Konseyi'nde özellikle çok hassas konular hakkında yapılan görüşmelerin (bu görüşmelere ayrıca doçe ve altı ilçe temsilci de katılıyordu, dolayısıyla aslında bu daha çok bir "On Yediler Konseyi"ydi) gizliliğini tehlikeye atabileceğinden endişe ediliyordu. Böylece "Onlar"ın iki üyesiyle doğenin ilçe temsilcilerinden biri casusluk ve devlete düşman hareketlerin konu olduğu vakaları takip etmekle görevlendirilmişti. Bu üç devlet soruşturmacısı gizli bir biçimde toplandığı, zamanla çok kapsamlı bir muhbirlik ağı oluşturduğu ve yetkilerini de genişlettiği için özellikle 18. yüzyılda gizemli bir hususiyete sahip olmuştu. Halk arasında onlara *i tre babà* yani "üç hayalet" denirdi. Ancak gerçekte bu devlet soruşturmacılarının da gücü kısıtlıydı çünkü sadece bir yıllıkına seçiliyorlar ve yine sadece beraber hareket edebiliyorlardı.

Bu merkezi kurulların haricinde envai çeşit komite ve komisyon vardı; bunlar idari görevler, sağlık işleri, askeri meseleler veya ticari örgütlenme gibi konuların yanı sıra lagünün su tedariki ve kanalların bakımıyla da ilgileniyordu. Bazen bu *savi* (bilgeler) ya da *provveditori* (denetçiler) güncel bir sorunun çözülmesi için kısa süreli olarak da görevlendirilirdi. Ancak bu tür durumlarda (bürokratik kurumlarda genel olarak olduğu gibi) kalıcı olma yönünde çok ısrarlı bir eğilim gözlemleniyordu. Örneğin, senato toplantılarının hazırlıklarından sorumlu *savi grandi* ya da kamu işlerinin denetiminden sorumlu *provveditori di comun* gibi oluşumlar, iktidarın en etkili kurullarıydı. Venedik'in resmi makamlarının karmaşıklığı, modernizm öncesinde genel olarak gözlemlendiği üzere, kurum yetkilerinin çok nadiren net olarak tanımlanması, ayrıca bunların zamanla da kaydırılması gibi nedenlerle daha anlaşılabilir bir hal almıştı.

Ancak doe makamı hariç tüm bu makamların ortak yanı, çoğunlukla bir yıl ya da bazen daha da kısa sürelerle görevlendirilmesi idi. Böylelikle bireysel g oluşumlarıyla beraber, maalesef ileri düzey uzmanlık yeterliklerinin edinimi de engelleniyordu. Sonuç olarak Venedik anayasasının yeterlik kısıtlamaları ve karşılıklı denetimlerden oluşan zekice tasarlanmış bir sistem aracılığıyla bireysel hırsların nne geçilmesi şeklinde özetlenebilecek sürdürülebilir avantajları, son derece ağıır dezavantajlar karşılığında elde edilmişti. Bu dezavantajlar, cumhuriyetin geç dönemlerinde neredeyse fel edici bir etki yaratan yetersizlik ve yeterlikler konusunda yaşanan karşıdır. Bu bağlamda önemli bir rol oynayan bir gerçek de Venedik Anayasası'nın Erken Yeni ağ'daki diğer anayasalarda olduğu gibi daha çok bir çeşit büyüme sürecinden geçen organizma olarak görülmesi, sınırsız değişken, rasyonel bir yönetim mekanizması olarak algılanmaması ve bu nedenle de hiçbir zaman sistematik bir reform yapılmamasıdır.

Sonuç olarak şu karşıtlık da dikkat çekmektedir: Venedik'te bir yanda tamamen kontrolsüz bir arsızlıkla dallanıp budaklanan bir bürokrasi gelişimi görülmekte, aynı şekilde pesimist bir insan anlayışını teşkil eden "gvenmezlik prensibi" de Venedik anayasasının her bir unsurunun altında yatan şekillendirici ilke olarak daima su yüzüne çıkıyordu. Diğer yanda ise Serenissima'nın ünlü liberalliği ve ideolojik rahatlığı hüküm sürüyordu. Aşılmaz görünen bu karşıtlık da Venediklilerin dünya görüşünü anımsadığımız takdirde anlaşılr gelmektedir.

"Hoşgörü" ve "Liberallik"

Postmodern ağda Batı'nın geç demokratik toplumlarında "Dini ve felsefi görüşlere karşı hoşgörü, zgrlk fikiirlere ve siyasi ge sığınma hakkının tanınması" gibi kulağa hoş gelen kavramlar, günümüzün Geç Orta ağ ile Erken Yeni ağ'ın yaşam dünyasına anakronik bir biçimde yansıtılmasından ibaret değildir sadece. Bu zellikler, Venediklilere çağdaşları tarafından atfedilmiştir. Francesco Petrarca'nın bu deniz cumhuriyetine ilişkin 1364 yılında söz sanatları bağlamında hümanist dil bilginliğinin ince biçemini kullanarak kaleme aldığı methiyesi oldukça n kazanmıştı:

Venediklilerin son derece üstün kenti, özgürlüğün, barışın ve adaletin tek yurdu, iyilerin sığınağı, tiranlık ve savaştan sarsılırken iyi yaşamak isteyen herkesin erişmeye çalıştığı bir liman, altın zengini olsa da ünü paha biçilmez bir kent, zenginlikle güç kazanmış olsa da erdemliliğiyle daha da güçlü, mermer temeller üzerine kurulmuş olsa da vatandaşlarının birliğinden doğan sağlam kaide üzerine oturtulmuş, tuzlu sellerle çevrili ancak bilge kararlar sayesinde daha da güvenli. (Rösch, *Venedig*, s. 65)

Bu hümanist yazar, duruma empatiyle bakan tek kişi değildi. 14. ve 15. yüzyıllarda iç ve dış mücadelelerle sarsılan İtalya'da, gerçekten de birçok kişi, Venedik'i güven ve hoşgörü yuvası olarak görüyordu.

Öte yandan o dönemde bu lagün kentinin manevi dünyasını ve yaşam ortamını anlamak istiyorsak, hoşgörü kavramını modern anlamda kullanmamamız gerekir. Günümüzdeki anlamıyla hoşgörülülük yani umursamaz bir *laissez-faire*, modernite öncesi dünyada hiçbir toplumda görülmemiştir. Bu toplumlarda olaylar ve *homo Dei* olarak insan ve en nihayetinde de her bir toplumsal sınıfın yeri belliydi ve bu dünya ile öbür dünyanın aynı gerçekliğin sadece farklı birer görünümünü, bölümlerini teşkil ettiği bir dünya görüşüne dayanırdı. Venediklilerin Aziz Mark'ın kemiklerine bu kadar büyük bir tutkuyla tapmalarının nedeni, Aziz'in Tanrı katında aracılık etmesinin bu dünyadaki gidişatı değiştirebileceğine olan sarsılmaz inançtı. Bu bağlamda Venedikliler de modernite öncesi tüm insanlar gibi dindardı. Bu dindarlığın etkisiyle kentte çok sayıda görkemli kilise ve manastır inşa edilmiştir. Bunların bazıları, Venedik hükümetinin yıkıcı veba epidemilerinden kurtulmaları karşılığında, şükranlarını sunmak amacıyla hiçbir masraf ve zahmetten kaçınmayacaklarını vadederek adak adadıkları kiliseleridir. Bu şekilde örneğin Giudecca Adası'nda Il Redentore olarak anılan kilise (Kurtarıcı Kilisesi, 1577-1592) yapılmıştır ve bu, Rönesans dönemi mimarlarından Andrea Palladio'nun bir ustalık eseridir. Bir diğer örnek de Venedik'in San Marco'dan sonra muhtemelen en ünlü kilisesi, 17. yüzyılda Baldassare Longhenas'ın planlarına göre inşa edilen ve Büyük Kanal'ın girişinde tablo gibi bir manzara sunan Santa Maria della Salute Kilisesi'dir (Görsel 5).

Dolayısıyla Venediklilerin hoşgörüsünün inanç meselelerinde umursamazlık, inançsızlık veya tanrıtanımazlık ile

hiçbir ilgisi yoktu. Bu hoşgörünün kendine has özelliği, Venediklilerin ağırlıklı olarak deniz yolları üzerinden tüccarlık yapmaları ve daha erken dönemlerden itibaren kendilerini oldukça güçlü bir biçimde devletleriyle özdeşleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Venediklilerin uzak mesafelere ulaşan ticari ilişkilerine bakıldığında, yabancı kültürlerle ve farklı inançlarla karşılaşmalarda, bu kadar rahat davranmalarının nedeni, buna mecbur kalmalarıdır. En azından farklı ulus ve inançlara mensup ziyaretçiler, Rialto'da bulundukları süre boyunca Venedik hükümetinin onlara dayattığı katı kurallar sistemine riayet ettikleri sürece sorun yoktu. Şarklı ya da Balkanlar'ın Osmanlılar tarafından fethedilmiş bölgelerinden gelen tüccarlar, *Fondaco dei Turchi*'de, Almanlar da *Fondaco dei Tedeschi*'de konaklamak zorundaydı. Bu tüccarlar, kanunlara uyarak mallarını satışa sunup işlerinin yerine getirilmesinde gerekli kuralları gözettileri, yükümlülüklerini, harç ve gümrük bedellerini ödedikleri sürece, kamu düzenini bozmamak kaydıyla kendi örf ve âdetlerini de icra edebiliyorlardı.

Görsel 5: Baldassare Longhena, Santa Maria della Salute, 1632-1687.

Buna karşın Venedikliler veya daha doğrusu Serenissima yönetimindeki hükümet, ezelden beri egemenlik haklarını kısıtlamaya yönelik her türlü müdahaleye karşı son derece ters tepkiler vermiştir. Bu nedenle ilgili duruma göre kilisenin her düzeydeki makamıyla temel çatışmaların oluşması kaçınılmazdı; bu çatışmalar, gerçekten de yüzyıllar boyunca Venedik tarihinin bir leitmotifini oluşturmuştur. Bu çatışmaları *asıl* kiliseye karşı bir mücadele olarak adlandırmak son derece yanıltıcı olacaktır. Çünkü günümüz Katolik kilisesinin katı bir biçimde papa ve Roma'ya bağlı şekli, ancak 19. yüzyıldan bu yana var olduğu için, eski Venediklilerin hiç bilmediği bir özelliktir. Biraz (ama gerçekten de çok az) abartarak söylemek gerekirse *asıl* kilise, modernite öncesinde yoktu. O dönemlerde çok sayıda kiliseye bağlı kurum vardı; bunlar dilenci tarikatı cemaatlerinden papaz ve başrahiplerin yönetimindeki basit papazlık bölgelerine ve manastırlara, vakıf ve katedral birimlerinden piskopos ve başpiskoposa hatta Roma merkezi papa ve kardinallere kadar çeşitlilik gösteriyordu. Bu kurumların da birbirinden genellikle tamamen farklı, kendilerine has sorunları, ilgi odakları ve hedefleri vardı.

Ancak bu arka plan bilgisiyle birlikte Venedikli yönetici tabakasının, din adamlarının taleplerini kararlı bir biçimde bastırma çabalarında karşılaştıkları sorunun ne denli karmaşık olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü modernite öncesinde Avrupa'nın manevi yaşamının çok çeşitli görünüm biçimlerinden bağımsız olarak şu da net bir gerçektir: Din adamları, Venedik'in beklediği gibi dünyevi otoritelere karşı kayıtsız bir sadakat göstermiyordu. Bu nedenle de 1474 yılından itibaren Venedik'te hiçbir devlet makamına getirilemezlerdi. Dini yemin veren soylu aile çocukları, *maggior consiglio*'daki koltuklarını kaybederdi. İleri tarihlerde de Roma merkezli papayla ilgili hususların görüşüleceği oturumlarda, piskopos veya kardinal unvanlı bir akrabası olan senatörlerin toplantıya alınmaması alışlagelmiş bir usul halini almıştı. Ancak soylu ailelerin küçümsenmeyecek kadar büyük bir bölümü, genç oğullarına dini bir kariyer yaptırdığı için, bu kurallar aynı zamanda örneğin Venedik hükümetinin ruhban sınıfından vergi alması gibi ısrarlı talepleri veya zaman zaman dini yargıya müdahalesi gibi nedenlerle anlaşmazlıklar çıkıyordu.

Venedikli soylu ailelerin doğal olarak lagünde de taraflar arası meydana gelen mücadelelerin ötesinde takip ettiği siyasi ilke kuralları, bir yandan Venedik'in ekonomik çıkarlarının teşviği, diğer yandan cumhuriyetin bağımsızlığıydı. Bunlar sadece kendi bölgelerindeki ruhban sınıfıyla devamlı bir çatışma içinde olmakla kalmaz, aynı zamanda papaların tasarruf hakları hususunda da çatışmalar yaşanırdı. Yüzyıllar boyunca sadece Venedik'in hangi kilise bölgesine ait olduğu sorusu bile sonunda küçük bir liman kenti olan Grado'da yaşayan patriğin 1451 yılında makam yerini Venedik'e taşıyana kadar bir anlaşmazlık konusu olagelmıştır. Ancak Venedik'te kendisine tahsis edilen ikametgâh ve başkilise de kentin doğusundaki perifer bölgenin en dış kısmındaydı. Venedikli politikacıların, ruhani otoriteleri ne kadar kararlı bir şekilde bertaraf ettiklerini günümüzde canlı bir biçimde görmek isteyenlerin Castello semtinde bulunan eski patrikhane San Pietro'ya giden uzun yaya yolunu katetmesi yeterli olacaktır.

Venedik patriğinin, papa tarafından atanmayıp senato tarafından seçilmesi de anlamlıdır. Serenissima, Venedik'in hâkimiyet bölgesi sayılan ve zengin gelir kaydeden diyakozlukların kadrosunda da önde gelen soylu ailelerin elinde kalmasına dikkat etmiştir. Brescia, Vicenza ve Padova gibi özellikle "yağlı kapı" olan piskoposluklara bakıldığında, bu yerlerde asilzadelerin genç oğullarının geçimini sağlamak için, adeta miras yoluyla intikal eden atadan kalma mülklerin oluşturulduğu açıkça görölmektedir. Bu nedenle Curia Romana ile ciddi bir çatışma potansiyelinin doğduğu da aşikârdır. Venedik hükümetinin kendi hayati çıkarlarını tehdit altında gördüğu zaman ne denli uzlaşsız yöntemlere başvurduğunu "Conteleri Olayı"nda görmüştük. Bu olayda asıl konu, Venedik Barışı'nın 1177 yılında siyasi açıdan yorumlanmasından başka bir şey değildir. Doçenin sarayındaki politikacılar, o zamanlar cumhuriyetin siyasi kuruluş mitosuna bir eleştiri getirdiği için, Romalı çalışkan bir bilginin kafasına bir ödöl koymaktan çekinmemişlerdir. Bu tür aşırı şiddet dolu bir uygulama, hiç de münferit bir olay değildi, aksine Venedik, Geç Orta Çağ'da casus ve zehir kullanarak cinayet işleyen katilleri kullanmakta sergilediği usta acımasızlığıyla tanınırdı.

Dolayısıyla Serenissima'nın yabancı ziyaretçilere dini konularda gösterdiği hoşgörü ve tanıdığı özgürlüğün karşısında dünyevi çıkarlarını zor kullanarak alan şüpheli bir itibarı vardı. Kendisi de son derece tutkulu bir güç politikacısı, papa ve bilgin bir hümanist olan II. Pius (1458-1464), 1461 yılında Venedikliler hakkında şu ifadeyi yazarken, aslında çok yaygın bir görüşü dile getiriyordu:

Dünyaya karşı Hristiyan gibi görünmek istiyorlar ancak gerçekte asla Tanrı'yı düşünmüyorlar ve bir çeşit tanrısal varlık olarak gördükleri devlet dışında da hiçbir şeyi ne sayıyor ne de kutsal kabul ediyorlar. (...) Kutsal Kitap'la ters düşen kararlar da bile, senato kararlarını kutsal görüyorlar.

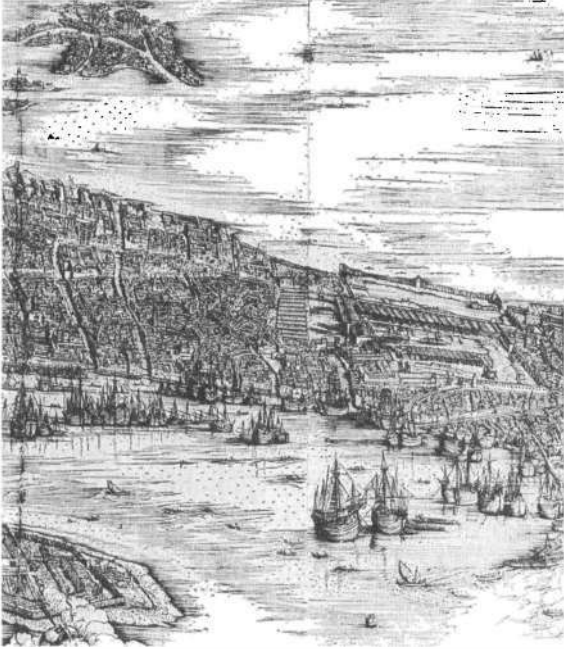
Venedik'in zamanla tinsel açıdan ilerici bir ortam olarak itibar kazanması, teolojik veya genel bilimsel soruları özellikle açık görüşlülükle karşılamalarından kaynaklanmıyordu. O zamanlar henüz bir üniversiteleri yoktu ve günümüz Università Ca' Foscari [Venedik Ca' Foscari Üniversitesi] adlı üniversitesi de ancak 1868 yılında kuruldu. O tarihe kadar üniversite öğrenimi görmek isteyen herkes *terra ferma* üzerinde Padova'da bulunan eski ve itibarlı üniversiteye gitmek zorundaydı. Bu üniversite, Padova kenti Venedik'e katıldıktan sonra, doçe sarayında bu üniversiteye özel bir daire olarak görev yapan *Riformatori dello Studio di Padova* tarafından yönetiliyordu.

Venedik'in entellektüel ortamı açısından aslında yakın mesafede bulunan bu üniversite kentinden çok, dünyanın her yerinden gelip Rialto pazarında buluşan ziyaretçiler temel bir öneme sahipti. Çünkü bu ziyaretçiler, Venedik'e yeni fikirler getiriyorlar ve matbaa da bunların yayılmasına daha büyük katkıda bulunuyordu. Venedik'te ilk matbaa daha 1469 yılında açılmış ve Johann von Speyer adlı Alman tarafından işletilmiştir. Daha sonra bu matbaaların üretim kapasiteleri de süratle büyümüştür.

Sadece 1469 ile 1500 yılları arasında geçen üç on yıllık dönemde bile lagünde 154 matbaa açılmış, 16. yüzyıl içerisinde de Venedik, İtalya'nın büyük farkla en önemli kitap yayıncılığı merkezi haline gelmişti. Burada Milano, Floransa ve Roma'da yayımlanan toplam kitap sayısının üç katı kitap basılmıştır. Yüz civarında yayıncı-kitapçı, yayın kuruluşlarının faaliyet gösterdiği yer olarak Venedik'in en parlak

dönemi olan 16. yüzyılda 15 ile 20 milyon arası kitap basıyordu.

Bunun yanı sıra kentin Avrupa çapında “kara sanat”ın⁴ önde gelen merkezi haline gelmesi, “Venedik mitos”unun da önemli ölçüde yayılmasına katkıda bulunmuştu.

Görsel 6: Barbari'nin çizdiği taslak, 1498-1500.

Oldukça yüksek sayıda üretilen kitap, ahşap gravür ve bakır gravürler sayesinde, sular içinde yaşayan bu parlak metropolün şanını, bu mucize kenti görmeye hiç fırsatı olmamış ve olmayacak tüm çağdaşları, kendi gözleriyle görme imkânı bulmuştur. İngiliz Andrew Boorde, *Fyrst Boke of the Introduction of Knowledge* (1542) adlı eserinde kısaca Venedik'i tanımayanların bu dünyanın güzellikleri ve zenginlikleri hakkında da bir fikir sahibi olamayacağını yazdığında, aslında hiç de özgün bir görüşü dile getirmemişti.

4 Matbaada kullanılan kara mürekkep nedeniyle aldığı ad. (ç.n.)

Venedik'in ihtişamına ilişkin Avrupa çapında oluşan farkındalık, sadece hızla gelişen yayıncılıktan kaynaklanmamıştı. Aslında yayıncılık, daha çok Serenissima tarafından bilinçli bir biçimde ve kendi ünlerini yaymak hedefine hizmet ettiği için kullanılıyordu. Buna en iyi örnek olarak da Erken Yeni Çağ'ın en çarpıcı kent tablosunun çizilmesi gösterilebilir; Venedikli sanatçı Jacopo de' Barbari'ye ait olduğu düşünülen ve 16. yüzyılın başında yayımlanan bu çizimde Venedik kuş bakışı resmedilmiştir (Görsel 6). Bu harita, sadece muazzam ebatlarıyla (137x282 santimetre) değil, yüksek sanatsal niteliği ve zengin ayrıntılarıyla da çok etkileyicidir. Bu özellikleri nedeniyle bazı sanat tarihçileri onun Albrecht Dürer gibi önemli bir sanatçının eseri olabileceğini düşünmüştür. Bu eserin sanatsal başarısına bakılacak olursa, bu tahmin aslında hiç de yersiz olmasa da (üstelik Dürer'in 1494 ve 1506/1507 yıllarında gerçekten de Venedik'te bulunduğunu biliyoruz) ayrıntıların işlenmesinde neredeyse takıntı derecesindeki mükemmellik, bunun ancak Venedik'in görünümünü ezelden beri içselleştirmiş biri tarafından yapılmış olması gerektiğine işaret ettiği için doğru olması mümkün değildir. Barbari'nin haritası, ayrıntılardaki zenginliği nedeniyle Erken Yeni Çağ'da Venedik'in kent olarak görünümünü yeniden kurgulamak için günümüze kadar kullanılan önemli bir kaynak olmuştur. Kentin bu resmi de o zamanlar lagün kentini ziyaret edenlerin kentin kendine özgü ihtişamından büyülenmelerini çoktan sağlamaya başlamıştır.

Bayramlar ve Sanat

Tekrar Carl Schmitt'e dönüp, Serenissima'nın ününe ilişkin öne sürdüğü diğer bir nedene bakalım: "Bunlara bir de şaşaalı şenlikler ve sanatsal güzelliğin büyüleyici çekiciliği eklenir." Venedik'in güzelliği sadece tüccarlarının efsanevi zenginliği ve sanat himayeciliği hususunda buna bağlı olarak doğan imkânlarla değil, aynı zamanda Venedik'in yüzyıllarca etkisi altında kaldığı Grek-Bizans geleneğine ait unsurların Latin-Batı geleneğinin unsurlarıyla eşsiz birleşimine de dayanıyordu. Latin Batı geleneği, Serenissima, gözlerini İtalyan kara topraklarına dikmeye başladığı andan itibaren gittikçe daha çok belirginleşmiştir.

Buna ek olarak bir de ş u vardı: Venedik su *kenarında* de-
ğ il, suyun *içindeydi*. *Muri salati* yani lagün suyunun tuzlu du-
varları, Venedik'i hiçbir ta tan duvarın yapamayacağı kadar
etkili bir biçimde koruyordu. Bunlar, kentlerde karşılaşılan-
dan çok farklı bir yapı tarzının gelişmesini sağlamıştı.

Görsel 7: Do e Sarayı, 14. yüzyıl.

Venedikli binaların karakteristik özelliğı, neredeyse bir kale görünümü oluşturan kapalı, engelleyici duvarlar değil, açıklık ve eri ilebilirliktir. Özel saraylar gibi hükümet ma-
kamlarının da potansiyel birer sığınak olarak inşa edildiğı ve buna uygun bir görünüme sahip olduğu bir çağda, do e sarayının gotik kemerlerinin adeta göze batırılan bu hafifliğı (Görsel 7), sanki huzur içinde yaşayan bir toplumun kendi içindeki kararlılığını bilinçli bir şekilde sahneler gibi bir etki yaratıyordu. Aynı şekilde zengin tüccarların evleri de zemin katta ya da daha doğrusu su katında bulunan geniş kapıla-
rıyla içten veya dışarıdan gelecek herhangi bir düşmandan korkmadıklarını ifade ediyordu.

Zamanla başlangıçtaki basit, çoğu ahşaptan yapılan ev-
ler, cepheleri mermer kaplı  a aalı saraylara d n  m  t . Ancak buna rağmen programlanmış bir biçimde "casa" (ev)

olarak adlandırılmaya devam edilmişler ve Venedik'in saray olarak adlandırılan tek yapısı doe sarayı olmuştur. Bu da vatandaşların hepsini komüne boyun eğen astlar olarak görmeyi adeta bir devlet ideolojisi haline getiren Venediklilerin özalgısının bir dışa vurumudur. İster ev, ister saray, ister kilise olsun fark etmez, Venedik'teki binaların mimarisi Konstantinopolis'in siyasi açıdan özgürleşmesinden çok sonra bile Doğu Roma geleneğindeki biçim dilinin etkisi altında kalmıştır. Günümüzde bunları inceleyenler açısından bakıldığında (çünkü Orta Çağ'ın dünyevi yapılarının çoğu zamanla yıkılmıştır), bunun en belirgin örneği San Marco'dur. Bu 11. yüzyıldan kalma yapının birbirine yakın uzunlukta kolları olan ve bir Grek hacına benzeyen planında bile esas aldığı örneğe atıf yapılmaktadır. Bu örnek yapı, Konstantinopolis'te bulunan Havariyyun Kilisesi'dir. Ayrıca San Marco Kilisesi'nin günümüze kadar sürdürdüğü etkileyiciliğinin nedenlerinden biri de çok zengin bir biçimde değerli mozaiklerle bezenerek Latin geleneğine değil, Bizans geleneğine bağlı kalmasıdır. Aynı şekilde güzel sanatlarda da Venedik'te 14. yüzyıla kadar resmedici araçlar olarak fresk ve panel tablolar yerine ikon ve mozaikler tercih edilmiştir.

Dönüşüm yani Batı'ya yönelme, sanatta daha önce de belirtildiği gibi, 15. yüzyıl içerisinde *terra ferma*'nın fethine paralel olarak gelişmiştir. Ressamlar ailesi Bellini'nin hikâyesi, bu dönüşümün sanatsal temel hatlarını yansıttığı kadar dönüşümü teşvik eden toplumsal nedenleri ve bireysel hayat deneyimlerini de yansıtmaktadır. Jacopo Bellini (1396-1470/1471 civarı) kardeşi Giovanni ile birlikte 1420'li yıllardan itibaren San Marco'ya pek uzak sayılmayan bir yerde kentin en önemli resim atölyelerinden birini işletiyordu. Bir kalaycının oğlu olarak el sanatını memleketinde öğrenmiş ancak özellikle 1408 yılında Büyük Konsey'in toplantı salonunu resimlendirmekle görevlendirilen Floransalı sanatçı Gentile da Fabriano'dan etkilenmiştir. Sadece Venedik hükümetinin bu prestijli görev için bir yabancıyı görevlendirmesi bile Serenissima'nın kültürel açıdan Batı'dan gelen yeni etkilere ne kadar açık olduğunu göstermektedir. Bu yeni etki, o dönemlerde Floransa'da perspektifli resim sanatının keşfi ve süratle kabul görmesiyle gerçekleşen sanat

devrimiydi. Jacopo Bellini de 1423'te Floransa'ya seyahat etmiş ve resim sanatındaki yeni gelişmelerden çok etkilenerek lagüne dönmüştür. Bellini'nin çizim defterleri, perspektif sorununa attığı yoğun incelemelerle doludur.

Vasiyetnamesinde bu çizim defterlerini oğulları Gentile (1429?-1507) ve Giovanni'ye (1433-1516 civarı) miras bırakmıştır. Bu da o çağda el sanatı işletmelerinin nasıl işlediğine dair iyi bir örnektir çünkü renk tarifleri, çizim defterleri ve atölyenin donanımı tıpkı mesleğin kendisi gibi nesilden nesile miras kalırdı. Jacopo Bellini, kızı Niccolosia'yı 1453 yılında Padova yakınlarından gelen genç ve çok yetenekli bir ressam olan Andrea Mantegna (1431-1506) ile evlendirmişti. Mantegna da ileride kayınbiraderleri gibi dönemin en ünlü sanatçılarından biri olmuştu. Ancak Mantegna, onlardan farklı olarak Venedik'te kalmamış, 1460 yılında Gonzaga Hanedanı'ndan gelen Mantua kontlarının ilk saray sanatçılarından biri olarak görev almıştı.

Panel ve tuval üzerine yağlı tablo yapımının Venedik'te tamamen geçerlilik kazandığı 15. yüzyılın ikinci yarısında Giovanni ve Gentile Bellini'nin atölyesi, gerek nitelik gerekse nicelik bakımından şaşırtıcı bir verimlilik kaydetmişti. Gentile 23 Şubat 1507 tarihinde hayatını kaybettikten sonra kardeşi Giovanni, lagün ressamı arasında taçsız kral olarak görülüyordu. Albrecht Dürer 1506-1507 yıllarında ikinci kez Venedik'te kaldığı bir dönemde kendisiyle tanışmıştır. Diğer İtalyan sanatçılar, bu Alman meslektaşlarıyla ilişkilerinde biraz mesafeli olsalar da Bellini Nürnbergli meslektaşına karşı çok saygılı davranmış ve eserlerine büyük ilgi göstermiştir. Dürer de 1506 yılında hümanist Willibald Pirckheimer'e Giovanni Bellini hakkında takdir dolu sözler yazmıştır: "Çok yaşlı ama ressamlıkta hâlâ en iyisi."

Her ne kadar Bellini ailesinin işletmesi en ünlüsü olsa da o dönem Venedik'te tek üretken resim atölyesi değildi.

Görsel 8: Gentile Bellini, Giovanni Evangelista Tarikatı'nın alayı, 1496.

Kentin dünyanın her yerinden gelen ziyaretçilerde hayranlık uyandıran sanatsal ihtişamı, kendini kiliselerin daha zengin donanımında gösteriyordu çünkü bu kiliselerin altarları, hem kıymetli kutsal emanet sandıklarıyla hem de anlamlı yağlı tablolarla süslenirdi. 15. yüzyılda dünyevi konuların resmedilmesi, Venediklilerin kiliselerini donatmak için giriştikleri masraf ve çabayla karşılaştırıldığında, o kadar da önemli değildi.

Buna rağmen bu dönemden kalan tablolar aynı zamanda kentin ve kent sakinlerinin o zamanki görünümüne ilişkin önemli bir kaynağı teşkil etmektedir çünkü kent sakinleri, azizlerle ilgili efsanelerin ve İncil'den hikâyelerin arka planı olarak günlük hayatın kentsel çerçevesini göstermeyi severlerdi. Bunu, Gentile Bellini'nin 1496 yılında yaptığı ve Evangelist Johannes okulunun (*scuola*) Aziz Mark'ı anmak için düzenlenen tören alayını resmeden çalışmasında görmekteyiz (Görsel 8). Tören alayının katı düzeni, konunun dışında kalan ilgisiz, az sayıda insanın ve Aziz Mark Kilisesi'nin bulunduğu meydanın geniş alanı önünde çok etkileyici bir biçimde vurgulanmıştır.

Gentile'nin yaptığı resimde görülen tören alayı gibi kilisenin kutladığı özel günlerde düzenlenen tören alayları çok sık gerçekleştirildiğinden, Venedik'te kamuoyunun günlük hayatında neredeyse alışlagelmiş bir durumdu. O dönemlerde bu tür az çok belirlenmiş bir kalıba göre yapılan tören

alayları tüm Avrupa kentlerinde önemli bir role sahipti ancak hemen hemen başka hiçbir kamu teşkilatında bu amaçla girilen masraf ve zahmet, Venedik'teki kadar büyük değildi. Askeri zaferler veya barış antlaşmaları için de düzenlenen bu tür tören alayları vesilesiyle hem kent sakinlerine hem de yabancılara devlet ve toplumun anayasası ve mitosu sunulurdu. Özellikle doğe alayları yani devlet başkanının katıldığı alaylar, sayıca artmıştı. Bu amaçla 14. yüzyıl içerisinde ayrıntılı bir koreografi ve aşırı titizlikle dikkat edilen bir protokol de geliştirilmişti.

Bu katı düzen, Venedik'e has bir özellikti ve kenti ziyaret edenler tarafından dikkatle izlenirdi. Bu bağlamda örneğin Milanolu Hacı Pietro Casola, 1494 yılında Katolik Yortusu [corpus christi] vesilesiyle yapılan tören geçidinde gördüklerini şöyle anlatır:

Herkes ikişerli, daha önce de dediğim gibi, katı bir düzen içerisinde doğenin arkasından yürüyordu. Bu birçok başka sarayda gördüğümünden çok farklı çünkü genelde prens yanlarından geçtiği an din adamları ve dünyeviler hiçbir düzen tutturmadan birlikte yürürler.

Münihli Saray Vaizi Jakob Rabe'nin de 1575 yılında Roma'ya yaptığı bir hac seyahatinin dönüşünde Venedik'e uğradıktan sonra hayret içerisinde kaydettiklerine göre, doğe bir tören alayına ancak görkemli bir şekilde dâhil olurdu:

Bu çok şaşıaalı bir biçimde yapılır. Yüz ya da belki daha fazla yaya yanında yürür, önünden 8 bayrak taşınır[dı], bunların ikisi turkuaz, ikisi beyaz ama kalan dördü kırmızıdır. Ayrıca 6 gümüş trombon önünden gider, kendisine muhteşem minderli ve altın işlemeli cibinlikli bir koltuk, bir meşale ve bir kılıç sunulur[du].

Devlet başkanının doğe sarayındaki ikametgâhına baktığında ise Rabe şöyle bir tahminde bulunur: "Hristiyanlıkta hiçbir hükümdarın bu kadar çok altından yatak, koltuk ve diğer süslerle donatıldığını sanmıyorum."

Düzen ve özgürlük, sanatsal ihtişam ve göz kamaştırıcı tören mekânlarına dönüştürülen zenginlik, zekice öngörülerde bulunan bir diplomasi kisvesinde enerjik bir güç politikasıyla güvence altına alınan kamu yapısı, Venedik'in kendisiyle ilgili tasarladığı imge, bu anlamlı görselliğiyle

çağdaşlarını derinden etkilemiştir. Tekrar Carl Schmitt'in sözleriyle söylemek gerekirse:

Bu (parlak) dönemde, 19. ve 20. yüzyılda bile tüm Avrupa uluslarından hâlâ sayısız ziyaretçiyi ve ünlü romantiği -Byron, Musset, Richard Wagner, Barres gibi şair ve sanatçıları- Venedik'e çekecek bir efsane doğmuştur. Kimse bu efsaneden etkilenmeden edemez; biz de bu tür bir ihtişamı karalamayı aklımızdan bile geçirmeyiz. Ancak burada söz konusu olan tamamen denize bağlı bir varoluş biçimi ve gerçekten de denizden yana verilmiş bir karar mıdır, diye sordüğümüzda, uçsuz bucaksız okyanus alanları bir kez açıldığında, Adriyatik ve Akdeniz havzasıyla sınırlı bir deniz gücünün ne denli sıkışmış olduğunu da hemen görürüz.

III. ÇÖKÜŞ DÖNEMİ (1509-1797)

Agnadello ve Sonuçları

Dünyayı gezmiş, deneyimli bir Fransız aristokrat ve diplomat olan Philipp de Commynes, 1495 yılında Venedik hakkında anılarında şöyle bir değerlendirmede bulunur: “Hayatımda gördüğüm en şanslı kent; tüm elçi ve yabancılara çok hürmet etmekte ve çok zeki bir biçimde kendi kendini yönetmektedir.” Gerçekten de o dönemde bu lagün kenti gücünün zirvesindeydi ancak bu güç aynı zamanda üç taraftan tehdit altındaydı. Bu tehditlerin en önemlisi, elbette en zorlayıcısı sayılmaz, Columbus’un Atlantik’i aşarak Yeni Dünya’yı keşfetmesi ve sadece altı yıllık bir aradan sonra da Vasco da Gama’nın Hindistan’a giden deniz yolunu keşfetmesidir. Öngörü sahibi çağdaşlar, Venedik’in zenginliğinin ve gücünün kaynağı olan ticaret için olaylardan doğan tehlikeleri çok kısa sürede fark etmiştir. Bu bağlamda, soylu Girolamo Priuli günlüğüne 24 Temmuz 1501 tarihinde şöyle bir not düşmüştür: “(...) bu yüzden de Venedik kentinin çöküşünü net olarak öngörebiliyorum çünkü ticaret durduğunda, kısa süre sonra para da biter, oysa Venedik’in ünü ve itibarı buna dayanır.” Böylece uzun vadede Akdeniz aniden büyüyen bir dünyanın periferine itilecekti. Akdeniz, artık dünya ticaretinin merkezi olmaktan çıkınca, sadece bir iç denize dönüşmüş, bu değişim uzun bir zaman dilimine yayılmış ve kesin sonuçları ancak 17. yüzyılda gözle görülür hale gelmiş olsa da bölgedeki tüm komşular, bu önem kaybından derinden etkilenmiştir.

Bu çağların eşiği olan dönemde yaşayanlar, 1500 yılı civarı özellikle siyasi-askeri olayların dolaysız etkisi altında kalmıştır. Önce 1499 ile 1503 yılları arasında Türklere karşı savaşılmıştır. Sultan II. Bayezid, 1499 yılında hiçbir uyarıda bulunmadan devasa donanmasına Venedik’in Ege’de hâkimiyeti altında bulunan topraklarına saldırı emrini vermiştir.

Bunun üzerine senato da Venedik'in gelmiş geçmiş en büyük harp donanmasını oluşturmuş ve zengin tüccar Antonio Grimani'nin emrine vermiştir. Grimani ise anlaşılan ticari işlerde askeri işlere göre daha başarılıydı ve 1499 yılında Zonchio Deniz Muharebesi'nde ağır bir yenilgiye uğramıştı. Bunun üzerine Grimani görevden alınmış ve sansasyonel bir mahkeme davası sonucunda ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış ancak alelacele Roma'ya kaçarak bu cezadan kurtulmuştur. Orada 1493 yılında Papa VI. Alexander (1492-1503) tarafından kardinalliğe yükseltilen oğlu Domenico Grimani sayesinde çok iyi ilişkiler kurmuştur. Antonio Grimani'nin sonradan affedilerek memleketine dönebilmesi, hatta 1521 yılında siyasete dönüşünü doğeliğe seçilmesiyle taçlandırması, o dönemin siyasi açıdan yaşadığı huzursuzluklar hakkında epey fikir vermektedir.

Grimaldi'den sonra Ege donanmasının başkomutanı Benedetto Pesaro'nın emri altında Türklerle sürdürülen savaş, her ne kadar daha olumlu bir seyir almış olsa da Venedik Cumhuriyeti'nin 1503 yılında Bâb-ı Âlî'yle yaptığı barış antlaşması, Venediklilere ağır bedeller ödetmiştir. Bu antlaşma sonucunda Ege'deki ve Grek kara topraklarının büyük bir bölümü kaybedilmiştir; bunların arasında Peloponnessos'ta [Mora Yarımadası] Koron ve Modon gibi önemli liman kentleri de bulunmaktadır. Bunlar 1204 yılında *stato da mar'a* bağlandıktan sonra sadece ticaret gemilerinin önemli limanları değil, aynı zamanda Venedik'in Doğu Akdeniz'deki "gözler"i sayılmıştır.

Serenissima'nın Osmanlı saldırısına karşı direnmekteki isteksizliği, Batı'da da pek hayra alamet olmayan genel bir siyasi havadan kaynaklanıyordu. Aslolan öncelikleri belirlemektir. Bu önceliklerin artık Doğu'da yani *stato da mar* ve ince dokunmuş ticaret ağında değil, Batı'da, *terra ferma* üzerinde yani kara topraklarında, nispeten daha yeni topraklarda bulunması, 15. yüzyılda gerçekleşen zihniyet dönüşümünün ne kadar derine indiğini göstermektedir. "1500'lü yılların önde gelen politikacıları, kendilerinden bir yüzyıl önce yaşayan politikacılara göre deniz gücü olmaktan çok toprak kazanmak istiyorlardı" (Frederic C. Lane).

Yeni Dünya'nın keşfi, Venedik'i uzun vadede önemli siyasi gelişmelerin periferine itmiş olsa da 1494 yılında

meydana gelen bir olay, geniş çaplı Avrupa politikalarını İtalya'ya sürüklemiştir. Ancak bu olay, İtalya'nın devletler dünyasını derinden sarsan sonuçlara vesile olmuştur. Çünkü İtalya, 1454 yılında yapılan Lodi Barışı'ndan ve huzur içinde geçirdiği kırk yıldan sonra, ardı arkası kesilmeyen savaşların yaşandığı bir dönemle karşı karşıya kalmıştır. Fransa kralı VIII. Charles 1494 yılında Aragon Hanedanı'na karşı Napoli Krallığı'ndaki tasarruf haklarını almak için İtalya'ya saldırmıştır. Siyaset sahnesinin gözlemcileri, Aziz Mark Cumhuriyeti'nin birtakım şiddetli karşıt önlemler alarak Fransızların ülkeye girişini engelleyebilecekleri konusunda hemfikirdiler çünkü VIII. Charles'in ensesinde Venedikli düşman birlikler olsaydı, Kuzey ve Orta İtalya'yı geçerek Napoli'ye gitmeye cesaret edemezdi. Ancak doğe sarayında oturan senatörler çekinip taktik davranmak için oyalanınca geç kalmışlardı. Karl'ın Floransa, Roma ve en nihayetinde Napoli'yi işgal ettiği zafer seferi, İtalya Yarımadası'ndaki güç dengelerini temelden kaydırmakla tehdit ediyordu. Bir Fransız eyaleti olarak Napoli Krallığı: İşte bu gelişme, Fransa'nın tüm İtalya üzerinde hâkimiyeti ele geçirmesinin ilk adımı olarak görülmüş olmalıdır. Venedikliler açısından bakıldığında böyle bir şeyi her ne pahasına olursa olsun engellemek elzemdi.

Böylelikle senato sonunda Fransızların düşmanlarıyla bir antlaşma yapmış ve 31 Mart 1495 yılında gerçekleşen Venedik İttifakı üzerine, Aragonlulara ağır bir bedel ödemiştir. Serenissima, Venedik donanmasının daha önce işgal ettiği Apulien sahil kentleri Monopoli, Gallipoli ve Carna dışında ayrıca Brindisi, Trani ve Otranto kentlerini rehin almıştır. Fransa kralı alelacele kuzeye geri çekilirken ve Fransa'ya giden yol henüz kapanmamışken, Senerissima'nın tüm İtalya üzerinde bir hâkimiyete sahip olacağını öngören hatlar belirmeye başlamıştır. Birçok önemli liman kentini zaten ele geçirmişlerdi. Bir de Floransa Cumhuriyeti Fransızlara karşı Venedik'in desteğini talep edince, senatonun istediği karşılık Toskana'daki liman kenti Pisa'nın devredilmesinden aşağı kalmadı. Gerçi gelişmeler Tiren Denizi sahillerinde Venedikli özerk bir bölgenin kurulmasına kadar varmamıştır ancak sadece bu fikir bile, 1486 ile 1501 yılları arasında Agostino Barbarigo'yla hem güç bilinci hem dip-

lomatik becerileri gelişmiş bir devlet başkanının yönetimi altında bulunan doğe sarayındaki politikacıların hırslarının ne kadar ileriye gittiğini göstermektedir.

Bu dönemde birlik ve ittifakların, diplomatik kavga ve askeri operasyonların, sürpriz ayaklanma ve çirkin ihanetlerin oluşturduğu karmaşa, İtalyan devletler dünyasının tamamını girdabına almıştır. Ama her şeyden önce İtalya Yarımadası büyük hanedanların Avrupa'da hâkimiyeti ele geçirmek için çarpıştığı bir savaş alanına dönüşmüştü. Bu mücadelede Venedik, kendi çıkarlarının peşinden giderken, acımasız ve ikiyüzlü davranmış, bu nedenle de tüm diğer aktörler nezdinde gözden düşmüştür. Serenissima'nın saldırgan dış politikasına ve katlanılmaz kibrine kesin bir son vermek için 1508 yılı Aralık ayında Cambrai'de adeta imkânsız bir ittifak kurulmuştur. Bu ittifakın tarafları İmparator I. Maximilian (1493-1519), Fransa ve İspanya kralları ve Papa II. Julius'du (1503-1513). Ancak söz konusu ittifakın monarşik liderleri, imparator ve Fransa Kralı XII. Louis birbirinin baş düşmanıydı (1498-1515). Onları bir araya getiren tek şey, Venedik'e haddini bildirme arzusuuydu.

Bu arzularını da 14 Mayıs 1509 tarihinde Fransız ve Venedik birliklerinin Lombardiya'da Agnadello adlı kentte çarpışmaları sonucunda gerçekleştirdiler. Bu muharebe cumhuriyet açısından feci bir yenilgiyle sonlanmış, takip eden aylarda neredeyse tüm kara topraklarını kaybetmesine neden olmuştur. Üstelik yabancı bir güç olarak Venedik'in hâkimiyetinden bıkan *terra ferma* kentlerinin birçoğu da ittifak birliklerine kendiliğinden kapılarını açmıştır. Ancak ittifak güçlerinin başındaki kralların neredeyse elle tutulacak kadar yakın başarı karşısında fikir ayrılığına düşmeleri nedeniyle Venedik'e endişeyle beklenen saldırı gerçekleşmemiş ve devamında *terra ferma*'da birçok kent tekrar ele geçirilerek geri alınabilmiştir. Venedikliler birçok başka diplomatik entrika ve ani ittifak değişikliğinden sonra, 1517 yılında nihayet genel bir barış antlaşmasına varıldığında, *terra ferma* üzerindeki tüm topraklarının neredeyse tamamını alarak hafif hasarla kendini kurtarmış gibi görünüyordu.

Buna rağmen Cambria ittifakına karşı sürdürülen savaş ve Agnadello'da yaşanan facia, bir dönemi bitiren olaylar

olmuştur; bunun göstergelerini dışarıdan bakarak görmek mümkündür çünkü 1499 yılında Zonchio’da Türklere karşı yenilgi yaşanmış, ayrıca Yeni Dünya keşfedilmiştir. Kibirli görünen tüccarlar cumhuriyetinin bu mağlubiyeti, Avrupa’nın tamamında alay konusu olmuş, memnuniyet ifade eden yorumlarda bulunulmuştur. Bu yorumlardan birisi de hümanist bir eğitim almış Şövalye Ulrich von Hutten tarafından yapılmıştır. Ulrich von Hutten, Agnadello yenilgisinden sonra, Venedik ile şöyle alay etmiştir:

Venedik dikkat et,

çünkü ceza kapıda

İmparator Maximilian cezalandıracak

(...)

Bir zamanlar Venedik toprak, insan, sel gibi sulara sahipti

şimdiyse korunmasız bir biçimde duruyor

zavallı bir balıkçı kulübesi

Venedik, ayağını denk al.

Venedikliler de bu gelişmeleri bir dönüm noktası olarak algılamıştır. O dönemin öz eleştiride bulunan çağdaşları, bu mağlubiyeti, kibirliliğin ve ahlaki çöküşün karşısında tecelli eden ilahi adalet olarak yorumlamıştır. Kentin siyasi çevrelerindeyse İtalya’da öncelikli bir konuma sahip olmak hedefiyle kendi çıkarlarını acımasızca kabul ettirdikleri dönemlerin artık geride kaldığı kanısı yaygınlaşmıştır. Bunu takip eden dönemde, birçok alanda kültürel bir dönüşüm yaşanmıştır. Örneğin *terra ferma* bölgesinde hâkimiyet altında bulunan yerlere karşı doçe sarayı hükümeti, artık daha özenli davranmaya başlamış, bunun için eyalet kentlerinin yönetici elit kesimini müşteri ağına benzer bir yapılanmayla başkentte daha güçlü bir biçimde bağlamaya çalışmıştır. Bu çabaları da hâkimiyetlerini uzun vadede sağlamlaştırmıştır.

Venedik’teyse 16. yüzyıl içerisinde ailelerinin ekonomik tabanını ve siyasi ilişkilerini kilise kaynaklarına erişim sayesinde güçlendirmek için Curia Romana’yla aralarındaki iyi ilişkilere güvenen büyük soylu hanedanların sayısı artmıştır. Bu grup için *nobili* içerisinde ayrı bir kavram geliştirilmiş, *papalisti* olarak anılan bu grup, yani “papacılar”,

16. yüzyılın en önemli doçesinin seçilmesini ve devamında gerçekleşen reform politikasını mümkün kılmıştır. Andrea Gritti'nin (1523-1538) yönetime gelmesiyle birlikte, Venedik'in çehresini kalıcı bir biçimde değiştirecek bir reformlar çağı başlatılmıştır.

Gritti, gayet itibarlıydı ancak pek zengin sayılmayan ve daha önce içinden bir doçenin çıkmadığı (ve bir daha da çıkmayacağı) bir aileden geliyordu. Yüzyıl dönümünden önce Konstantinopolis'te toptancı olarak yaşamış, askeri sırlara ihanetten birkaç yıl Osmanlı hapisanelerinde yattıktan sonra 1503 yılında memleketine dönmüştü. Cambria İttifakı'na karşı verilen savaşta Gritti'nin acımasız kararlılığı ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisi çok etkileyici olmuştur. Ancak hırsı ve güç bilinci nedeniyle kendi sınıfına mensup insanlar arasında birçok düşman edindiği için *papalisti*'nin desteğiyle doçe tahtına oturabilmesi, ancak 1523 yılında mümkün olmuştur. Bunu takip eden on beş yıla envaiçeşit alanda gerçekleştirilen reform çalışmaları damgasını vurmuştur. Bu bağlamda Gritti, Venedik'in yüzyıllar içerisinde derlenen kanun birikimini çelişki ve anakronizmaları çıkarmak amacıyla modernize etmeye çalışmıştır. Askeri alanda da reformlar yapılacak, ayrıca kentin görünümü, İtalyan kara topraklarında hâkim olduğu gibi, Rönesans mimarisinin tarzında yenilikler yapılarak temelden bir dönüşüme uğratılacaktı. Bu amaçla 1527 yılında, o dönemin en önemli heykeltıraş ve mimarlarından biri olan Jacopo Sansovino Venedik'e getirilmiş ve kendisine 1531 yılında "Cumhuriyetin Mimarı" unvanı verilmiştir.

Gritti'nin ve çevresindekilerin çabaları, her alanda, özellikle "küçük soylu" temsilcilerin yani maddi imkânları daha kısıtlı ailelerden gelen *nobili*'nin sert ve oyalayıcı direnciyle karşılaşılıyordu çünkü bu grup, siyasi kararların daha köklü ve itibarlı anayasanın kulis arkalarında hareket eden elit kesimler tarafından verileceğinden korkuyordu. Her ne kadar birçok reform yaklaşımı bir yere varamamışsa da Gritti dönemi, uzun vadede Venedik'in değişen siyasi ve ekonomik koşullara uyumunu sağlamıştır. Nitekim bu sayede lagün kenti, 16. yüzyılda zenginlik dolu geç bir parlak dönem daha yaşamıştır.

Ticaret ve Üretim

Venedik Cumhuriyeti'nin son üç yüzyıldaki ekonomik gelişimini temel hatlarıyla belirlemek için girilen her türlü çaba, iki temel sorunla karşı karşıya kalır. Bunlardan birisi -gerçi geçmiş dönemler için daha geçerli sayılır- bazı dönem ve alanlarla ilgili güvenilir rakamlar veren kaynakların eksikliğidir. Diğeriyse tüm modernite öncesi çağlarda olduğu gibi ekonominin küreselleşmiş kitlesel üretim çağıyla karşılaştırılamayacak kadar çok küçük parçalara ayrılmış halde işlediğini dikkate almaktır. Bu hem mekânsal hem üretim sektörleri konusunda gözlemlenen bir gerçektir. Diğer bir deyişle: Venedik'in uzak mesafeli ticareti, örneğin 15. yüzyılın geç döneminde, önce duraksayıp sonra hem kapsam hem değer bağlamında önemli ölçüde gerilerken, yün üretimi aynı yüzyılın özellikle son on yıllarında parlak bir dönem geçirmiştir. Üstelik 18. yüzyılda eleştirel reformcuların başkentte daha ısrarlı ancak büyük oranda başarısız bir biçimde ekonomide reform gerekliliğine dikkat çektikleri bir dönemde, *terra ferma*'da, tarım sektöründeki değişimler, hatta sanayileşme yönünde dikkatlice atılan adımlar gözlemlenmektedir. Özetle, özellikle ekonomi alanında genel geçer yargılarda bulunmaktan kaçınmak gerekmektedir.

Bu koşullar altında ekonomik gelişmenin temel hatları kabaca şu şekilde çizilebilir: Venedik ekonomisinin, cumhuriyetin 1797 yılında çöküşünden çok önce kara bir zemin üzerine çizilmiş basit bir çöküşünden bahsetmek söz konusu olamaz ya da en azından çok kısıtlı koşullarda söz konusudur. Hele Venedik'in Agnadello faciasından ve onu takip eden krizden oldukça kısa bir süre sonra toparlandığı 16. yüzyılda bundan hiçbir şekilde bahsedilemez. Bir gösterge olarak en zengin geleneğe ve o zamanlarda hâlâ önemli tuz ticaretine bakacak olursak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: 1500 yılı civarında Venedik'te yılda kabaca 5000 moggie (yaklaşık 5000 ton) tuz indirilirdi. Bu miktar, 16. yüzyılın ilk on yıllarındaki gerilemeden sonra 1550 yılında ancak 4500 moggie, 1560 civarında 6000 ve 1576 ile 1582 yılları arasında yılda takriben 7500 moggie kadardı. Nakliye kapasitesi 1570 yılı civarında tarihi bir zirve noktasına ulaşan ticaret filosunun gelişmesi de benzer eğilimler kaydetmiştir.

Hepsinden önemlisi, lagünde yepyeni üretim dallarının oluşması olmuştur. Bu bağlamda örneğin daha önce de belirtildiği gibi pamuklu kumaş üretimi 16. yüzyılda süratle artmıştır. Sabun üretiminde de Venedik önemli bir adres haline gelmiştir. Gelişen bir kâğıt imalatıyla birlikte yükseleşen matbaacılıktan daha önce söz etmiştik. Bunların dışında Murano Adası'nda cam üfleme sanatı bölgelerüstü bir öneme sahipti. Münihli Hacı Jakob Rabe, 1575 yılında bu konuda kendisinin ve seyahatine eşlik edenlerin gördüklerini şöyle anlatır: "Orada her yerde yapılan cam eserleri gördük: O kadar muhteşem şeyler ki, kelimelerle tarif etmek mümkün değil." Rabe ayrıca üfleme cam atölyelerinin sayısını da vermeyi unutmamıştır: "Cam yapılan atölye sayısı 24 idi." Komşu yerleşim yeri Burano ise birçok yerde rağbet gören dantelleriyle meşhurdur.

Özetlemek gerekirse, Venedik'te mal üretimi, önce artarak uzak mesafeli ticaretle birlikte, sonra tamamen ticaretin yerine geçerek bir ekonomi merkezi olarak konumunu korumuştur. 17. ve 18. yüzyılda ticari üretim (bazı lüks malların üretiminde önemli istisnalarla) Fransa, İngiltere ve Hollanda'da ortaya çıkan yeni rakipleri olan seri imalathaneler ve erken dönem fabrikalar tarafından geride bırakılmıştır. Ancak bu da seküler değişimlerin bir dışı vurumudur çünkü Akdeniz, Yeni Dünya'nın keşfiyle birlikte önemli ticari yolların dışına itilmekle kalmamış, komşu bölgelerin mal üretimi alanında devrim niteliğindeki gelişmelerle olan bağı da kopmuştur. Bu durumu muhtemelen en iyi görebileceğimiz alanlardan biri de gemi inşaatıdır.

Aziz Mark Cumhuriyeti yüzyıllar boyunca özellikle bu alanda Avrupa genelinde lider konumdaydı. Kentin en dıştaki doğu kenarında kalan tersaneyi Dante bile *İlahi Komedya*'sında hayret verici verimliliğiyle övmüştür. Bu tersane zamanla o kadar çok genişletilmiştir ki sonunda, kendi duvarlarıyla meraklı ziyaretçilerin bakışlarından korunan kent içinde bir kent izlenimi yaratmaya başlamıştır. En parlak döneminde burada gemi inşaatı ve donanımı için gerekli her tür meslekten binlerce ileri düzey uzman işçi çalışıyordu. Tersane, devlet ziyaretlerinde önemli konuklara büyük bir zevkle gezdirilirdi. Bunlardan biri, örneğin 1574 yılında kenti ziyaret eden Fransa Kralı III. Henry'dir. Bu ka-

dar önemli bir konuğun programında mutlaka tersanenin gezilmesi de bulunmalıydı. Bu vesileyle kralı hayretler içerisinde bırakarak bir günde tam donanımlı bir kadirga inşa edilmiştir. Bu son derece resmi ziyaretin şerefine ona özel bakır panel ve tablolar hazırlanır, bunlarla, bu olayın kamu belleğinde saklanması amaçlanırdı. Bu da sadece tersanenin verimliliğinin değil, aynı zamanda Serenissima'nın kendini medyal bir biçimde sahnelemesi konusundaki ustalığının somut bir örneğidir.

Öte yandan, bu tersane muhtemelen sadece devletin kendini etkili bir biçimde göstermesini sağlayacak bir kurum değildi. Ancak bu devlet iyi organize edilmiş büyük bir işletmeyle örnek teşkil eden bir devlet anayasası arasındaki gözle görülür benzerlikten kesinlikle çok memnun olmalıydı. Sadece tersane olmakla kalmayıp, aynı zamanda cephaneye olarak örneği görülmemiş bu tersanenin yüksek performansı gerçekten de 16. yüzyıl Avrupasında eşsizdi. Fransa Kralı III. Henry tek bir günde bir kadirganın nasıl yapıldığını hayretle seyredebildiyse, Venedik'in düşmanları da Serenissima'nın kadirga yapımı için gerekli tüm parçaları büyük bir titizlikle stokladığını ve üç ay gibi bir sürede, yaklaşık kırk metre uzunluğunda ve altı metre eninde kürekli gemilerden yüz tane kadar yani günde yaklaşık bir tane yapabileceğini öğrenince hayrete düşmüş olmalıdır.

Ancak uzun vadede bakıldığında, özellikle bu performans kapasitesi her ne kadar kulağa çelişkili gelse de tersanenin sonunun gelmesine sebep olmuştur. 16. yüzyılda Venedikli kadirga üretimi öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki hiç rakibi kalmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya, sadece büyük ölçekleri nedeniyle Venedikli deniz kuvvetlerini aşmış olabilirlerdi ancak dünyanın hiçbir yerinde Venedik'te olduğu kadar hızlı bir biçimde bu kadar çok sayıda muharebelerde kullanılacak güçlü kadirgalar seri halde üretileniyordu. Öte yandan 16. yüzyılın sonunda kürekli kadirgaların modası sadece ticaret alanında değil, birer savaş gemisi olarak da geçmişti. Aslında konu sadece modasının geçmesi de değildi, durum daha çok şöyleydi: Kadirgalar, tam donanımlı, üç direkli yolcu gemilerinden çok daha düşük ateş gücüne (vuruş gücü) sahip oldukları için bunların kesinlikle çok gerisinde kalıyordu. Ancak tersanenin ileri

derecede uzman ve itibarlı ustaları da modern yelkenlilerin üretimine ya geçemiyorlar ya da geçmek istemiyorlardı.

Ancak 17. yüzyılda bu durum değişti. O zamandan itibaren tersane Britanyalıları ve Hollandalıları örnek alarak Akdeniz'deki seferlerde başarıyla kullanılan büyük, üç direkli yelkenliler, yolcu gemileri ve daha hafif firkateynler üretmişti. Bu gemilerin son nesli, cumhuriyetin çöküşünden sonra, önce galip gelen Fransızlar, ardından da Avusturyalılar tarafından sorgusuz sualsiz devralınmıştı.

Tersanenin başka bir temel sorunuysa 18. yüzyılda da devam etmiştir: Liman havzalarındaki suyun 8 metre gibi [25 feet] düşük bir derinliğe bile ulaşmaması, 18. yüzyılın geç dönemlerinde İngiliz ve Fransız savaş donanmalarının omurunu oluşturan büyük yolcu gemileri için yeterli değildi. Ancak en fazla 4 metreye yakın [13 feet] karinalı gemiler tersaneden çıkıp Malamocco'nun büyük limanına gidebiliyordu. Bu nedenle adına "camel" [ship camel, gemi şamandırası] denen devasa hava dolu yüzdürme tankları kullanılmıştı. Bunlar gemilerin her iki yanına bağlanıp gemiyi derin sularda kaldıran yapılardır. Ancak tüm teknik hilelere rağmen Venedik tersanesinde inşa edilen gemilerin ebatları sınırlı kalıyor ve bu nedenle zamanın ihtiyaçlarını karşılayamıyorlardı. Bu tersanede çalışan gemi inşaat mühendisleri, 18. yüzyılda savaş gemilerini boyutlarına göre sınıflandırıyordu. Ancak 1. sınıf bir yolcu gemisi, İngiltere veya Fransa'da 100 ve üzeri top taşıyabilirken, Venedikli bu tür bir gemi, ancak 70 top taşıyabiliyordu. Kısa süre sonrasında da 50 ila 54 kadar top taşıyan Venedik üretimi 3. sınıf yolcu gemilerinin filo çarpışmalarında hiç şansı olmadığı anlaşılmıştır.

Bu bağlamda Venedik'in devlet tersanesinin gelişimi simgesel bir niteliğe sahipti: Serenissima'nın hâkimiyetinin sonuna kadar bu tersane dâhili sorunlardan önemli ölçüde etkilenmeyen, gayet iyi işleyen, büyük ölçekli bir zanaat işletmesi olarak varlığını sürdürmüş ancak dünya genelindeki gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Sadece Avrupa'yla sınırlı kalmayıp dünya genelinde faaliyet gösteren büyük ticari akımların dünyanın başka yerlerinden yönetilmeye başlanması, seri mal üretiminin yeni biçimlerinin başka yerlerde geliştirilmesi gibi dünya denizlerine hâkimiyet sağlayan modern filoların üretimi de artık Venedik'teki tersanede gerçekleştirilmiyordu.

Muazzam sayıda Venedikli bu antikitenin örneklerine dayanarak “ahşap duvarlar” olarak adlandırabileceğimiz filonun yanı sıra taş ve mermer yapıların inşaatı ve bakım işlerinden günlük ekmeğini çıkartıyordu. 16. yüzyıl sonlarına doğru inşaat sektörü (yaklaşık!) 1500 kişilik istihdamıyla ipek üretimi (2000), tersane (3000) ve yün dokumacılığından (yine 3000) sonra en önemli işverenlerden biriydi. Bu rakamlar, cumhuriyetin geç dönemlerinde ihtişamlı yeni kilise ve saray inşaatlarının sayılarında olduğu gibi düşmüş ancak bu tür yapıların inşaatları tamamen de durmamıştır. Örneğin yeni zengin ailelerden biri olan Rezzonico ailesi, 1750 yılından sonra Büyük Kanal’da muhteşem bir saray yaptırmış, ondan bir yüzyıl kadar öncesinde de Doçe Giovanni Pesaro muhteşem bir saray inşa ettirmiştir. Bu sarayın surları içerisinde 1902 yılından bu yana kente bağlı Modern Sanat Müzesi bulunmaktadır.

Görsel 9: Jacopo Sansovino, Palazzo Corner della Ca' Grande, 1533-1581.

Bu iki sarayla, Labia ailesinin sarayı gibi yapılar, Barok döneminin kentin görünümüne kattığı az sayıda göz alıcı yapılar, çünkü Venedik mimarisinin zirve dönemi bunlardan önceki yüzyıllarda yaşanmıştır. Kentin kültürel düzlemde dışa açılması, bu alanda da 16. yüzyılda Rönesans'ın İtalyan kara topraklarından gelen etkiler için yeni bir tasarım dili yaratmıştır. Bu dilin adeta vücut bulmuş hali, 1532 yılından itibaren Jacopo Sansovino'nun planlarına göre inşa edilen Palazzo Corner della Ca' Grande (Görsel 9) adlı yapının cephesinde çok etkileyici bir biçimde görülmektedir. İstria'dan gelen kireç taşlarından yapılmış kabartmalı, devasa zemin katını o dönemde Floransa ve Roma'daki saray yapılarında da hayal etmek mümkündür. Ancak sadece üç bölmeli ana kapıları tipik Venedik özelliğidir, aynı şekilde üst katların korkuluklu büyük pencere boşlukları da tipik Venedik tarzıdır. Palazzo, o dönem inşa edilen çok sayıda saraydan sadece biriydi. Özellikle Büyük Kanal zamanla büyük soylu ailelerin kendini göstermek için birbiriyle yarıştığı şaşılaştıran bir sahneye dönüşmüştü. Mark Cumhuriyeti, gücünün zirvesini aşmış olsa da sanatsal ve kültürel açıdan, tarihindeki zirve noktasına doğru yol alıyordu.

Kültürel Zirve Dönemi

Ünlü Mimar ve Heykeltıraş Jacopo Sansovino'nun oğlu Francesco Sansovino, her ne kadar Venedik'te doğmamış olsa da memleketi olarak gördüğü bu lagün kentini anlatmak için 1573 yılında araştırmalarına başlamıştır. Amacı, kentin ihtişamını ayrıntılı bir biçimde anlatarak itibarını artırmaktı. Sadece bu amaçla Onlar Konsey'ine resmi bir başvuruda bulundu çünkü araştırmalarında gizli devlet evraklarına da bakabilmek için bu konseyin iznine ihtiyacı vardı. Sekiz yıl sonra çıkan eseri, İtalyan kentlerinin tanıtımı için hazırlanan sayısız rehberde örnek teşkil etmişti. Francesco Sansovino, Venedik'i dış gelişiminin doruk noktasında betimleyen özetleyici bir anlatımla başlamaktadır:

Kentin toplam çevresi sekiz mildir ve 70 kiliseye sahip, genellikle de dini cemiyet olarak adlandırılan 70 mahalleye ayrılmıştır. Bu dini cemiyetlerin her biri bir mahallenin başında gelir. Kent ayrıca Tanrı'ya adanmış 59 manastıra sahip; bunların 31'i

erkeklerle 28'i kadınlara tahsis edilmiştir. Çok sayıda ibadethane ve hastane mevcut ve bunlar da kiliseler gibi yönetilirler. Ayrıca her kilisenin önünde bir meydan ve umuma açık bir çeşme bulunur, çoğu büyük bir alana sahiptir ve kare şeklindedir. Kanallar, kentin içinden insan vücudundaki damarlar gibi akar, muazzam sayıda adacık yaratırlar; bunların kimi doğal, kimi yapaydır ancak 450'den fazla taş köprüyle hepsi birbirine bağlanmıştır.

Ayrıca kimine yaya olarak kimine gondollarla ulaşılan göz kamaştırıcı bina yapılarından, gondolların 9000 ila 10.000 adet olduğundan da bahseder.

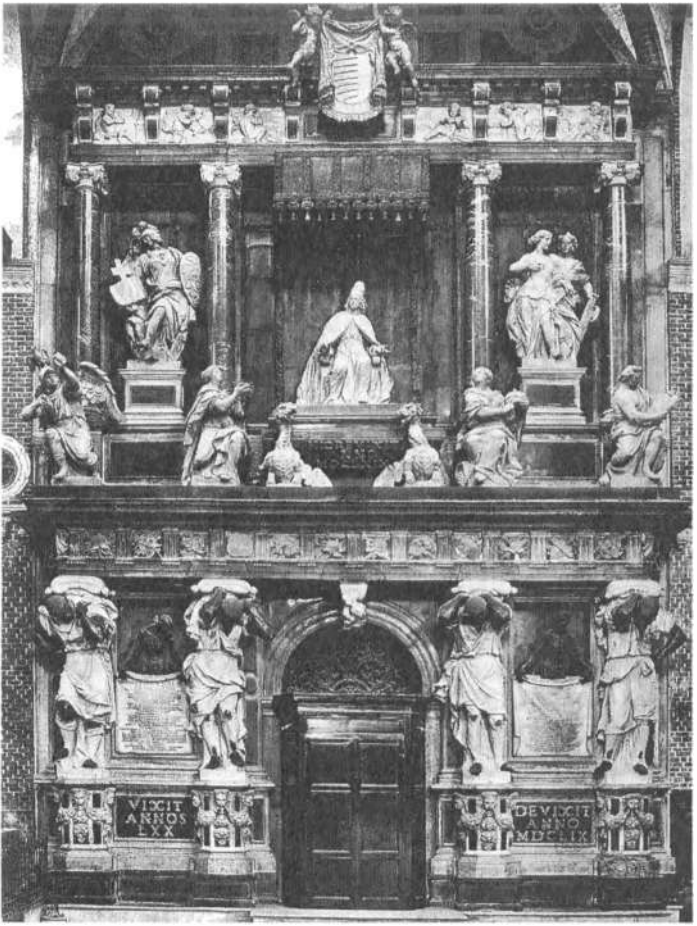
Sansovino'nun kent hakkındaki betimlemesine özellikle kiliselerin muazzam sayısına dikkat çekerek başlaması çok aydınlatıcıdır çünkü dinin modernite öncesi her yerde olduğu gibi Venedik'te de nasıl temel bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca aydınlatıcı olduğu bir diğer konu da Sere-nissima'nın parlak dış görünümünü tüm saraylardan evvel gerçekten de kilise yapılarıyla desteklemiş olmasıdır. Bu yapıların parlak yanı, sadece kiliselerin dış tasarımı değil, aynı zamanda ihtişamlı iç donanımı, sayısız altar tabloları, yan şapelleri, rölik kutuları ve tabii ki mezar yapılarıdır. Özellikle ölüleri anma hususunda Venedik'te daha o dönemin çağdaşları tarafından bile şaşkınlıkla izlenen eşsiz bir mik-rokozmos oluşmuştu. Örneğin; 1490 yılı civarında Küdüs'e doğru hacca giden Alman Hacı Felix Faber Venedik'te mola verdiğinde, Santi Giovanni e Paolo'yu gezip şunları kaleme almıştı:

İşte böylelikle birkaç Venedik doğesinin mezar anıtı Venedik'teki Dominikan Kilisesi'nde bulunmaktadır. Daha önce hiç bu kadar kıymetli ve teferruatlı mezar anıtı görmemiştim. Roma'daki papaların mezarları bile bunlarla boy ölçüşemez.

Faber bu gözleminde çok haklıydı; evet, hayatını kaybeden devlet başkanlarının mezarları teferruatlı bir çalışmayla inşa edilmiş ve takip eden yüzyıllarda, adeta megalomanlık düzeyine erişecek kadar artırılmıştı. Bu nedenle de bu uygulama Venedikli yönetici sınıfının eşitlik ideolojisiyle taban tabana zıt görünüyordu çünkü bu ideolojiye göre doğe, kendi aristokrat sınıfdaşları arasında sadece *primus inter pares* [eşitler arasında birinci] idi. Doğe mezar anıtları, merhum egemenin yakınlarına önemli atalarını devamlı hatırlatarak

içinde yaşadıkları topluma ailelerinin önemli konumunu her daim gözler önünde tutmak için bulunmaz bir fırsat sunuyordu. Bu şekilde Giovanni Pesaro'nun dönemi (1658-1659) gibi kısa sürmüş ve savaş çılgınlıklarının gölgesinde kalmış bir doçe yönetimi bile, doçenin ölümünden sonra zafer dolu bir biçimde resmedilebilmiştir. Ailesi, merhumun vasiyeti uyarınca 1659 ile 1669 yılları arasında Fransiskanların Venedik'teki başkilisesi olan Santa Maria dei Frari'de iki katlı devasa bir anıt mezar yaptırmıştır (Görsel 10). Baldassare Longhena tarafından tasarlanıp Dresdenli Heykeltıraş Melchior Barthel tarafından yapılan bu eserde, tahtta oturan doçe figürü, bir sıra başı öne eğik zencinin taşıdığı kattadır. Bu zenciler ise yenilgiye uğratılan Türkleri sembolize etmektedir. Doçe burada Mark Cumhuriyeti'ndeki hayatın acı gerçeklerinin hiç izin vermediği başarıları kutlayabiliyordu. Bu anıt mezar, devlet hizmetiyle aile şöhretinin ayrılmaz birlikteliğinin Venedik'teki kiliselerde cumhuriyetin son dönemine kadar sık sık sergilenen etkileyici görkeminin karakteristik bir örneğidir.

Ancak ziyaretçilerin Venedik kiliselerinin görünümünden unutulmaz bir biçimde etkilenmesini sağlamaya çalışanlar, sadece zengin soylu ailelerin ve doçelerin yakınları değildi. Dini cemiyet mahalleleri ve manastırların yanı sıra en önemli kurumsal işverenlerden biri de *scuole* ya da *confraternità* yani bir çeşit kardeşlik bağına dayalı sosyal kurumlardı. Bunlar temelde dindar ancak çok işlevliydi; bununla birlikte günümüzde neredeyse tamamen yok olmuş durumdalar. Öte yandan bu kurumlar, modernite öncesinde insanların hayatını temelden etkilemişlerdir. Venedik'te bu *scuole*'lerden onlarcası vardı. Bunlar, kendini belli bir azize adayan ve kilise adamı olmayan insanların kurduğu topluluklardı: Mesleklere dayalı *scuole* (örneğin fırıncı, kürk tüccarları, duvarcılar *scuole*'si) veya hemşeriliğe dayanan çeşidi (Ermenilerin, Yunanların, Almanların *scuole*'si).

Görsel 10: Baldassare Longhena, Doe Giovanni Pesaro'nun Santa Maria dei Frari'de bulunan anıt mezarı, 1659-1669.

Her birinin düzeni ve üyelerinin de toplumsal statüsü oldukça farklıydı ancak hepsinin toplumsal görevi, özellikle fakir veya hasta üyeleriyle ilgilenmek ve ölenlerin düzgün bir cenaze töreniyle gömülmelerini sağlamaktı.

Francesco Sansovino, 1581 yılında *Venetia città nobilissima* başlığı altında kenti betimlerken, *scuole*'nin dini ve sosyal görevlerinin tipik bağlantısını şöyle açıklamaktadır:

Birçok açıdan bir akademinin veya kamuya açık bir okulun etkinliklerine benzer dini etkinlikler yapılmakta, bu etkinliklerde hem ölü hem diri kardeşlerin ruhlarının iyiliği için Hristiyanlığa uygun davranış ve eylemler öğrenilmekte ve icra edilmektedir. Fakirlere çok faydaları dokunur ve Tanrı'nın şanına şan katarlar.

Aynı zamanda *scuole*, -özellikle de başta dört, sonradan altı tane bulunan *scuole grandi*- uygun bir öz portre çizilmesi için de yatırım yapıyordu (tabii eleştirmenleri bunları tamamen aşırı abartılı bulmuştur). Bunu Venedik'in bayram günlerinde çok sayıda görülen tören alaylarına bakarak izlemek ve aynı zamanda sayısız sanat eseri siparişinden de anlamak mümkündü. Bunlar hem kiliselerin süslenmesi hem de toplantı binalarının dekorasyonu amacına yönelik olabiliyordu. Bunların en ünlüsü *Scuola Grande di San Rocco*'ya aittir ve muhteşem iç donanımıyla Venedik'in günümüze değin en önemli gezilecek yerlerinden biridir. Bu eserle Ressam Jacopo Tintoretto kendine ve ailesine bu *scuola*'nın çok rağbet gören üyeliğini satın alabilmiştir.

Jacopo Tintoretto (1518-1594), adı Serenissima'nın 16. yüzyılda sanatsal zirve dönemiyle birlikte anılan az sayıda ressamdan biridir. Tiziano (1488/1490-1576) ve Paolo Veronese (1528-1588) ile birlikte -belki de daha çok ciddi bir rekabet içerisinde- Avrupa'da Venedik denince akıllara gelen resmi, hatta Venedik'in kendisini gördüğü resmi şekillendirmiştir. Onun bu bitmek tükenmek bilmeyen üretkenliğinin nedeni, sadece sanatındaki becerisi ve ilhamı değil, etkin bir atölye organizasyonuydu. Aynısı kayıtlara göre özellikle Paolo Veronese için de geçerliydi. O zamanlar olduğu gibi ressamlık *ancien régime*'nin sonuna kadar genellikle el sanatlarında yetkin aile işletmelerinin işiydi ve sanat eserlerini 18. yüzyılda burjuvanın sanat dehası tasavvuruyla çok etkili ve sonuçlara gebe bir biçimde hayal ettiği gibi, bireysel yaşantının bir dışı vurumu olarak değil, sipariş edilen bir işin yerine getirilmesi olarak görülüyordu. Üstelik öncelikli amacı da sipariş vereni memnun etmektir. 16. yüzyılda sanatçının bu şekilde bir işverenin taleplerine bağlı olması, örneğin bir Tiziano'nun psikolojik açıdan öngörülü, hatta neredeyse ifşa edici bireysel portreler yapmasına yol açması, hem sanatsal hem de toplumsal açıdan bazı temel değişikliklerin meydana geldiğine işaret etmektedir.

Aslında Venedik'teki resim sanatı, tümünden bir dönüşüm geçirmiş ancak zirve döneminde, Avrupa'da gördüğü hayranlığı 17. ve 18. yüzyılda sürdürememiştir. Bu alanda da başka kentler Mark Cumhuriyeti'nin önüne geçmiştir. Bunlar önce papaların kenti Roma, sonra Paris ve Londra, ayrıca Hollandalı sanat merkezleridir. Sonunda 18. yüzyılda Giambattista Tiepolo sayesinde lagüne son defa bir sanatçının yıldızı parlamış olsa da şöhretinin doruk noktasında Venedik dışından gelen teklifle kentten gitmesi de anlamlıdır.

Venedik'in devlet olarak bağımsızlığının sonuna dek tartışmasız lider rolünü yürüttüğü bir diğer alansa müziktir (ayrıca bazı kısıtlamalarla birlikte tiyatrodur). Kentin sınırları dışında da ilgi çeken bağımsız Venedik geleneklerinin kökenleri bu alanda da Doçe Andrea Gritti'nin reform dönemine dayanmaktadır. Onun yönetim döneminde, 1527 yılında, Flaman Adrian Willaert Roma'dan lagüne getirilmiş, San Marco'da orkestra şefi olarak çağdaşlarını son derece karmaşık, müziksiz, çok sesli ilahileriyle (motet) hayran bırakmıştır. Willaert'ten sonra bu görevi Rönesans'ın en önemli bestekârlarının bazıları devralmıştır. Bunlar önce Andrea Gabrieli, ardından yeğeni Giovanni Gabrieli ve 1613 yılından itibaren Claudio Monteverdi'dir. Mark Kilisesi'nin korosu ve orkestrasına mahsus yazılan Meryem İlahisi sadece yazıldığı dönemde kutsal müziğin zirvesi olarak değil, aynı zamanda Batılı müzik tarihinin de doruk noktalarından sayılır.

17. yüzyılda, müzik üretimininde güzel sanatlardan çok önce başlamış bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Dini konular eski hâkim konumlarını kaybetmiş, onların yerine dünyevi konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Resim sanatında bunlar portreler, türüne özgü manzara ve günlük hayattan manzaralardır. Bunların yanı sıra veduta adı verilen ve varlıklı ziyaretçilerin Venedik gezisinde hediyelik eşya olarak alıp evlerine götürdüğü kent manzaraları da önemli bir rol oynuyordu. Müzik alanında da 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren enstrümantal müzik gittikçe daha büyük bir önem kazandı. O dönemde örneğin Arcangelo Corelli geleneksel biçimdeki *concerto*'yu ilk kez bir orkestra parçası olarak bestelemiş ve bununla önemli bir başarı elde etmiştir.

Venedik'te de, enstrümantal müziğin yanı sıra özellikle opera büyük bir rol oynuyordu. Aslen İtalyan hükümdarların saraylarında ortaya çıkmış ve sahne tasarımı, şarkıcılar ve orkestranın gerektirdiği muazzam giderler nedeniyle sadece aristokrasiye mahsus olan opera, çok kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır ancak lagünde olduğu kadar başka neredeyse hiçbir yerde bu kadar temel bir etkiye sahip olmamıştır. Burada 1637 yılında soylu Tron ailesi, komşu kilise San Cassiano'nun adını verdikleri bir tiyatro açmıştı. Şair ve Müzisyen Benedetto Ferrari'nin yönetiminde ilk opera topluluğu da burada karnaval zamanında "Andromeda" adlı operayı sahnelemiştir. Kısa bir süre sonra, başka aileler de bu örneğe takip etmiş, Vendramin ailesi Teatro di San Salvador'u, Zane ailesi Teatro San Moise'yi veya Grimani ailesi hemen iki (zaman zaman üç) tiyatroyu yürütmüştür: 1655 yılından itibaren San Samuele Tiyatrosu'nu, 1678 yılından itibaren Teatro di San Giovanni Grisostomo ile de kentin en büyük tiyatrosunu işletmişlerdir. Zengin soylu aileler opera binalarının inşasıyla toplumsal prestijlerini artırırken, sahneleme ve gösteri gibi "operatif işleri" genelde bir oyun sezonu için sözleşme yaptıkları profesyonel yönetici ve opera topluluklarına bırakıyorlardı. Localarda oturan soylular ve zengin *cittadini* ile aşağıda oturan sıradan halktan oluşan seyirci kitlesi, hevesli olduğu kadar çok çabuk sıkılabiliyordu da. 18. yüzyılda belli dönemlerde açık olan yedi büyük operada yaklaşık 1300 opera gösterisinin gerçekleştirildiğini biliyoruz. Ancak cumhuriyetin çöküşünden kısa zaman önce, 1790 ila 1792 yıllarında son olarak günümüze kalan tek tiyatro olan "Fenice" tiyatrosu yapılmıştır.

Venedik'in müzik hayatından opera binalarına benzer bir rol oynayan diğer yapılar *ospedali* [hastane] adıyla anılan ve sadece öksüz ve yetimlerin değil, aynı zamanda evlilik dışı çocukların da yerleştirildiği yetimhanelerdi. Çoğunlukla kız çocukları olmakla birlikte buradaki çocuklara *provveditori agli ospedali*'nin [hastane yönetimi] gözetimi altında oldukça iyi bir müzik eğitimi verilirdi. Bu müzik eğitimi sonucunda özellikle "Ospedaletto" [küçük hastane] adıyla anılan Santa Maria dei Derlitti olmak üzere bazı yetimhanelerin orkestralarından çok seçkin topluluklar oluşmuştur. Goethe *İtalya Seyahati* kitabının 3 Ekim 1786 tarihli kaydın-

da, Ospedaletto’da gittiği bir konserden söz ederken, kendisinin ne kadar etkilendiği çok açıktır:

Kadınlar, bir oratoryo (...) gösterisi sahneledi. Kilise dinleyici doluydu, müzik çok güzeldi, muhteşem sesleri vardı. Bir alto Kral Saul’un bölümlerini söyledi; kral şiirin başkışisi. Böyle bir ses olabileceğinden haberim yoktu. Müzik, bazı yerde sonsuz güzellikteydi.

Yine Venedik’te Ospedale di Santa Maria della Pietà adında başka bir yetimhanede de muhtemelen Venedik’te yetişen en ünlü bestekâr olan Antonio Vivaldi (1678-1741), belli dönemlerde keman ve şan öğretmeni olarak çalışmıştır. Vivaldi’nin kariyeri lagündeki müzik dünyasının üretkenliği ve kısa soluklu olması hususunda oldukça aydınlatıcıdır. Vivaldi’nin başka eserleriyle birlikte, 400 *concerti*’nin üzerinde eserle kendini gösteren bitmez tükenmez üretkenliği, Vivaldi’ye dönem dönem büyük şöhret sağlamıştır. Ancak bu durum, Vivaldi’nin 1741 yılında tutunmaya çalıştığı Viyana’da yoksul ve unutulmuş biri olarak hayata veda etmesine engel olamamıştır. Venedik müzik çevrelerindeki rekabet, seyircinin unutkanlığı kadar büyüktü.

Doğu’da Savaş

18. yüzyılda lagünün parlak kültürel ve toplumsal hayatının cazibesine kapılan bu seyirci kitlesi ve Avrupa’nın kalburüstü kesimlerinden gelen konuklar, cumhuriyetin çöküşüne kadar *città dei piaceri*’nin, yani bir “eğlence kenti” olarak meşhur Venedik’in çok çeşitli eğlence olanaklarına kendini adanmak için bolca zamana sahipti. Venedik’e gelen insanlar bu keyfi, San Marco Cumhuriyeti’nin (dış) politikasında var olan son seksen yıllık huzura borçluydu. 1718 yılında Pasarofça Antlaşması’yla birlikte, Serenissima’nın Türklere karşı başarıyla mücadele edip üstün gücü teşkil eden Habsburg monarşisinin genç ortağı olarak bu başarısından faydalanamadığı savaş sona ermişti. Barış antlaşmasının hükümlerinden birinde Venedikliler Peloponnessos üzerindeki mülklerini Bâb-ı Âlî’ye devretmeyi kabul etmişti.

Osmanlı-Venedik Savaşı adı verilen bu savaşla birlikte Venedik’in Osmanlı İmparatorluğu’na karşı yüzyıllardır

verdiği savunma mücadelesi de son bulmuştur. Bu savaş esnasında *stato da mar* sebatlı karşı ataklarına ve arada bir elde ettiği zaferlere rağmen parça parça toprak kaybetmiştir. Aslında 16. yüzyılda Mark Cumhuriyeti Avrupa genelinde alkışlanan tarihi bir zafer elde etmiş, bu zaferden önce, Venedik hâkimiyeti altında bulunan Kıbrıs Adası, 1570 yılının yazında bir Türk ordusu tarafından işgal edilmişti. Senatonun birlik üyeleri bulmak için çabaları, ertesi yılın bahar aylarında Venedik, İspanyol Kralı II. Felipe (1556-1598) ve Papa V. Pius (1566-1572) arasında “Kutsal Birliği”n kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Akıl almaz büyüklükte çabalar sonucunda bu savaştaki amaçları zar zor birbiriyle uyuşan müttefikler, Batı dünyasının daha önce hiç görmediği kadar büyük bir donanma kurmuştu. Sadece Venediklilerin katkısı 105 kadirga ve üstün vuruş gücüne sahip yeni geliştirilmiş bir gemi türü olan altı galleass olmuştu. Bunlara ek olarak İspanya 81, papalık 12 kadirga, ayrıca İtalyan prensleri ve Malta Tarikatı da birkaç gemi vermişti. Bu Hristiyan donanması, toplam 1800 top taşıyan 207 kadirga ve altı galleassa, 30.000 asker, 13.000 civarı denizci ve 43.000 kürekçiden oluşuyordu. 7 Ekim 1571 tarihinde sabah vakti İnebahtı kalesine yakın Patras Körfezi’nde kendilerinden sayıca daha az adama, özellikle de daha az ateşli silahlara sahip Türk düşmanla karşılaştılar.

Bu karşılaşmayı takip eden saatler, deniz savaşları tarihinin en acımasız ve en kanlı muharebelerinden birine tanık olmuştur. Muharebe, yaklaşık 200 gemisinin 170 tanesini kaybeden ve 30.000’in üzerinde kayıp veren Osmanlı’nın tam yenilgisiyle sonuçlanmıştı. Hristiyan tarafta ise yaklaşık 7500 kayıp verilmiş, tarif edilemeyecek kadar korkunç hijyen koşulları nedeniyle takip eden günlerde hayatını kaybeden bir o kadar daha yaralı sayılmıştı. İnebahtı’da kazanılan zaferin haberi Batı dünyasında büyük bir hızla yayılmış, Venedik’te o güne kadar bilinen her tür ihtişam ve özeni aşan plansız, aniden düzenlenen şenlikler ve kamuya açık teşekkür amaçlı tören alaylarının düzenlenmesine neden olmuştur. İnebahtı Muharebesi’nin arife günü olan 6 Ekim, artık cumhuriyetin resmi bayram günleri arasında yerini almıştı. O gün doğenin huzurunda düzenlenen kutlamalar hakkında Goethe de 1786 yılı İtalya seyahatine ilişkin

notlarında bahsetmiştir. “Kutsal Birliği”n Avrupa genelinde kutladığı zaferin yayıncılığa ve özellikle sanata yansımaları, bir üstbakış kazanılamayacak kadar çok sayıdaydı.

İnebahtı Deniz Muharebesi’nin medyaya muazzam şekilde yansımaları, bu deniz zaferinin siyasi açıdan getirisinin sifıra eşit olması nedeniyle daha da ilginçti. Muharebenin hemen ertesi yıl, Bâb-ı Âli yeni bir donanmaya sahipti ve birbirlerine şüpheyile yaklaşan müttetikler, kararsızlık içinde bu donanmanın karşısına çıktılar. Girişimleri bu nedenle de kadirgelerde daima ürkütücü ölçüde yüksek olan ölüm oranı nedeniyle büyük kayıplarla sonuçlanmış ancak büyük bir muharebeye dönüşmemiştir. Bir yıl sonra Venedik, Osmanlı sultanıyla İspanya kralını ve Papa XIII. Gregorius’u (1572-1585) çok öfkeliendiren ayrı bir barış antlaşması yapmış ve bu antlaşmada Kıbrıs’tan nihai olarak vazgeçmiştir.

Bu pek de itibarlı sayılmayan barış antlaşmasıyla satın alınan ve Venedikli tüccarlar için önemli bir rol oynayan Bâb-ı Âli’yle iyi ilişkiler, Sultan İbrahim 1644 yılında bir zamanların gururlu *stato da mar’*ına ait son büyük adaya saldırı emrini verene kadar sürmüştü. Böylece Girit Adası için başlatılan mücadele, 25 yıldan fazla sürmüştü. Bu koloninin ekonomik önemi aslında hiç de zorlu bir savunmayı gerektirmemişti, tam aksine ada, Mark Cumhuriyeti’nin bütçesinden önemli destek gerektiren bir yer olmuştu. 1621 yılında örneğin gümrük, kira, vergi, harç ve cezalardan elde edilen 96.000 altın sikke [duka] tutarında gelire karşın yaklaşık iki buçuk katı, yani 24.0000 altın sikke gider kaydedilmişti. Ancak Girit’in savunulması, bu mücadelenin başından beri senato açısından ekonomik meseleden öte bir şeydi. Burada söz konusu olan şey bir sembol, Venedik’in siyasi bir güç olarak kendini kanıtlamasıydı.

Takip eden yıllarda meydana gelen çatışmalarda sergilenen inat ancak bu arka plan göz önüne alındığında anlaşılmaktadır. Üstelik bu tutum sadece Girit için değildi. Serenissima büyük bir şans ve beceriyle kendini Dalmaçya’da Osmanlıların paralel gelişen bir saldırısına karşı savunmuştur. Amiral Lorenzo Marcello ve Lazzaro Mocenigo’nun komutasında gerçekleştirilen donanma seferleri, Türklere takviye güçleri engelleyecek ve savunmacıların yükünü

azaltacaktı; nitekim bu donanma ara ara bunu başardı da. Ancak tüm çabalara rağmen asıl savaş Girit'in merkezi Kandiye (günümüzdeki adı Iraklion) Kalesi'nin tabya ve çukurları, kuşatma duvarları ve yarı hilallerinin önünde ve içinde verilmiş, Venedikli savunma kısa sürede buraya çekilmek zorunda kalmıştır. Venedikliler bu kaleyi, son anda modern kale inşaat sanatının tüm imkânlarını kullanarak güçlendirmişlerdi.

Kuşatma uzun süre atalet içinde ve olaysız sürmüştü. Venedikliler deniz hâkimiyetleri sayesinde kuşatma altındaki kaleye uzun zaman yeni birlik, silah ve gıda maddesi takviye etmişti. Aynı zamanda kara tarafında Türk kuşatmacılar kentin etrafını kendi inşa ettikleri kale benzeri kuşatma yapılarıyla sarmışlar, bu yapılarda yüksek hava sıcaklıkları ve tedarik sorunları nedeniyle yaşadıkları sıkıntı, kuşatma altında tuttukları insanlarınkinden aşağı kalmamıştı. Ancak Osmanlı sultanı, 1666 yılında Sadrazam Köprülü Ahmet Paşa'yı Girit serdarlığına atayınca, işin ciddiye bindiği anlaşılmıştı. Senato bu gelişmenin hemen ardından en tecrübeli askeri ve müstakbel Doçe Francesco Morosini'yi *capitan da mar* ve Kandiye komutanı olarak atamıştı. Bunu takip eden iki yılda Türkler 69 saldırıda bulunmuş, Venedikliler 80 kez başarısız olmuş, 1400 mayın patlamış, 100.000 Osmanlı ve yaklaşık 30.000 Hristiyan hayatını kaybetmiştir. Ancak sonunda Morosini 6 Eylül 1669 tarihinde teslim olmak zorunda kalmıştır.

Girit için verilen mücadele, Venedik tarihinde önemli bir dönemin sonudur. Bu adanın kaybedilmesi Mark Cumhuriyeti'nin zaten zayıflayan siyasi prestijine ağır bir darbe indirmişti. Yönetici kesimi de epey zarar görmüştü: Kandiye Savaşı'nda 280 soylu hayatını kaybetmişti, bu da *maggior consiglio* üyelerinin yüzde onundan fazlasını teşkil ediyordu. Ancak en önemlisi, bu savaşın ekonomik etkilerinin yıkıcılığı olmuştu. Venedik'in borcu, 1641 ile 1669 yılları arasında sekiz milyon altın sikkeden 21 milyon altın sikkenin üzerine çıkmıştı. Yakın tarihli hesaplamalara göre Kandiye Savaşı, 125 milyon altın sikke civarında bir tutara mal olmuştu; bu da yaklaşık yirmi ila otuz yıllık ulusal gelire eşitti. Diğer bir deyişle, Venedik Cumhuriyeti bu savaşı finanse

edebilmek için hemen hemen tüm diğer giderleri kesmek zorunda kalmıştı.

Böyle bir şey elbette mümkün olmadığı ve gittikçe artan giderlerle birlikte Levant'ta çöken ticaretin gelirleri de azaldığı için, yeni finans kaynakları aramak kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmişti. Bu tür kaynaklara erişmek için de satılabilecek her şey satıldı. Bu şekilde örneğin *terra ferma*'daki mahallelere savaşın finansmanı için verecekleri katkıları sağlamak üzere komüne ait toprakları açık artırmayla satma hakkı verilmişti. Oldukça prestijli bir makam olan *procuratore di San Marco*'ya [siyasi açıdan da etkili bir noter makamı] atanmak isteyen varlıklı kişiler, bu makamı 20.000 ila 25.000 altın sikke karşılığında alabiliyorlardı. Ayrıca savaş başladıktan kısa bir süre sonra soylular sınıfı, gerçekten de devrimci bir karara hazır olduğunu göstermişti: 1646 yılında çok zengin bir tüccar olan Giovanni Francesco Labia, son derece bonkör bir jestin karşılığında, hiçbir şey beklemediğini ima ederek "vatana 100.000 altın sikke hediye edebilir miyim?" diye sorduğunda Büyük Konsey, kentin Altın Kitabı'nda yeni aileler için kayıt açmaya karar vermişti.

Böylece yüzlerce yıldır süren erişim engelinden sonra, sadece Labia ailesi için değil Venedik aristokrasisinde kendi yerini satın alan toplamda 127 *famiglie nuove*'ye [yeni aile] 1646 ile 1718 yılları arasında soylular sınıfına giden yol açılmıştı: Bunun sabit bedeli de 100.000 altın sikkeydi [duka] ve bunun 60.000 kadarı "gönüllü hediye", kalan 40.000 kadarı da kredi olarak kaydedilirdi. Bu aileler kısmen *terra ferma*'da yaşayan asillerden, kısmen de uzun zamandır Venedik'e yerleşmiş ve yüzyıllardır idari makamlarda ve Serenissima'nın noterliklerinde görev yapmış *cittadini*'den oluşuyordu. Bunlara ayrıca kısa sürede muazzam zenginliğe kavuşmuş ancak köklü soylu sınıfın görgü kurallarına vakıf olmayan bir dizi tüccar da katılmıştı. Bu nedenle sosyal sınıflar arası yükselen bu kişilere karşı saldırgan bir alaycılığın eksik olmaması şaşırtıcı değildir. Genel olarak *famiglie vecchie* [eski aileler] önemli makamları ellerinde tutmaya özen gösteriyorlardı. Böylece *famiglie nuove* cephesi, cumhuriyetin çöküşüne kadar köklü soylu sınıfla fiili eşitliği için mücadele eden bir çeşit ikinci sınıf elit haline gelmişti.

Cumhuriyetin Çöküşü

1646 yılından sonra “eski” ve “yeni” ailelerin arasındaki karşılıklı hoşnutsuzluk, Venedik’in yönetici sınıfı içerisindeki tek cepheleşme değildi. Bununla beraber, soylu sınıfı dışı karşı kendini tutarlı bir biçimde eşit düzeyde yer alanların oluşturduğu kapalı bir topluluk olarak gösteriyor ve bu kapallılığı aynı zamanda tüm yetişkin soylular toga benzeri siyah bir kıyafet olan *tabarro*’yu giyerek de doğrudan dış görünümünde ifade ediyordu. Buna rağmen siyasi tarafların oluşmasına engel olunamamıştı. Roma odaklı güç sahibi bir klan olan ve erken 16. yüzyılda Doçe Andrea Gritti döneminde reformların gerçekleştirilmesi için “küçük soylu”lar sınıfı üyeleriyle birlikte mücadele veren *papalisti*’den bahsedilmeye başlanmıştı bile.

Birkaç on yıl sonra cepheler hafif kaymıştı. Artık bir grup siyasi hırslarla hareket eden ve yaşları gereği “giovanni”, yani “gençler” olarak adlandırılan soylu Agnadello’dan bu yana İtalya’nın kara topraklarında sürdürülen dikkatli dış politikadan memnun olmadıklarını daha fazla hissettirmeye başlamıştı. İspanya’nın Avrupa ve kuzeyinde Milano Dükliği ve güneyde Napoli Krallığı’yla İspanyol imparatorluğuna ait İtalya Yarımadası’nda gücü elinde tutmasından dolayı *giovanni*, Habsburgluların İtalya üzerindeki etkisini sınırlandıracak, hatta mümkünse geri itecek bir siyaset güdülmesini talep ediyordu. Hal böyle olunca, er ya da geç 1605 ile 1621 yılları arasında İspanya dostu Papa V. Paulus’un yönetimindeki Roma’yla anlaşmazlıklara yol açacaktı. Kilisenin hakları ya da daha doğrusu bu hakların cumhuriyet tarafından kesintiye uğratılmasıyla ilgili bir tartışma kısa sürede büyümüş ve 1606 yılında Curia’nın son anda geri adım atmasına kadar Venedik’i kilise devletiyle neredeyse bir savaşın eşiğine sürüklemiştir. Ancak bu, Venedik’in İtalya dış politikasında elde ettiği gözle görünür son başarı olacaktı. Bunu takip eden onlarca yıl ekonomik sıkıntılar ve Girit Savaşı’nın gölgesi altında geçmiş, Serenissima’yı daha çok savunmaya geçmek zorunda bırakmıştır.

Büyük Avrupa politikasından bu adeta taksitli ayrılış, soylu sınıfının kendi içinde siyasi değil ancak ekonomik nedenlere dayanarak keskinleşen karşıtlıklara paralel geliş-

mişti. Çünkü fakirleşen aile sayısı giderek artıyordu. Böylece bu ailelerden yaşam koşulları, o denli can sıkıcı bir aşamaya gelmişti ki, çok sayıda oğulları olmasına rağmen evlenmek istemedikleri için yok olmuşlardı. Böylelikle örneğin 1644 yılında Giovanni Tron ile birlikte bu soylu ailenin bir kolu tükenmişti. Giovanni, tümü hiç evlenmemiş en az yedi erkek kardeşin en küçüğüydü. Babaları erken yaşta öldüğünde, onlara ancak 170 altın sikke tutarında yıllık bir gelir bırakmış, bunun dışında annelerinin ipotek altında bulunan mirasından da yüz altın sikke kadar kalmıştı. Bu tutar maalesef mensubu oldukları sınıfa uygun bir temelde tek bir aile bile kurmaya yeterli değildi (bir karşılaştırmayla açıklamak gerekirse: Örneğin, bir inşaatta çalışan ustabaşı 1600 yılı civarında yılda 70 ile 80 arası altın sikke kazanıyordu).

Ayrıca Tron ailesi münferit bir vaka değildi. Priuli ailesinin de bir kolu, ailenin devamını sağlayabilecek sekiz erkek kardeş olmasına rağmen tükenmişti. Dona di San Polo ailesinde beş, Gradenigo ailesinin bir kolunda da dört erkek kardeş evlenmeyi düşünmüyordu: Aynı şekilde Bragadin di San Severo ailesi, Duodo di Santa Maria del Giglio ailesi ve birçok başka aile. Zengin ve orta halli asilzade ailelerin sayısı da soylu fakirler olan *barnabotti*'den çok daha güçlü bir biçimde azalıyordu. Varlıklı soylu ailelerde de malların bölünmemesi için genelde oğullardan sadece biri evlenirdi. Bu strateji sayesinde her ne kadar ailenin ekonomik imkânları korunmuş olsa da çocuk sahibi olmayanlar veya yüksek çocuk ölüm oranı nedeniyle yeni neslin yitirilmesi sonucunda klanların kiminin soyu tükenmişti.

Bu gelişmenin getirdiği sonuçlar çok açıktı: Bir yandan Venedikli yönetici sınıfı 17. ve 18. yüzyılda *famiglie nuove* onlara katılmasına rağmen oransal olarak küçülmüştü. Aristokrasinin 16. yüzyılın sonlarına doğru toplam nüfusa oranı yüzde 4,5 iken, cumhuriyetin çöküşüne doğru bu oran yüzde ikinin altına düşmüştür. Diğer yandan politikada öncelikli olup, ekonomik açıdan iflas etmiş bir asiller proletaryasının varlığı da muhtelif yolsuzluklara zemin hazırlamıştır. *Barnabotti*'nin Büyük Konsey'in önemli kararlarında oylarını daha varlıklı sınıflaşlarına satmaktan başka çareleri yoktu. Çünkü karşılığında belki *terra ferma*'nın idaresinde önemsiz de olsa bir makama atanabileceklerdi. Böyle bir makamdaki

görevlerini yerine getirirken de kamu yararının rüşvet yemez birer savunucusu olmaları beklenemezdi tabii. Aksine her tür "hediye"yi hoş karşılıyorlardı. Bu rüşvetçi idareyle ilgili şikâyetler, cumhuriyetin son dönemlerinde çok fazlaydı. Soylu Giacomo Nani Padova'da podesta yardımcısı olarak görevini tamamladıktan sonra, 1781 yılı sonbaharında senatoya zorunlu kapanış raporunu geliştirerek "Kurallara Uyan Titiz Bir İdare'nin Esasları" başlığını verdiği küçük bir makale halinde sunmuştu. Bu yazıda "tüm esasların çoktan bozulmuş" ve cumhuriyetin de zaten "çöküşün eşiği"nde olduğu şeklinde umutsuz bir sonuca varmıştı.

Böyle bir sonuca varan tek kişi Nani değildi. Anayasanın o dönemlerde tüm Avrupa'da kabul gören Aydınlanmacı ideallere taban tabana zıt oluşu da cumhuriyetin durumunu olumsuz etkiliyordu. Venedikliler istedikleri kadar yüzyıllar boyunca korudukları özgürlükleriyle gurur duysunlar, "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" talep eden aydınlanmacı özgürlük coşkusu açısından bakıldığında, Venedik'in siyasi makamları tekeline alan bir soylu sınıfına dayalı anayasaya sahip olması, bu durumun temelini oluşturan saygın gelenekler ve dini bağları kadar şüpheli görünmüş olmalıydı. Ayrıca "eğlenceler kenti" Venedik, Avrupa genelinde şüpheli bir ahlaki itibara sahipti ve sadece sanat eserleri ve opera binalarıyla değil, aynı şekilde (hükümetin koyduğu tüm yasaklara rağmen) genelevleri ve kumarhaneleriyle de meşhurdu. Bu gerçek de Venedik'i artık Avrupa'da görüş liderliğini ele geçiren erdemli akıl savunucularının nezdinde pek sempatik göstermiyordu.

Serenissima, son yüzyılında da hâlâ çok etkileyici icraatlarda bulunacak durumdaydı. Lagünün düzenlenişine ilişkin tedbirler buna çok iyi bir örnek olarak gösterilebilir; bu bağlamda özellikle Lido'yu korumak için 1740 ile 1778 yılları arasında bilgin Bernardino Zendrini'nin çizdiği planlara göre inşa edilen *murazzi* adıyla anılan kilometrelerce uzunluktaki taş duvar tesisi anılabilir. Buna rağmen cumhuriyetin yıkılmasından çok önce soylu sınıfın birçok üyesi, artık Serenissima'nın bir geleceği olduğuna inanmıyordu. Avrupa'nın "moderniteye geçişi"ni hazırlayan uzun vadeli tinsel, ekonomik ve siyasi değişim süreçleriyle birlikte, saygın Mark Cumhuriyeti, taşıyıcı tabakasını kaybetmişti.

Ancak bu nedenlerin göz önünde bulundurulması suretiyle Venedik Devleti'nin 1797 yılı Mayıs ayında neredeyse sessiz sedasız bir biçimde yıkılışını anlamak mümkündür. Senato, Fransız Devrimi'ne bağlı gelişen olayları dikkatle izlese de 1796 yılında İtalya'ya sığınan askeri çatışmalar karşısında tarafsızlık politikasından vazgeçmemişti. Fransız ve Avusturyalı birlikler *terra ferma* üzerinde çarpışırken, Serenissima bu çatışmadan uzak durmaya çalışmıştı. Serenissima'nın fazla bir seçeneği de yoktu: Bu muhafazakâr aristokratik cumhuriyetin kalkıp devrimci Fransa'yla bir ittifak kurması absürt görünürdü ve uzun bir zamandır cumhuriyetin bağımsızlığını tehdit eden Viyanalı imparatorla bir koalisyon kurmaktan aşağı kalmazdı. Ancak *silahsız* bir tarafsızlık -ki senato bu konuda inatla ısrarcıydı- karşı tarafın gözünden bakınca, adeta Venedik bölgesine el atmaya davetiye çıkarmış olmalıydı. Nitekim öyle de oldu. 1796 yılında başkenti savunmak için 12.000 *schiavon*i, yani Venedik'in Balkanlar'daki bölgelerinden gelen askerler, Venedik'e geldiğinde *terra ferma* büyük çapta kendi haline bırakılmış, daha doğrusu, yabancı birliklerin eline terk edilmişti.

Bu yabancı birlikler, Fransız cephesinde 20 Mart 1796 tarihinden itibaren Napolyon Bonapart adında genç, enerjik bir generalin emrindeydi ve aynı yılın sonbaharında Avusturyalıları Mantua Kalesi'ne kapatıp, kısa süre sonra teslim olmaya zorlamıştı. Napolyon, *terra ferma*'nın aciz Venedikli idari memurlarıyla tereddütlü ve çaresiz davranan senatosunu aşağılıyor ve Venedik Devleti'ni en geç 1797 yılının başından itibaren de Habsburglularla yapılacak barış antlaşmasının pazarlıklarında elden çıkarılabilecek bir varlık olarak görüyordu.

Venedik'in kara üzerindeki topraklarda kısa süre içerisinde Fransız kuşatmacılara karşı bir direnç görülmeye başlanmış ve 17 Nisan 1797 tarihinde *pasque veronese*, yani "Verona Paskalya Bayramı"nda meydana gelen ve 400 Fransızın ölümüne neden olan bir ayaklanmayla zirveye ulaşmıştı. Ancak bu isyan çabucak bastırılmıştı çünkü gözdağı verilen senato, isyancıların davasını -aslında Venedik Devleti'nin davasını, yani kendi davalarını!- destekleme görevini, onlardan dikkatli davranıp geri durmalarını rica ederek bırakmıştı.

Terra ferma'da yaşanan isyanlar, Napolyon'a Serenissi-ma'yı tarafsızlık vaatlerini haince yıkmakla suçlamak için harika bir bahane sunmuştu. Bunu takip eden haftalarda tazminat talepleri artmış, nihayetinde 1 Mayıs 1797'de cumhuriyete karşı savaş ilan etmiştir. Bunun üzerine kısa bir süre önce senato tarafından yeni kurulan ve halk arasında büyük bir öngörüyle "cenaze dairesi" (*magistratura funera-ria*) olarak adlandırılan bir hükümet dairesi olağandışı bir hızla buna karşılık verip, hemen 2 Mayıs tarihinde ateşkesi sağlamıştı. Napolyon başka şeylerin yanı sıra, özellikle Venedik ordusunun tamamen silahsızlanmasını, tersanenin devrini ve anayasanın modern anlamda temsili bir anayasaya dönüştürülmesini talep etmişti. Ancak Büyük Konsey bunun üzerine 12 Mayıs tarihindeki son oturumunda, aslında artık karar yeter sayısına sahip değildi çünkü toplam 1200 civarındaki üyesinin sadece 537 tanesi gelmişti (karar vermek için 600 üye gerekiyordu). Ama tabii konu ölüm kalım meselesi olunca, ki bu durumda bir devletin ölümü söz konusuydu, bu tür formalitelerin bir anlamı yoktu. Zengin, vasat ve kendine güvensiz biri olan Lodovico Manin, 1789 yılında "yeni" ailelerden birine mensup ilk devlet başkanı olarak seçildiğinde, seçim sonucunu gözyaşları içinde kabul etmişti. Artık Büyük Konsey ezici bir çoğunlukla kendini feshedip böylelikle cumhuriyetin de sona ermesine karar verdiğinde de Manin, görevini başladığı şekilde bitirmiş, gözyaşları içinde ve uşağına doçe şapkasını uzatırken şöyle demiştir: "Kaldır şunu, artık ona ihtiyacım olmayacak."

Büyük Konsey'in son toplantısı sürerken, Venedik sokaklarında çalkantılı sahneler yaşanıyordu ve bu sahnelere sebebiyet verenler, tabii ki devrim fikrinin yok denecek kadar az sayıdaki sempatizanları değil, can çekişen cumhuriyetin sıradan halk arasında hâlâ sahip olduğu çok sayıdaki vatanseverlerdi. Doçe sarayının önünde "Viva San Marco!" [Yaşasın San Marco!] sloganları atılıyordu. Büyük Konsey'in kendini feshettiği açıklandığında, kısa bir an süren ayaklanma benzeri bir şey yaşandı ancak bu ayaklanma elbette yeni düzen için değil eski cumhuriyet içindi. Birkaç top atışıyla tekrar sükûnet sağlandı ancak geriye altı ölü kaldı. Dört gün sonra, yani 16 Mayıs 1797 tarihinde 5000 Fransız askeri o güne değin hiçbir zaman ele geçirilememiş bir kent olan Venedik'i işgal etti ve böylece resmi olarak da Venedik'in bir devlet olarak bağımsızlığı sona erdi.

IV. SANAT VE TİCARET (1797'DEN GÜNÜMÜZE)

Fransa'nın Hâkimiyeti Altında

Fransızlarla birlikte yeni bir döneme geçildi ve bu dönem meşruiyetini önce kamu üzerinde etkili birtakım sembolik eylemlerle ilan etti. Bu bağlamda örneğin tamamen Fransız devrimci örneğine uyularak San Marco Meydanı'na bir özgürlük ağacı dikildi. Doçe makamının göstergesi her tür sembol ve nesnenin "Altın Kitap"ın bir kopyasıyla birlikte geri çekilmiş devlet başkanı Lodovico Manin'in de katılımıyla halkın önünde yakılması, şanlı Serenissima'nın döneminin kesinlikle kapandığına ilişkin hiçbir şüphe bırakmamak için yapılan bir eylemdi. Ancak bu törene çok düşük sayıda seyircinin katılması, devrimcileri epey hayal kırıklığına uğratmıştı.

Fransız majestelerinin yeni hükümeti altmış üyeden oluşuyor ve aralarında sadece on üye eski soylu ailelerden geliyordu. Bu kurul, örneğin şevkle bu kurula bağlı Ugo Foscolo'nun konuşmalarında olduğu gibi insanlığı mutlu etmeye yönelik epey söz sarf ederek işe koyulmuştu. Foscolo, 1778 yılında Zakintos Adası'nda eski bir Venedikli ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti ve yazar olarak küçük ama serbest meslek çalışan ve *ancien régime*'nin çöküşünü coşkuyla karşılayan burjuva orta sınıfın bir üyesiydi. Ancak kısa süre sonra aydınlanmayı destekleyenlerin gelecek umutlarının sadece birer hayal olduğu anlaşıldı.

Çünkü Napolyon açısından bu genç cumhuriyet, Avrupa'da lider güç olma mücadelesinde kullandığı ve gözünü bile kırpmadan feda edebileceği piyondan başka bir şey değildi. Bu nedenle örneğin Foscolo gibi Venedikli idealistlerin onu asla affetmememesini de umursamıyordu. 17 Ekim

1797 tarihinde Campoformido'da yapılan barış antlaşması-na göre Venedik ve eskiden hâkimiyeti altındaki bölgeler Avusturya'ya geçmişti. Ayrıca Fransız birlikler takip eden yılın başında çekilmeden önce doçenin şatafatlı kadirgasını, yani *bucintoro*'yu yakıp tersaneyi yağmalamıştı. Venedikli savaş donanmasının kullanılabilir gemileriye Fransız bay-rağı altında Toulon'a yelken açmıştı. Bunun dışında ara-larında 1204 yılında Konstantinopolis'ten çalınan dört atlı araba heykeli Mark bazilikasının ana kapısının üzerindeki yerinden alınıp çok sayıda el yazması ve sanat eseriyle bir-likte, ülkelerine çekilen galipler tarafından Paris'e götürül-müştü.

Ardından Avusturya hâkimiyeti altında kısa ve nispeten olaysız bir ara dönem yaşanmış ve savaşların ardı arkası ne-redeyse hiç kesilmediği için Avusturya, Venedik'te pek anıl-maya değer girişimde bulunamamıştır. Avusturyalıların te-mel hedefi, sadece huzur ve düzeni sağlamaktı. Bu amaçla da eski elitlerin desteğini kazanmaya çalıştılar. 31 Mayıs 1798 tarihinde Avusturyalı Askeri Vali General Oliver von Wallis, kamu hayatının düzenlenmesine ilişkin 98 maddelik bir kanun koymuş, yıkılan cumhuriyetin 1 Ocak 1796 tari-hinde geçerli olan kanunları tekrar yürürlüğe sokulmuştu. Soylu hanedanların temsilcileriye sadakat yeminlerini bu kez İmparator II. Franz'a etmek zorunda kalmıştı. Basına sansür getirilerek, hem cumhuriyetçi propagandalar hem de yıkılmış Mark Cumhuriyeti'ne övgüleri bastırmaya çalış-mışlardı. Avusturya hükümeti de Serenissima'nın kültürel mirasından fayda sağlamış ancak bunu yaparken, Fransız seleflerinden daha dikkatli ve daha mütevazı davranmıştı. Genel olarak Habsburgluların buradaki hâkimiyeti devrim-ci değişimler dâhilinde kısa, geciktirici bir dönemi teşkil et-mişti.

26 Aralık 1805 tarihinde İtalya'nın devlet meselelerini yeniden düzenleyen Pressburg Barışı'yla Venedik, bu vesileyle kurulan İtalya Krallığı'na verildi. Bu krallığın hüküm-darı, yani Napolyon'un bizzat kendisi, üvey oğlu Eugène Beauharnais'i kral naibi ilan ederek vekil tayin etti. Bazı Venediklilerin Napolyon'un ailesinden birinin lagün kenti Venedik'i makam yeri ilan edip, ona eski önemini bir nebze de olsa geri verebileceğine ilişkin umutları gerçekleşmedi.

Beauharnais, Fransa'ya daha yakın olduğu ve Yeni Çağ'ın her tür gereğine hitap ettiği için Milano'ya yerleşmişti.

Fransız idare, işte bu gereklere Venedik'te de karşılık verilebilmesi için çabalamış, bu bağlamda dikkate değer bir güç yaratmıştır. Çoğu manastır ve çok sayıda kilise kapatılmış, kısmen yıkılmış, loncalar ve *scuole* gibi eski kurumlar kaldırılmıştı. Bu kurumların aralarında yüzyıllar boyunca oluşturulmuş paha biçilmez sanat eseri koleksiyonları ve kütüphanelerin bulunduğu mal ve mülk, yeni yönetim düzeninin ekonomik alanda gelişen destekçisi tarafından büyük bir mutlulukla en yüksek teklifi verene açık artırma usulüyle satılmıştı. Müstakbel bir halk eğitiminin temel unsuru olarak eğitim sisteminde reform yapılmış, yeni kazanılan özgürlüğün doğru anlamda öğretildiğinden emin olmak için de Padova'nın eski, saygın üniversitesinde olduğu gibi devlet gözetimine verilmiştir.

Böyle bir önlemin alınması, Fransız hâkimiyetinin fayda sağlayıcı etkilerinin sadece kısıtlı ölçüde nüfuz etmesi nedeniyle daha da önemli görülmüştür. Kilise, manastır ve *scuole* gibi kurumlar tarafından karşılanan ancak artık büyük ölçüde yıkılmış eski sosyal güvenlik sistemlerinin devlete ait yardımlarla ayakta tutulması, asgari düzeyde bile mümkün değildi. Bir zamanların "eğlenceler kenti" kısa sürede dilenciler kentine dönüşmüştü. 1802 yılında Alman yazar Johann Gottfried Seume *Spaziergang nach Syrakus* eserinde lagündeki ziyaretinden şöyle bahseder:

Venedik'te en üzücü şey, fakirlik ve dilencilik. Birinin acı ifadelerle sizden merhamet dilemeden on adım gitmeniz mümkün değil. Üstelik sefaletin yüzü de bu feryadın imdat çığlıklarını destekliyor.

Orta sınıfın varlığı ticaretin çöküşü altında ezilmişti çünkü ticaret, önce 1806 yılında Napolyon tarafından ilan edilen ekonomik kıta ambargosu, ardından 1813-1814 yıllarında İngiltere'nin ticaret ambargosu nedeniyle neredeyse durmuştu. 1796 yılında her alanda kayıtlı 10.884 tüccar varken, 1825'te bu sayı 3628'e düşmüştür. Murano'da bulunan 49 üfleme cam atölyesinin ise, 1814 yılında sadece dört tanesi ayakta kalmıştı. Kentin çöküşünü en çarpıcı biçimde gösteren şey belki de gondol sayısı olabilir: Francesco Sansovi-

no'nun tespitine göre 16. yüzyılın sonunda Venedik'in en parlak döneminde 9000 ila 10.000 civarı gondol varken, bu sayı cumhuriyetin son döneminde 3000'e kadar düşmüştü. 1824 yılındaysa geriye sadece 200 gondol kalmıştı. Düşen gelirler, büyük bir vergi yüküyle karşı karşıyaydı çünkü Venedik de Napolyon'un savaşlarını finanse etmek için katkıda bulunmak zorundaydı: Mark Cumhuriyeti'nin son yıllarına göre vergi yükü yüzde 780 oranında artmıştı. Ancak nüfus sayısı da 1795 ile 1810 arasındaki son 15 yılda 140.000 kişiden 106.000 kişiye düşmüştü.

Bir zamanların yönetici tabakasının çöküşü de sonunda adeta bir toprak kayması gibi gerçekleşmişti. Nüfuz sahibi soylu ailelerin üyeleri, yüzyıllar boyunca sosyal sınıfın ayrıcalıklarına dayanan anlaşmalı bir hâkimiyet pratiğine alışkındı. Bu ayrıcalıkların kalkması ve buna bağlı olarak siyasi ve ekonomik kaynakların kaybı sonucunda yeni duruma ve yeni güç sahiplerine uyum sağlayacak manevi esnekliğe sahip değildiler. Tek bir nesilde, 1797 ile 1820 yılları arasında 1100 soylu ailenin 700 kadarı *terra ferma* üzerindeki varlıklarını ve Venedik'teki saraylarını satmak zorunda kalmıştı. Mozart'ın bir zamanlar librettisti olan Lorenzo da Ponte, 1798 yılında memleketi Venedik'e bir ziyareti sırasında Rialto pazarında yitip gitmiş Mark Cumhuriyeti'nin önde gelen politikacılarından birinin yeğeninin hayatını artık balık satıcılığı yaparak sürdürdüğünü görmüştür.

Ancak Fransızların hâkimiyetinin sürdüğü yaklaşık on yılda, bir önceki yüzyılın tamamında olduğundan daha fazla değişiklik sadece Venedik'teki insanları etkilememiş, aynı zamanda kentin görünümünü de kalıcı biçimde dönüştürmüştür. Çok sayıda kilise ve sarayın yanı sıra ilk kanallar da yürüyüş yollarına yer açmak için yok edilmiştir. Kentin doğusundaki Castello semtinde bulunan San Niccolò ve San Antonio tarikatlarının binaları, 1808 ve 1812 yıllarında park tesisleri kurmak amacıyla yıkılmıştır; bunlar *giardini pubblici* [halk bahçeleri] olarak günümüze kadar korunmuştur. Yeni Çağ'ın arzularına uygun bir biçimde ölüler de düşünülmüş, hayatın içinden çıkarılmıştı: Yüzyıllar boyunca cenazelerin gömüldüğü kilise mezarlıklarının yerini, Isola'da bulunan San Michele mezarlık adası aldı. Bu mezarlık günümüze kadar Venedik'in merkezi mezarlığı olarak kullanılmıştır.

Nihayetinde geleneksel yönetim merkezi olan San Marco Meydanı da önemli yapı tedbirlerinden etkilenmiş, bunlara örneğin Jacopo Sansovino tarafından tasarlanan San Geminiano Kilisesi de feda edilmiştir. Özetlemek gerekirse, Venedik'in moderniteye geçişi Fransızların hâkimiyeti altındaki dönemde hem meydana gelen değişimlerin derin etkisi hem dönüşüm süreçlerinin zaman açısından hızlandırılması bakımından gayet tipik bir seyir almıştır.

Çift Başlı Kartalın Hâkimiyetinde

Napolyon döneminin 1814 yılında sona ermesiyle birlikte kurduğu İtalya Krallığı'nın da sonu gelmiştir. Viyana Kongresi'nin restore ettiği Avrupa'da Venedik 1815 yılında Lombardiya'nın yanında Lombardiya-Venedik Krallığı'nın bir parçası olarak yerini tekrar Habsburglu çok halklı devlette bulmuştu. Avusturyalı idareciler, bunu takip eden süre zarfında gerçekten de devrim sonrası onlarca yılda açılan yaraları sarmaya çalışmıştı. Yeni idari yapının tepesinde Habsburglu arşidüklerden biri kral naibi olarak yer alıyordu. 1817 yılından itibaren bu görevi üstlenen Arşidük Rainer göreve geldikten kısa bir süre sonra, lagün kentinin durumunu ağabeyi İmparator I. Franz karamsar bir tablo olarak aktarır: "Her yer harabe, her yerde çürüyen saraylar, işsizler, sayısız dilenci..." Hülasa imkânı olan herkesin neden karaya kaçtığını çok anlaşılır kılan nedenler. Gerçekten de sadece 1813 ile 1818 yılları arasında artık 100.000 kişinin bile altında kalan nüfusuyla zirve dönemlerindeki nüfusunun yarısına bile sahip olmayan Venedik'ten 12.000 kişi daha kenti terk etmişti.

Kalıcı bir iyileştirme ancak tümüyle çökmüş ticaretin teşvikiyle sağlanabilirdi. Bu yönde atılan ilk önemli adım, Venedik'in serbest liman ilan edilmesi idi ve bu da 1829 yılında gerçekleşti. Aynı şekilde askeri limanın genişletilmesi, tersanenin bu kez Avusturyalı donanma için tekrar çalıştırılması ve deniz subaylarının eğitimi için bir bahriyeli okulunun (bu ara komut dili 1866 yılına kadar İtalyanca kalmıştır) açılması olumlu sonuçlar getirmişti. Sadece tersanede bile 3000 kadar zanaatkâr yeni bir iş bulmuştu.

1830'lu yıllarda ise Avusturyalı idarenin temsili, görevde bulunan kral naibinden çok il valilerinin çalışmalarından oluşan çabaları sonucunda gözle görülür bir yükselişe geçmişti. Bu bağlamda Yukarı İtalya'da yol ağının ve su yollarının genişletilmesiyle Milano-Venedik arası yeni demiryolu hattının kurulması aynı derecede önemliydi. Yaklaşık beş yıllık bir inşaat sürecinin sonunda 4 Ocak 1846 tarihinde ilk tren dolgu zemin üzerinden lagünü geçmiş ve Venezia Santa Lucia garında durmuştur. Bu sayede nakliye olanakları da iyileştirilmişti. Ancak karada bu tren hattının açılması'nın kent tarihinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etmesinin tek nedeni bu değildi: Bu hat aynı zamanda Venedik'in Doğu odaklı bir deniz kentinden Batı'ya yönelen bir kara kentine doğru geçirdiği yavaş dönüşüm sürecinin son aşamasıydı. O tarihe kadar çoğu ziyaretçi kente deniz yoluyla ulaşmış ve *bacino di San Marco*'da [San Marco Rıhtımı] doğe sarayının önünden kente ayak basmıştı. Artık bu durum tamamen değişmişti. Teknik açıdan da trafiğe bakıldığında modernite Venedik'e kesin olarak ulaşmıştı.

Ancak ekonomik refah ve genel itibariyle güvenilir bir biçimde işleyen idareye rağmen Habsburglu hükümdarlar, İtalya Yarımadası'nın kuzeyinde devletlerin birleşmesini hedefleyen İtalyan milliyetçilerin gittikçe daha çok saldırısına maruz kalıyordu. Yabancı bir egemen olarak algılanan Avusturyalılardan, basına getirilen sansürden ve ulusal-liberal eleştirmenlerin tutuklanmasından dolayı uzun zamandır duyulan memnuniyetsizlik, sonunda 1846 ve 1847 yıllarının hasatları da kötü olunca, 1848 yılında Kuzey İtalya'nın tamamında isyanlara neden olmuştu. Halkın çoğunluğu Savoy Hanedanı'nın egemenliği altındaki Sardinya-Piyemont Krallığı'na bağlanmak istiyordu.

Viyana'da gerçekleşen devrimci olayların haberi alınınca Venedik'te de 22 Mayıs'ta isyanlar patlak vermişti. Avukat Daniele Manin'in yönetiminde geçici bir hükümet, Demokratik Venedik Cumhuriyeti'ni kurmuş ve 3 Temmuz'da Yukarı İtalya'daki iller için Avusturya'yla savaş halinde bulunan Piyemont Krallığı'na bağlandığını ilan etmiştir. Venedik'te en üst amirleri olarak Vali Kont Aloys Pálffy'nin bulunduğu Habsburglu memurlar, bu durumla baş edemediği için devrimcilerin işi başta çok kolay olmuştur.

Viyana ise Yukarı İtalya bölgesindeki topraklarından hemen vazgeçmeye kesinlikle razı değildi. Avusturyalı birlikler lagün kentinin etrafını 1848 yılı sonbaharında kuşattı. Piyemontluların 23 Mart 1849'da Novara'daki ağır yenilgisinden sonra savunmanın dışarıdan bir destek kuvvet geleceğine ilişkin umudu kalmamıştı. Buna rağmen bu eşitsiz savaş devam etmişti: Bir tarafta 16.000 az eğitilmiş ve kötü donanımlı İtalyanlar, karşı taraftaysa kesin sonuç almaya kararlı General Julius von Haynau'nun emrinde 30.000 savaş deneyimi olan asker. Açlığın hâkim olduğu kentte, binlerce insanın canını alan korkunç bir kolera salgını patlak vermişti. 29 Temmuz 1849 tarihinde Avusturyalı birlikler 24 gün süren aralıksız ateşe başlamış, 22 Ağustos tarihinde Venedik teslim olmuş ve ardından dört günlüğüne tekrar Avusturyalılar tarafından işgal edilmişti.

Başarısız devrimin sonuçları, kenti yeniden kan kaybetmesine yol açmıştı. 1830'lu yılların sonlarından itibaren başlayan gelişmeler, savaş, savaşa bağlı mali yükler, salgınlar ve ticaret ambargosu nedeniyle bir anda son bulmuştu. Üstelik kentin serbest liman statüsü de kaldırılmıştı. Ancak belki de bunların tümünden daha kötüsü Avusturyalıların geri dönmesiyle birlikte tekrar büyük bir göçün başlamış olmasıydı. Sadece Daniele Manin gibi devrimciler değil, aynı zamanda -özellikle burjuva orta sınıf olmak üzere- sessiz sedasız birleşik bir İtalya hayali kuranların da birçoğu Venedik'i terk etmişti.

Venedik'te sıkıyönetim ancak 1854 yılında kaldırılmıştı. Ardından Avusturyalı yönetim fazla bir şeye karışmamaya çalıştı. 1855 yılında İmparator Franz Joseph, Sissi lakabıyla ünlü eşi Elisabeth ile birlikte kenti ziyaret etmişti. Bu vesileyle imparator, Ressam Jacopo d'Andrea'ya Albrecht Dürer'in 1506 yılında İtalyan meslektaşları tarafından törenle karşılanışını resmeden bir tablo sipariş etmişti. Hemen ertesi yıl Venedik'te sergilenen bu tabloda (Görsel 11) Alman ressam tablonun sol kenarında, etrafını yarım ay şeklinde saran İtalyan meslektaşlarına doğru bakmaktadır. Kendisiyle koyu bir sohbete dalmış olarak sakalsız Giovanni Bellini, onun yanında Tiziano görünmekte, aynı anda Giorgione dramatik bir el hareketiyle devasa boyutlarda bir lavtanın

tellerine dokunmaktadır. Böylece resim sanatıyla müziğin arasındaki bağı ve arka planda görülen doçe sarayıyla Aziz Mark Kilisesi'nin çan kulesi önünde sanatçıların toplandığı hoş ortam, ulusal çeşitlilik içinde kültürel birliğin nasıl alkışladığını sembolize etmektedir. Bu Alman konuk, tablonun son derece siyasi ifadesine bakacak olursak, kendisiyle kadardar sanatçı meslektaşları tarafından fikri ortaklıkları etnik farklarından üstün tutan dostça bir tutumla karşılanmıştır.

Ancak Habsburglu devletler birliğinde *avant la lettre* [adı konmadan önce] çok kültürlü bir toplumun bu tür yapay-sanatsal başkalaşimleri bir yana, Venedik'in üzerindeki Avusturya egemenliği on yıl sonra sona ermişti. Hemen 1859 yılında Avusturya, Solferino'da bir Fransız-Piyemont ordusuna karşı yenildikten sonra, Villafranca Barış Antlaşması gereğince Lombardiya'yı Piyemont'a vermek zorunda kalmıştı. Bu gelişme nedeniyle İtalyan milliyetçilere göre Venedik'in Habsburg'un elinden çıkıp Savoy'a geçmesi, sadece bir an meselesiydi.

Görsel 11: Jacopo d'Andrea'nın tablosu, Domenico Gandini tarafından hazırlanmış baskısı; Giovanni Bellini ve Albrecht Dürer'in Venedikli sanatçılar tarafından karşılanması, 1856.

Ancak 1866 yılında, 17 Mart 1861 tarihinde ilan edilen İtalya Krallığı, Kral II. Vittorio Emanuele'nin döneminde Prusya'yla müttefik olmuştu. O dönem Prusya Alman Federasyonu'nda iktidarı ele geçirmek için Avusturya'yla mücadele ediyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu iki cephele bir savaşta fazla bir askeri risk almadan yenip, zorla toprakların devredilmesi için bu iyi bir fırsat gibi görünüyordu. Avusturya, İtalya'nın savaşa müdahil olmaması karşılığında Venedik'i mücadelesiz devretmeyi teklif etse de İtalyan hükümeti daha fazlasını istediği için bu teklifi reddetmişti. İtalyan hükümeti, Trientine ve Güney Tirol'le liman kenti Trieste'nin ve Dalmaçya sahillerinde genişletilmiş bazı toprakların yeni krallığın illeri haline gelmesini istiyordu.

Ancak İtalyan politikacıların bu yüksek çatalı hedeflerine ulaşması, İtalyan ordusunun performansı nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Husumetin başlamasından hemen iki gün sonra İtalyan ordusu 25 Haziran'da kendilerinden çok daha düşük sayıdaki Avusturyalılara karşı Custoza'da yenilgiye uğramıştı. Dört hafta sonra, yani 20 Temmuz 1866 tarihinde de kâğıt üstündeki bilgilere göre hasmına kesinlikle yetecek güçte görünmeyen Avusturya donanması, son derece enerjik ve taktik açıdan oldukça profesyonel Koramiral Wilhelm von Tegetthoff'un komutasında İtalyan Adriyatik donanmasını Lissa Savaşı'nda yenilgiye uğratarak küçük düşürmüştü. Bu yenilgi üzerine tüm Avrupa, yenilen tarafla alay etmiştir.

Ancak savaşın sonucu, Prusya'nın 3 Temmuz'da Köni-grätz'de [Hradec Kralove] kazandığı zaferle belli olmuştu. İmparator Franz Joseph barışı tesis edebilmek için Venedik'i devretmek zorunda kalmıştı. Ancak Custoza ve Lissa'da yaşanan acı yenilgilerden sonra İtalyan politikacıların bu asgari hedefine bile ancak diplomatik birtakım aşağılamaların sonucunda varılabılmıştı çünkü Avusturyalılar Venedik'i İtalya'ya değil, Fransa İmparatoru III. Napolyon'a devretmişti. Fransa imparatoru da İtalyan hükümetine bir halk oylaması yapacağına dair söz vermişti. Sonunda 19 Ekim 1866 tarihinde yapılan halk oylamasında ezici bir çoğunluk İtalya Krallığı'na bağlanmak istemiştir.

İtalya Krallığı'nda

Venedik'in İtalyan ulus devletinin bünyesine katılmasını takip eden onlarca yılda, kent hem ekonomik hem demografik düzlemde gelişmişti. Bununla beraber bu gelişme, bazı sınırlara da dayanmıştır. Bu sınırlar, Venedik'in suda var olan bir kent olarak modernleştirilebilmesini sağlayacak imkânların çektiği sınırlardır. Özellikle modern sanayi yapılarına gereken yer burada yoktu. Sadece Dreher adlı bira fabrikası veya Stucky adlı büyük değirmen işletmesi gibi az sayıda sanayi yapısı Giudecca'da inşa edilmiş, örneğin Neville Çelik Dökümcülük gibi başka kuruluşlar kentin kuzeyinde inşa edilmiştir. Ancak bunlar münferit işletmelerle sınırlı kalmıştı çünkü kent alanı ancak çok etkisiz bir oranda büyütülebilmisti.

Üstelik nakliye koşulları da uygun değildi ve bu durum hiç değişmedi. 1866 yılının Aralık ayında yeni belediye başkanı Giovanni Battista Giustinian "Venedik kenti sokak ve kanallarında temelden reform" çalışmaları yapacak bir komisyon kurdu. Bu tür "reformlar"ın yürüyüş yolları açmak için sadece doğrudan kanalın doldurulması gibi çözümlere yönelmesi ender görülen bir durum değildi: 1797 yılında cumhuriyetin sona ermesinden 1966 yılına kadar toplamda yaklaşık sekiz kilometre uzunlukta, yaklaşık elli kanal bu şekilde yok edilmişti. Buna rağmen nakliye olanakları sorunlu kalmıştı. Öte yandan en azından malların büyük zahmetlerle bir araçtan diğerine aktarılmasını kolaylaştırmak için, Santa Lucia Tren Garı'nın raylarının hemen yanı başında yeni bir liman tesisi kurulmuştu. Venedik bu limandan her zaman faydalanmıştı ve 1906 yılında Cenova'dan sonra İtalya'nın en önemli ticaret limanı haline gelmişti. Ancak uzun vadede ticaret ve trafiğin büyüyen yer ihtiyacı yepyeni çözümlerin tasarlanıp kararlaştırılmasına neden olmuştu. 1917 yılından itibaren İtalya kara topraklarına bağlı yeni bir liman olarak Porto Marghera açılmış, I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki yıllarda önemli bir sanayi merkezi haline gelmiştir.

Ancak tek sıkıntı sanayi tesisleri için yeterli alan olmaması değil, bu tesislerde çalışan insanlar için gerekli konutlara da ayrılacak yerin bulunmamasıydı. Sıradan insanların

yaşam koşulları, Mark Cumhuriyeti'nden bu yana önemli ölçüde kötüleşmişti. Binlerce işçi, zemin katlarda bulunan küçücük yerlerde yaşıyordu, yani evlerin bodrum katı bulunmayan Venedik'te bunun anlamı, karanlık, rutubetli ve kötü kokulu çukurlarda yaşadıklarıydı. 1886 yılında kent idaresi yapıların tamamını ve özellikle de işçi sınıfının yaşadığı yerlerin durumunu iyileştirmek için bir *piano regolatore* [kent planı] hazırlatmıştı. Nüfusun 1868'de yaklaşık 120.000 kişiden 1911 yılına kadar 160.000 kişiye yükselmesi nedeniyle bu plan büyük aciliyet arz ediyordu.

Ancak modernleşme sorunları bambaşka ve çok daha radikal çözüm önerilerine vesile olmuştu. Bu bağlamda örneğin; Venedikli yerel bir politikacı ve ileride Roma senatörü olan Pietro Manfrin 1870'li yıllarda lagünün kurutulması için bir konsept geliştirmişti. Manfrin, suyun geçmişte Venedik'i koruduğunu kabul etmiş ancak kentin artık "modern toplumların ihtiyaçları"na cevap vermediğini ve "gelişmeyi engellediği"ni belirtmişti. Manfrin'e göre daha fazla yere ihtiyaç vardı, bunu sağlamak da ancak gereksiz kanalların yerini modern yollara bırakmasıyla mümkün olabilirdi. Sadece bir limanın ayakta tutulması yeterli olacaktı, o zaman tekrar eski rakipleri Cenova'yla İtalya Yarımadası'nda lider ticaret merkezi unvanını almak için rekabet edebileceklerdi.

Birkaç on yıl sonra Tommaso Marinetti, Umberto Boccioni ve Carlo Carrà'nın çevresindeki fütüristlerin talepleri de aynı yöndeydi ancak daha heyecanlı bir tonda ifade ediliyordu. 1910 yılında "Passatizmin en büyük foseptik çukuru" olarak nitelendirdikleri kentte (ki bununla gelişmeye karşı şüpheci ve tepkili bir zihniyeti kastediyorlardı) el ilanları dağıtmışlardı. Bu el ilanlarında kentin fazlasıyla geç kaldığı sanayi çağını yakalaması için Venediklileri daldıkları o "derin nostalji hülyası"ndan artık uyandırmaya kararlı olduklarını ilan ediyorlardı. Bu yönde izlenecek yol da netti: "Acilen o küçük pis kokulu kanalları eski, her yanı dağılan, cüzzamlı sarayların molozuyla dolduralım." Böylece kısa sürede "Adriyatik'e hâkim olacak o sanayi ve askeri kent Venedik"in oluşabileceği düşünülüyordu.

Bu tür fikirler, belki entellektüel kesimlerde yankı bulabilmişti ancak çoğunluğu ikna edecek türden değildiler.

Her halükârda 19. yüzyılın başından itibaren gittikçe daha büyük önem kazanan bir soruna işaret ediyorlardı; o da bir tarafta Venediklilerin Venedik'i ile diğer tarafta ziyaretçilerin Venedik'i arasındaki büyük uçurumdur. Çünkü ziyaretçi sayısı gün geçtikte artıyordu. Lord Byron, August von Platen veya Alfred de Musset'in birbirinden son derece farklı biçimlerde tasarladığı gibi, Avrupa tarihinin parlak günlerini hatırlatan, ölmeye mahkûm, çürümeye yüz tutmuş bir güzelliğin imgesi, elbette romantiklerin hayal gücü üzerinde bir etki yaratmıştı. Aynı şekilde estetlere karşı derin bir antipatiye sahip kitlelerin de merakını uyandırmıştı. Ziyaretçi sayısı, büyük bir hızla artmıştı. 1850 yılında yaklaşık 50.000 ziyaretçi gelirken, 1883 yılında 160.000, 1907 yılında ise 3,5 milyon turist sayılmıştı.

Turizm sektörü, kentin daha çok "bienal" adı altında bilinen uluslararası sanat sergisi nedeniyle de ek bir dinamik kazanmıştı. Sergi, Belediye Başkanı Riccardo Selvatico'nun inisiyatifi üzerine Genel Sekreter Antonio Fradeletto'nun yönetiminde başlatıldığı 1895 yılından bu yana iki yıllık dönemlerde düzenlenmektedir. "İki yıllık çağdaş sanat sergisi" şeklindeki başlığı hiç dikkate alınmadan bu bienalde çoğu Venedik ziyaretçisinin daha çok muhafazakâr olarak nitelendirilebilecek zevkine hitap etmek amacıyla önce tercihen akademisyen ve yerel sanatçıların eserleri sunulmuştu. Ziyaretçilerin zevkinin dikkate alınması ve tabii kent yönetiminin aralıksız desteği sonucunda bienal, büyük yankı getiren bir başarı sağlamıştı. Henüz 1895 yılında düzenlenen ilk sergiye bile 224.000 ziyaretçi gelmiş, 1909 yılında düzenlenen sekizinci bienale ise bunun neredeyse iki katı kadar ziyaretçi katılmıştır (437.000).

Turist sayısındaki artış, kentin usulca seyreden gelişimine eşlik etmiştir. Gitgide daha fazla Venedikli aile saraylarını satmak zorunda kalmıştır çünkü bu saraylar, artık artan ziyaretçi akımlarına konaklama imkânı sunmak gibi yeni bir görevi üstlenmek durumundaydı. Bunun için ya dairelerden oluşan pratik yapılara ya da otellere dönüştürüldüler. Bu bağlamda örneğin Riva degli Schiavoni adresinde bulunan Palazzo Dandolo 1822 yılından bu yana Otel Danieli adı altında kentin hizmet veren en şık konaklama yerlerinden biridir. Tabii ki turistlerin çoğu çok daha mütevazı yerlerde

konaklıyor ve konaklama yerine ilişkin çok daha az beklenti sahibi oluyorlar. Birçok başka entelektüelin de yaptığı gibi örneğin Alman Tiyatro Eleştirmeni Alfred Kerr de bununla alay etmiştir:

“Dinle bak! Campanile’nin çanlarını!” Pirna hemen ayaklanıp yola koyuluyor, ne kadar güzel, Adriyatik’in kenarında

Cafe Quadri! Evet! Kadın öğretmenler -hepsi birer Saksonyalı zarafet örneği-

oturmuş Procuration’un⁵ önünde

Sarışın kadın

“Garsoon! Getir bir Veeeremut” diye bağıyor, ağzını yayararak.

Muhtemelen edebi düzlemde, değişken Venedik imgesiyle duyarlı bir Zeitgeist teşhisi arasında kurulan en etkili bağlantılardan birini kurmayı başaran kişi, 1912 yılında yayımlanan *Venedik’te Ölüm* adlı ünlü öyküsüyle Thomas Mann’dır. Gustav von Aschenbach adında bir şairin çöküşünü anlatan bu öyküde Mann, kahramanının bu sağlıksız düşler kentinden kaçış denemelerini betimlemekte ve bunu yaparken burjuva çağının son döneminde Venedik algısına ait tüm leitmotifleri anmaktadır:

En yakın gondol iskelesinde bir gondole bindi. Gondolcü onu bulanık kanal labirentlerinden, yanları aslan heykelleriyle süslü zarif, mermer balkon altlarından geçirerek, kaygan duvar diplerinden dolaştırarak, üzerlerindeki kocaman ticarethane levhalarının görüntüsü, çöpler yüzen sulara vurmuş, yas tutan eski konak cephelerinin önünden çekerek San Marco’ya götürdü. Aschenbach oraya varana kadar bir hayli sıkıldı çünkü tentene fabrikaları ve cam eşya yapım evleriyle anlaşılmış olan gondolcü, Aschenbach’a ikide bir bu eşyaları göstermeye, satın aldırmağa uğraşıyor, Venedik içinde bu garip su yolculuğu büyüsunü göstermeye başladıkça, düşmüş kraliçe kentin insanı soyarcasına ticaret anlayışı, insanın keyfini bozmak için elinden geleni yapıyordu.⁶

Gustav von Aschenbach’ın bu şekilde keyfinin bozularak gerçeklerle yüzleşmesi aslında ona ne kadar iyi geldiyse, Adriyatik üzerinde hâkimiyetle ilgili hayal kuran fütüris-

5 Orta Çağ’da yapı işleri dairesi. (ç.n.)

6 *Venedik’te Ölüm*, Thomas Mann, çev. Behçet Necatigil, Can Yayınları, 2020, s. 53-54. (ç.n.)

tik avangartlara da o kadar iyi gelebilirdi. Bunlar, İtalya Krallığı'nda birçok entelektüel vatandaşın çok uzun zamandır kurduğu hayallerdi ve Venedik'te de destekçileri vardı. Ancak bu konuda gerçeklerle yüzleşme, *Venedik'te Ölüm*'ün yayımlanmasından hemen üç yıl sonra gerçekleşti. İtilaf devletleriyle ittifak devletleri arasında uzun süre yürütülen ince taktikler ve savaşa katıldıkları takdirde hangi tarafta daha fazla fayda elde edileceği sorusunun ayrıntılı bir biçimde ölçülüp tartılmasının sonucunda İtalya Hükûmeti Başbakanı Antonio Salandra, 23 Mayıs 1915 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş ilan etmeye karar vermişti. Bu kararla birlikte Venedik bir anda turist kentinden cepheye dönüşmüş ve kısa süre içinde savaşın yeni teknik imkânlarına maruz kalmıştır. Çünkü 24 Ekim 1915 tarihinde bir bombanın isabet etmesi sonucunda Giambattista Tiepolos'un Santa Maria degli Scalzi adlı Karmelit kilisesinde "Melekler Santa Casa di Nazareth'i Loreto'ya getiriyor" konulu tavan freskini parçalamıştır (Görsel 12). Lagünde arada bir cepheden silah sesleri duyulurdu ve İtalya 1917 yılı Ekim ayında Caporetto'da mağlubiyet yaşadığında, Avusturyalı ve Alman birliklerin ilerlemesi ancak Venedik'e kuzeyde yirmi kilometre kala Piave sahillerinde durdurulabilmişti. Kentin bombalı saldırılardan gördüğü daha büyük zararlarsa açlık, enflasyon ve yolsuzluktu. Kent ve devlet yönetimi bunlarla mücadelede başarısız olduğu için de grevler ve halk ayaklanmaları meydana geliyordu. Ayrıca 70.000 kadar Venedikli, kara topraklarındaki güvenli kentlere tahliye edilmişti. Gerçi 1918 Kasım ayında sona eren savaşın ardından büyük bir çoğunluk geri dönmüştü ama bu kitlesel göçün Venedik geleneklerinin biraz daha yitirilmesindeki payı az değildir.

Görsel 12: Avusturyalıların 24 Ekim 1915 tarihinde düzenlediği bombalı saldırı sonrası Santa Maria degli Scalzi.

Faşizm Çağı

I. Dünya Savaşı'nın toplumsal ve ekonomik sarsıntıları Venedik'te olduğu gibi İtalya genelinde de siyasi aşırılıkların güçlenmesine yol açmıştır. Daha 1920 yılında *sindaco d'oro* [altın belediye başkanı] olarak kentin kaderini 1896 yılından bu yana yönlendirmiş halkçı-muhafazakâr Belediye Başkanı Filippo Grimani'nin yerine Venedik'in komün idaresinin bulunduğu Ca' Farsetti'de hâkimiyeti, milliyetçi Davide Giordano devralmıştır. Dünya Savaşı'na bağlanan ve Venedik'in Dalmaçya sahillerindeki eski topraklarını da içine alan "İtalyan Adriyatik" hayalleri gerçekleşmeyince, takip eden yıllarda önem verilen konu, savaştan yorgun düşmüş, hasara uğramış kenti ekonomik açıdan tekrar ayağa kaldırmaktı. Bu bağlamda önemli etkilerde bulunan şahıslar, bir aristokrat olan Kont Piero Foscari, sanayici Vittorio Cini ve özellikle Venedik'in iki dünya savaşı arasındaki dönemde "güçlü adamı" Giuseppe Volpi'ydi (1877-1947).

Volpi, Venedikli bir burjuva ailesine mensuptu. Babasının erken yaşta ölümünden sonra neredeyse yoksul kalan

bu enerji dolu ve ekonomi meselelerinde yetenekli *selfmade man*⁷ hızlı bir yükseliş kaydetmiş, 1904 yılında “Società Adriatica di Elettricità” (Sade) şirketini kurmuştur. I. Dünya Savaşı öncesi yıllarda Volpi, Foscari ve Cini ile birlikte kara tarafında yeni sanayi bölgelerinin kurulması için uğraşmış ve devamlı sürdürülecek modernleşme tedbirleriyle geçmişin parlak dönemlerinin devamı olacak bir *Grande Venezia* [Büyük Venedik] yaratmak için insanları ikna etmeye çalışmıştır. 1917’den itibaren yapılan çalışmalar, kara tarafına bağlı bir liman olan Porto Marghera’nın inşasıyla başarı sağladıktan sonra, bu yeni sanayi yeri, hızla büyüme kaydetmiştir. 1926 yılında karada bulunan Mestre adlı banliyö, mahalle olarak Venedik’in bünyesine katılmıştır. Marghera’da iş yeri sayısı 1928 ile 1939 yılları arasında üçe katlanarak 5.000’den 15.000’e yükselmiştir.

Öte yandan Trablusgarp valisi (1921-1925) ve İtalya’nın maliye bakanı (1925-1928) olarak görev yaptığı için Duce Benito Mussolini’yle çok iyi ilişkiler kuran Volpi’nin faaliyetleri sadece ekonomik alanda etkili olmamıştır. Bir yandan geleneksel işçi semtleri Giudecca ve Castello’nun sakinleri, artan sayıda kara üzerinde yeni inşa edilen yerleşimlere taşınırken, diğer yandan kentin eski alanları turizm sektörünün sistematik bir biçimde profesyonelleşmesi sayesinde ziyaretçiler için daha cazip bir hal almıştır. Bunun gerçekleşmesine sadece 1932 yılından itibaren karadan hemen Venezia Santa Lucia Tren Garı’na komşu Piazzale Roma’ya giden bir araç köprüsünün inşasıyla birlikte altyapının iyileştirilmesi değil, aynı zamanda yoğun bir sergi etkinliği de katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda örneğin 1928 yılı bienaline on beş ülke katılmıştır. İki yıl sonra o dönem artık bienalin de başkanlığını yürüten Volpi, bienali devlet sponsorluğuna almayı başarmıştır. Dünya ekonomik krizi ve ziyaretçi sayısında bu krize bağlı düşüş karşısında Volpi yeni tedbirler almış ve özellikle kültürel programın yelpazesini genişletmiştir: 1932 yılında Mussolini’nin patronajında Lido’da ilk kez “Mostra Internazionale d’Arte Cinematografica” [Venedik Film Festivali] etkinliği düzenlenmiştir. Bu dünya çapında düzenlenen ilk film festivali, büyük başarı elde etmiş ve Venedik’in Roma veya Floransa’dan farklı ola-

7 Sıfırdan kendi çabasıyla yükselen erkekler. (ç n)

rak zaman içerisinde modern ve çağdaş sanatın metropolü olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bunun yanında bir de "eski usta"ların önemli sergileri vardı. Sadece 1929 yılında bile yaklaşık 350000 gibi yüksek sayıda ziyaretçi, 18. yüzyıl İtalyasının tablolarından oluşan büyük sergiyi gezmiştir (Settecento Italiano). Volpi, 1935 yılında Tiziano'ya ait yüzün üzerinde tabloyu bir araya getirmeyi başarmış ve böylece bu ressamın eserlerinden oluşan günümüze kadar en önemli sergiyi organize etmiştir.

Bu büyük kültürel etkinliklerin dünyanın her yerinden buraya çektiği ziyaretçiler sayesinde Venedik'teki atmosfer II. Dünya Savaşı'nın başlamasına yakın bir döneme kadar İtalya'nın diğer bölgelerine göre daha açık, hatta daha kozmopolit kalmıştır. Ancak bu, kentin faşizmin sonuçlarından payını almadığı anlamına gelmez. 1935 yılında İtalya'nın Etiyopya'ya saldırmasından sonra Milletler Cemiyeti İtalya'ya ambargo uygulayınca gıda tedariki feci şekilde kötüleşmiş, kısa bir süre sonra Venedik'te bulunan ünlü Colleoni Anıtı'nın kaidesinde Venedik lehçesiyle yazılmış bir afiş bulunmuştur: "E ti, ch ti g'ha el stomego di fero/mágnite 'sti paneti de l'Impero."⁸ Ancak İtalya'nın nasyonal-sosyalist Almanya'ya gitgide daha çok yaslanması ve "Führer" Adolf Hitler'in lagün kentini ilk yurtdışı gezilerinden birinde, 1934 Haziran ayında ziyaret etmesi sonucunda Venedik'te yaşayan yaklaşık 2.000 kadar Yahudiye karşı ayrımcılık başlamıştır. 1938 yılı sonbaharında ırk yasasının çıkartılmasıyla birlikte Yahudilerle Hristiyanların evlenmesi yasaklanmış, Yahudiler her türlü kültürel, sanatsal, bilimsel ve sporla ilgili kuruluştan dışlanmıştı; buna ordu ve faşist bir parti olan PNF de (Partito Nazionale Fascista) dâhildi.

İtalya'nın geriye kalanında olduğu gibi Nürnberg Yasaları'nı destekleyenler, Venedik'te de en başından itibaren az sayıda olmuştur. Yahudilere karşı büyüyen ayrımcılık daha fazla kınanıyordu. Ayrıca 10 Haziran 1940 tarihinde İtalya, Mussolini'nin zoruyla II. Dünya Savaşı'na katılınca, faşist rejimin halk arasındaki destekçileri hızla azalmıştı. Bu nedenle de Mussolini'nin 25 Temmuz 1943 tarihinde devrildiğine ilişkin haber, Venedik'te de büyük coşkuyla karşılanmıştı. Ancak siyasal hayatın kısa bir süreliğine canlan-

8 "Ve çelikten midesi olan sen, ye bakalım bu imparatorluğun ekmeğini." (ç.n.)

masının ardından daha 11 Eylül tarihinde “Achse Harekâtı” gerçekleşmiş, yani Kuzey ve Orta İtalya Alman ordusu tarafından işgal edilmiştir. 1943 yılı Aralık ayında Alman işgalciler Venedikli Yahudileri tehcir etmeye başlamış, böylece 246 kişi imha kamplarında öldürülmüştür. Ancak Yahudilerin büyük çoğunluğu zamanında kaçmayı başarmış ya da doğrudan Venedik’te veyahut da *terra ferma*’da yaşayan dostları tarafından saklanmıştır.

Mussolini’nin kurduğu “Salò Cumhuriyeti”ni halk, mesafeli bir tutumla reddetmiştir. 1944 yılı Ocak ayında yeni kurulan faşist parti, Venedik’te tamı tamına 4140 üye seçmişti. Oysa “Duce”nin devrilmesinden önce 88.684 üyeye sahipti. O döneme ait bir polis raporunda şu ifadeler yer almaktadır: “Halk, artık faşizmden bıktı. Yeni bir başarı ihtimaline inanmıyor ve özellikle günlük hayatın artan zorluklarından dolayı endişeli.” Çoktan karneye bağlanmış yiyecek tedarigi azalırken, partizan güçlerle Alman askerleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanıyordu. 26 Temmuz 1944 tarihinde bir bomba Ca’ Giustinian’ı, yani Alman harekât komuta merkezini yerle bir etmişti. Kentin tarihi bölgesi II. Dünya Savaşı’nın tahrip edici etkilerinden büyük ölçüde korunmuştu. Alman birliklerin geri çekilmesinden sonra, 28 Nisan 1945 tarihinde San Marco Meydanı’nda yine İtalya’nın üç renkli bayrağı dalgalanmaya başlamıştı.

Disneyland’e Giderken

II. Dünya Savaşı’nın sonunda Venedik, birçok başka İtalyan şehrine benzemese de gelişmiş yerel geleneklere sahip, İtalya’daki birçok başka komünün de mücadele etmek zorunda kaldığı sorunlara boğulmuş yerli halkın yoğun olarak yaşadığı bir kentti. Ancak bu durum, takip eden yetmiş yıl içerisinde köklü bir değişime uğrayacaktı.

Çünkü günümüz Venedik’inin, Venediklilerin Venedik’i olduğunu söylemek zordur. Batı dünyasının hiçbir kentinde buranın nüfusunda meydana gelen büyüklükte bir gerileme görülmemiştir. Daha 1952 yılında *centro storico*’da, yani tarihi eski kentte 174.000’in üzerinde insan yaşıyordu. Kısa bir süre sonra, tarihi kent merkezinin periferindeki sanayi işlet-

melerinde dramatik bir çöküş ve bununla birlikte kitlesel bir göç başlamıştır. Bu göçün sonunda Venedik, sadece on yıl gibi bir sürede nüfusunun yaklaşık beşte birini kaybetmiştir. 1961 yılında, Venedik'te sadece 137.150 kişi kayıtlıdır. Kent o zamandan bu yana durdurulamaz bir biçimde tükenmektedir. 2010 yılında ilk kez nüfus 60.000 eşik değerinin altına düşmüştür. Anlaşılan yerli halkla turistler arasındaki itişme yarışı sona ermiştir.

Çünkü Venediklilerin yok olması, kentin daha fazla yabancı tarafından ele geçirilmesiyle ilintilidir. Bu bağlamda en önemli sorunlar, üst tabakadan iyi maddi olanaklara sahip Venedikseverler nedeniyle kira bedellerinin devamlı artması ve daha fazla eski konutun otel ve pansiyona çevrilmesidir. Sadece 2000 ile 2007 yılları arasında *bed and breakfast* konaklama yerlerinin sayısı yüzde 1008 oranında artmış, yani ona katlanmıştır. Aynı zaman diliminde kentin tarihi bölgesinde 41 yeni otel ziyaretçilere kapılarını açmıştır. Bunların büyük bölümü eski soyluların saraylarıdır. Artık en fazla 60.000 civarında Venedikli, her yıl 20 milyon kadar turist karşılamakta, ancak bu turistlerin dörtte üçü sadece gündüz kaldığı için ne ticarete ne de komüne gelir olarak herhangi önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Görünüşe göre bu hiç durmadan artan turist akımı, en azından altyapıda köklü değişimlere yol açmıştır. Venedik'in büyük bölümünde artık bir karnaval maskesi satın almak, taze ekmek bulmaktan daha kolaydır. Batı dünyasında 21. yüzyılın başında olağan olarak nitelendirilen kolaylıkların sağlandığı normal bir günlük hayatın şekillendirilmesi açısından bakıldığında, lagündeki bu kentin koşulları her geçen gün daha da kötüye gitmektedir.

Bununla beraber Venedik, tarihinde hiç olmadığı kadar çok turizm gelirlerine bağlı, çünkü tarihinde hiç olmadığı kadar büyük bir tehdit altında. Karadaki sanayi merkezleri Mestre ve Marghera'nın gelişmesiyle birlikte sadece lagünün kirliliği endişe verici boyutlara ulaşmamış, yeraltı sularının bu bölgelerde faaliyet gösteren sanayi işletmeleri tarafından kontrolsüz bir biçimde çıkarılması, lagün tabanının devamlı çökmesine neden olmuştur. Lagünlerde, sadece son otuz yılda on iki santim çökme meydana gelmiştir. Aynı

şekilde hiç durmaksızın Adriyatik'in ve lagünün su seviyesi endişe verici derece düşmektedir. San Marco Meydanı ve kentin diğer alçak kesimlerinin sular altında kaldığı *acque alte*, yani sel baskınlarının sayısı 20. yüzyılın ilk on yılından bu yana ona katlanmıştır. 4 Kasım 1966 tarihinde yaşanan sel felaketinde suyun normal seviyesinin 1.94 metre üzerine çıkmış olması, kentin varoluşunun ne kadar büyük bir tehlike altında olduğunu bir anda gözler önüne sermiştir. Bu olayın sonrasında kendini bu eşsiz kentin kurtarılmasına adan çok sayıda kuruluş ortaya çıkmıştır. Bunların arasında en önemlisi sayılan New York merkezli Save Venice Inc. şirketi Venedik'teki restorasyon çalışmaları için tek başına her yıl milyonlarla ifade edilen rakamlarda katkı sağlamaktadır.

Yapıların kurtarılması için girişilen çok çeşitli çaba, ekonomik çıkar ve günlük hayatın pratik gerekleri nedeniyle etkisini kaybetmektedir. 2008 yılında *fondaco dei tedeschi*'nin uluslararası bir moda holdingi tarafından satın alınması, medyada büyük bir yankı uyandırmıştı. Bir zamanlar Alman tüccarların Venedik'teki konaklama yeri olan bu yapı, Mark Cumhuriyeti'nin çöküşünden sonra Avusturya Gümrük Dairesi olarak, ardından da İtalyan posta işletmesinin Venedik merkezi olarak kullanılmış, dolayısıyla daima tarihi dönüşüm süreçlerinin güvenilir bir aynası olmuştur. Ancak bu yapı, 21. yüzyılda bir moda holdinginin şubesi olarak da bu özelliğini koruyacaktır. Bunun için planlanan yapı değişiklikleri, tarihi yapıların üzerinde turizmin ihtiyaçlarına uyum sağlamak için yapılabilecek değişikliklerin sınırının nerede çekileceği konusunda haklı olarak şiddetli bir tartışmaya neden olmuştur.

Bu tür münferit yapısal değişikliklerden çok daha büyük bir tehdit, aslında artan gemi trafiğidir ve kent için kelimenin tam anlamıyla temel bir tehlikeye dönüşmüştür. Giudecca Kanalı'ndan geçerek turistlerin geminin konforu içerisinde kalarak San Marco Meydanı'nı izleme imkânı tanıyan birden fazla 10.000 BRT'lik devasa yolcu gemisinin sayısı, 2000 ile 2007 yılları arasında yıllık 200'den 510'a çıkmıştır. Bununla beraber, bu dev gemilerin güçlü yay dalgaları, yıkıcı bir etkiye sahiptir. Ancak vaporette [motorlu küçük kayıklar], su taksileri ve özel teknelerin dolaşımından olu-

şan günlük trafiğın de yarattığı dalgalar yavaş yavaş ve çok etkili bir biçimde kentin temellerini tahrip etmektedir. Yükselen su seviyesiyle birlikte temelde yaratılan bu erozyon sadece Venedik'in yaşayan kentsel bir organizma olarak ayakta kalmasını değil, aynı zamanda fiziksel varlığını da tehdit eden bir sorundur. Görünüşe göre modernite, kendine karşıt tasarımlara pek iyi gelmemektedir ve moderniteye başkaldırı, kendini sadece sessiz bir varoluş biçimiyle ifade etse bile bu değişmemektedir.

TEŞEKKÜR

Küçük kitapların hazırlanmasında da çok çeşitli fikir ve desteğin payı vardır ve bunlar için teşekkür etmek bir yazarın kesinlikle en güzel görevlerinden biridir. "REQUIEM -Die Papst- und Kardinalsgrabmäler der Frühen Neuzeit" başlıklı araştırma projesi ekibinden Anett Ladegast, Tobias C. Weißmann ve Laura Windisch kitabımı yazarken çeşitli aşamalarda bana destek olmuştur. Karin ve Leo Zitzlsperger her zamanki dirayetlilikleriyle kitabımın ham nüshasını eleştirdiler. Wuppertal'de Katharina Gührs kitabımın düzeltmeleri için dikkatli bir okuma yaptı; ayrıca C.H. Beck Yayınevi'nden Stefanie Hölscher de editör olarak kitabın oluşumuna her aşamada hem sevgi dolu hem dikkatli bir profesyonellikle destek olmuştur. Bu küçük kitabı, Wuppertal Bergische Üniversitesinde tarih kürsüsündeki meslektaşlarıma ithaf ederek alanda merakın, insana verilen kıymetin ve karşılıklı iyi niyetin hüküm sürdüğü bir atmosfer yaratırları için teşekkür etmek istiyorum. Bu atmosfer üretken zihinsel çalışmaların, üçüncü taraf finansmanındaki sıralamaların ve mükemmeliyet girişimlerinin çağında bile önce ve özellikle maddi olmayan bir temele dayandığına ilişkin farkındalığı ayakta tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Venedik'in tarihiyle ilgili her tür çalışmanın temelinde anıtsal bir eser olan on iki ciltlik *Storia di Venezia* (Roma, 1992-2007) yatar. Bu eserde kentin tarihi olduğu kadar Venedik devletinin tarihi de birçok farklı açıdan ele alınmaktadır. Almancada ise Heinrich Kretschmayr'ın, *Geschichte von Venedig* [Venedik Tarihi] adlı üç ciltlik eseri, birçok konuda her ne kadar güncellemelerin gerisinde kalmış bilgi içerse de malzemesinin zenginliği bakımından hâlâ vazgeçilmez bir çalışmadır. Bu kitapta kullanılan önemli ve/veya Almanca okurlar için kolay erişilebilir kaynaklar aşağıda verilmiştir.

Barcham, William L.: *Grand in Design. The life and career of Federico Cornaro, Prince of the Church, Patriarch of Venice and Patron of the Arts*, Venedik, 2001.

Bergdolt, Klaus: *Deutsche in Venedig. Von den Kaisern des Mittelalters bis zu Thomas Mann*, Darmstadt, 2011.

Bevilacqua, Piero: *Venedig und das Wasser. Ein Gleichnis für unseren Planeten*, Frankfurt/M., 1998.

Bouwsma, William J.: *Venice and the Defense of Republican Liberty*, California, 1968.

Calabi, Donatella (yay. haz.): *Dopo la Serenissima. Società, amministrazione e cultura nell'Ottocento Veneto*, Venedik, 2001.

Chojnacki, Stanley: *Women and Men in Renaissance Venice. Twelve essays on patrician society*, Baltimore, 2000.

Concina, Ennio: *L'arsenale della Repubblica di Venezia*, Venedik, 2006.

Da Mosto, Andrea: *I dogi di Venezia nella vita pubblica e privata*, Venedik, 1960.

Davis, James C.: *The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class*, Baltimore, 1962.

Davis, Robert C.: *Shipbuilders of the Venetian Arsenal. Workers and work-places in the preindustrial city*, Baltimore, 1991.

Domzalski, Oliver Thomas: *Politische Karrieren und Machtverteilung im venezianischen Adel (1646-1797)*, Sigmaringen, 1996.

Dorigo, Wladimiro: *Venezia romanica. La formazione della città medioevale fino all'età gotica*, Venedik, 2003.

Eickhoff, Ekkehard: *Venedig. Spätes Feuerwerk. Glanz und Untergang der Republik (1700-1797)*, Stuttgart, 2006.

Feldbauer, Peter vd. (yay. haz.): *Venedig 800-1600. Die Serenissima als Weltmacht*, Viyana, 2010

Finlay, Robert: *Politics in Renaissance Venice*, Londra, 1980.

Girgensohn, Dieter: *Kirche, Politik und adelige Regierung in der Republik Venedig zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, Göttingen, 1996.

Goffen, Rona: *Piety and Patronage in Renaissance Venice*, New Haven/Londra, 1986.

Goy, Richard: *Stadt in der Lagune. Leben und Bauen in Venedig*, Münih, 1998.

Gullino, Giuseppe: *Storia della Repubblica veneta*, Brescia, 2010.

Howard, Deborah: *Jacopo Sansovino. Architecture and patronage in Renaissance Venice*, New Haven/Londra, 1985.

Huber, Hans Dieter: *Paolo Veronese. Kunst als soziales System*, Paderborn/Münih, 2006.

Hunecke, Volker: *Der venezianische Adel am Ende der Republik 1646-1797: Demographie, Familie, Haushalt*, Tübingen, 1995.

Huse, Norbert: *Venedig. Von der Kunst, eine Stadt auf dem Wasser zu bauen*, Münih, 2003.

Norbert Huse ve Wolfgang Wolters: *Venedig: Die Kunst der Renaissance*, Münih, 1986

Landwehr, Achim: *Die Erschaffung Venedigs. Raum, Bevölkerung, Mythos 1570-1750*, Paderborn 2007

Lane, Frederic C.: *Seerepublik Venedig*, Münih, 1980 (İngilizcesi: Baltimore, 1973).

Lebe, Reinhard, *Als Markus nach Venedig kam. Aufstieg und Staatskult der Republik von San Marco*, Frankfurt/M., 1978.

Logan, Oliver: *Culture and Society in Venice 1470-1790. The Renaissance and its heritage*, Londra, 1972.

Martin, John und Dennis Romano (yay. haz.): *Venice Reconsidered. The history and civilization of an Italian City-State 1297-1797*, Baltimore, 2000.

May, Jan Andreas: *La Biennale di Venezia. Kontinuität und Wandel in der venezianischen Ausstellungspolitik 1895-1948*, Berlin, 2009.

Molmenti, Pompeo: *La storia di Venezia nella vita privata alla caduta della Repubblica*, 7. basım, Bergamo, 1927-1929

Muir, Edward: *Civic Ritual in Renaissance Venice*, Princeton, 1981.

Plant, Margaret: *Venice. Fragile city 1797-1997*, New Haven/Londra, 1997

Pullan, Brian: *Rich and Poor in Renaissance Venice. The social institutions of a catholic state to 1621*, Cambridge (Mass.) 1971

Ravegnani, Giorgio: *Bizanzio e Venezia*, Bologna, 2006.

Rösch, Eva Sibylle und Gerhard Rösch: *Venedig im Spätmittelalter (1200-1500)*, Würzburg/Freiburg, 1991.

Rösch, Gerhard: *Venedig. Geschichte einer Seerepublik*, Stuttgart, 2000.

Rössler, Jan-Christoph: *I Palazzi veneziani. Storia, Architettura, Restauri. Il Trecento e il Quattrocento*, Venedig, 2010.

Romano, Dennis: *The Likeness of Venice. A life of Doge Francesco Foscari (1371-1457)*, New Haven, 2007.

Rosand, David: *Myth of Venice. The figuration of a state*, Chapel Hill/Londra, 2001.

Semrau, Eugen: *Österreichs Spuren in Venedig*, Viyana, 2010.

Simonsfeld, Henry: *Der Fondaco dei Tedeschi in Venedig und die deutschvenetianischen Handelsbeziehungen*, 2 cilt, Stuttgart, 1887.

Tafuri, Manfredo: *Venezia e il Rinascimento*, Turin, 1985.

Tafuri, Manfredo (yay. haz.): *“Renovatio Urbis” Venezia nell’età di Andrea Gritti*, Roma, 1984.

Wolters, Wolfgang: *Der Bilderschmuck des Dogenpalastes. Untersuchungen zur Selbstdarstellung der Republik Venedig im 16. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1983.

RESİM KAYNAKÇASI

Görsel 1: © Archivio Cameraphoto Epoche Srl

Görsel 2: Piero Codato

Görsel 8: © Francesco Turio Bohm, Venedik

Görsel 11: *Gemme d'arti italiane*, Yıl 11, 1858

Görsel 12: © Archivio Naya-Bohm, Venedik

Diğer resimler, yazar ve yayınevinin arşivinden alınmıştır.

Haritalar: Peter Palm, Berlin.

DİZİN

A

Adriyatik 10, 12, 16, 21, 23, 34, 64, 101, 103, 105, 107, 112

Adriyatik Denizi 10, 12

Agnadello 65, 68, 71, 88

Albrecht Dürer 58, 61, 99, 100

Alfred Kerr 105

Alpler 25

Andrea Gritti 70, 81, 88, 119

Andrea Mantegna 61

Andrew Boorde 57

Andromeda 82

Antik Çağ 11

Antikite 11, 12, 16, 22

Antonio Fradeletto 104

Antonio Vivaldi 83

Aquileia 12, 13

Aragon Hanedanı 67

Arcangelo Corelli 81

Avrupa 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 22, 33, 35, 39, 44, 45, 47, 49, 54, 57, 58, 63, 64, 67, 68, 69, 72, 74, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 90, 93, 97, 101, 104

Aziz Mark 17, 18, 19, 22, 23, 27, 28, 29, 41, 52, 62, 67, 72, 100

Aziz Nikolas 29

B

Baldassare Longhenas 52

Balkanlar 53, 91

Bernardino Zendrini 90

Bizans 12, 13, 15, 16, 21, 22, 23, 24, 29,

31, 58, 60

Boğaz 20, 24

bucintoro 27, 94

Bulgarlar 21

Büyük Konsey 45, 46, 49, 50, 60, 87, 89, 92

C

Cambria 68, 70

Castello 48, 55, 96, 108

Claudio Monteverdi 81

Colleganza 36

Columbus 65

D

Dalmaçya 10, 23, 30, 85, 101, 107

Doçe Andrea Dandolo 18

Doğu Akdeniz 15, 31, 37, 42, 66

Domenico Grimani 66

Dona di San Polo 89

Dördüncü Haçlı Seferi 28, 29

E

Enrico Dandolo 30

Erken Yeni Çağ 8, 10, 22, 38, 44, 47, 49, 51, 58

F

Fatimi Devleti 29

Floransa 41, 45, 56, 60, 67, 76, 108

Fondaco dei tedeschi 38

Frank Krallığı 16

Fransa 30, 67, 68, 72, 73, 74, 91, 93, 95, 101

Fransız Devrimi 91

Friedrich Barbarossa 25, 26, 27, 30, 40

Friuli 10

G

Gentile da Fabriano 60

Germen 11, 12, 21, 23, 26

Girit 10, 31, 85, 86, 88

Girolamo Priuli 65

Giustiniano Partecipazio 18

Grado 55

H

Hırvatistan 23

I

I. Friedrich Barbarossa 25

II. Basileios 20, 23

II. Bayezid 65

II. Dünya Savaşı 102, 109, 110

II. Felipe 84

III. Alexander Bandinelli 26

III. Henry 72, 73

II. Pietro Orseolo 22

İlahi Komedyâ 72

I Maximilian 68

İngiltere 33, 72, 74, 95

İtalya 10, 11, 12, 16, 21, 23, 24, 25, 26, 39, 40, 41, 42, 46, 52, 56, 67, 68, 69, 82, 84, 88, 91, 94, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110

İtalya Yarımadası 11, 16, 24, 26, 67, 68, 88, 98, 103

IV. Pietro Candiano 21

J

Jacopo Bellini 60, 61

Jacopo Sansovino 70, 75, 76, 97, 118

Johann Gottfried Seume 95

Johann von Speyer 56

K

Kandiye Savaşı 86

Karadeniz 37

Keşiş Stauracis 18

Kıbrıs 10, 84, 85

Konstantinopolis 11, 15, 16, 20, 21, 24, 29, 31, 35, 37, 42, 60, 70, 94

Kubilay Han 35

L

İagün 7, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 23, 24, 41, 52, 58, 59, 61, 65, 70, 76, 94, 97, 99, 109, 111

Lodi Barışı 67

Lodovico Manin 92, 93

Lombardiya 10, 68, 97, 100

Lombard Krallığı 11, 16

Londra 81, 118, 119

M

Malamocco 13, 16, 18, 74

Marco Polo 35

Markus Meydanı 30

Milano 25, 26, 41, 42, 45, 56, 88, 95, 98

Mısır 17, 29, 37

modernite 9, 52, 54, 71, 77, 78, 98, 113

N

Napoli 67, 88

Napoli Krallığı 67, 88

Napolyon 91, 92, 93, 94, 95, 97, 101

O

Onlar Konseyi 50

Orta Çağ 8, 9, 10, 13, 15, 17, 22, 23, 25, 26, 34, 35, 38, 39, 44, 45, 48, 51, 55, 60, 105

P

Papaz Theodor 18

Paris 81, 94

Philipp de Commines 65

Pisa 67

R

Ravenna 12, 13

Riccardo Selvatico 104

Roma 11, 12, 13, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 30, 34, 39, 40, 42, 54, 56, 60, 63, 66, 67, 76, 77, 81, 88, 103, 108, 117, 119

Roma İmparatorluğu 11, 12, 16, 23, 24, 34, 42

S

San Marco 7, 9, 10, 15, 19, 20, 48, 52, 60, 81, 83, 87, 92, 93, 97, 98, 105, 110, 112, 118

San Marco Kilisesi 60

San Marco Meydanı 7, 9, 93, 97, 110, 112

Şarlman 16, 17

Serenissima 10, 14, 39, 40, 48, 49, 51, 54, 55, 56, 58, 60, 66, 67, 68, 73, 74, 77, 80, 83, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 117, 118

societas 36, 37

Suriye 29, 37

T

Tiziano 80, 99, 109

U

Üçüncü Haçlı Seferi 30

Ulrich von Hutten 69

Uzak Doğu 35

V

Venedik 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 117, 118, 119, 121

Venedik Barışı 26, 27, 28, 55

Venedik Cumhuriyeti 7, 19, 27, 29, 41

42, 44, 66, 71, 86, 98

Venedik Taciri 38

VIII. Charles 67

V. Paulus 88

W

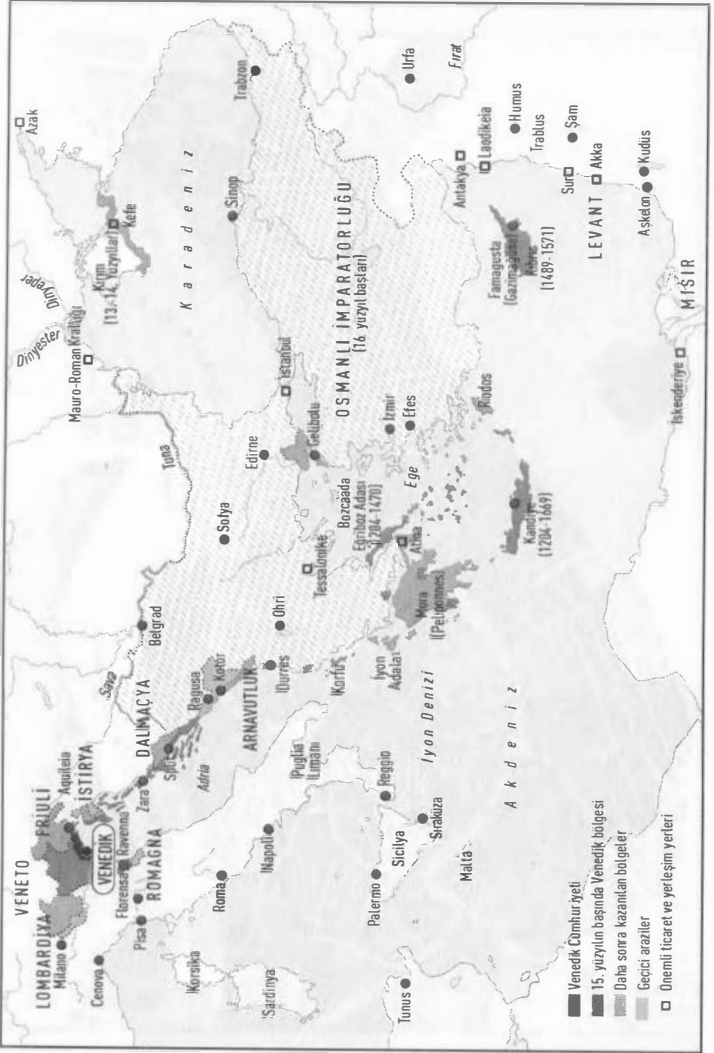
William Shakespeare 38

Willibald Pirckheimer 61

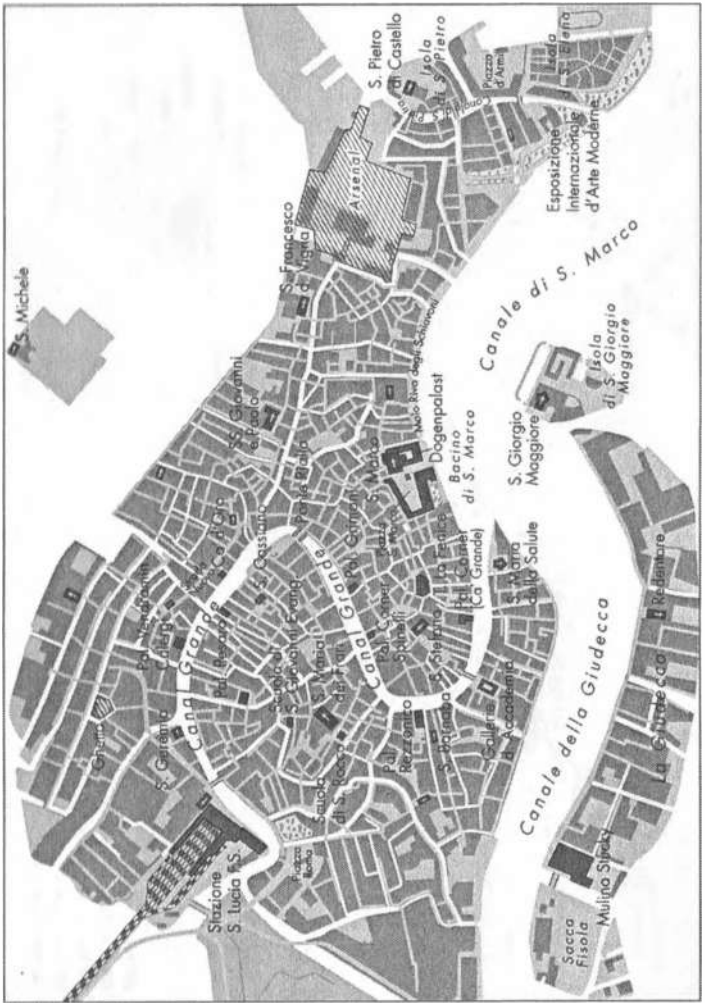
Z

Zara 23, 30

VENEDİK CUMHURİYETİ

VENEDİK ŞEHİR PLANI

VENEDİK TARİHİ

ARNE KARSTEN

Venedik, günümüzde her ne kadar hayaller ve ölüm kenti olarak bilinse de tarihi boyunca çok daha fazlasını temsil etmiştir. Uzun süre cumhuriyetçi bir anayasayla eşsiz bir devlet olarak Avrupa'nın her yerinde hayranlık uyandırmıştır. Gelişmesinin zirvesinde Kuzey İtalya'nın büyük bölümleri, Adriyatik ve Ege adaları, hatta Kıbrıs ve Girit gibi büyük Ege adaları da bu devlete aitti. Venedik, ticaret sayesinde zenginleşmiş ve önemli bir konum elde etmiştir. Venedik'in Doğu'yla sürdürdüğü dinamik ilişkileri, kente günümüze kadar süren o gizemli çekiciliği yaratan sanatına ve mimarisine de yansımıştır. Arne Karsten bu kitabıyla Venedik kenti ve devleti hakkında muazzam bir üst bakış sunarak bu hayaller kentinin tarihi gelişimine ışık tutuyor ve Haçlı Seferleri ile coğrafi keşifler başta olmak üzere, Avrupa tarihinde önemli gelişmelerin Venedik'i nasıl etkilediğini mercek altına alıyor.

Arne Karsten, Wuppertal Bergische Üniversitesi'nde Erken Yeni Çağ üzerine dersler vermektedir. Avrupa tarihi hakkında birçok kitabı ve akademik çalışması bulunmaktadır.

**RUNIK
KITAP**

 /RunikKitap

 /RunikKitap

 /RunikKitap

ISBN 978-625-7757-62-1

9 786257 757621